CUMHURİYETE GİDEN YOL: 1923 YILININ ÖNEMLİ OLAYLARI

ISSN 1309-7342
9 771309 734002

ATLAS Tarih

SAYI: 79 ŞUBAT - MART 2023
FİYATI: 50.00 TL (KKTC Fiyatı: 62.50 TL)

100. YILINDA MÜBADELE

TÜRKLERİN VE RUMLARIN BÜYÜK GÖÇÜ

50. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE
ÂŞIK VEYSEL

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI
STALINGRAD MUHAREBESİ

AZTEKLERİN TARİHİ
YAĞMALANAN İMPARATORLUK

Türk kahvesini
60 ülkede kahve tutkunlarına sunan
Kurukahveci Mehmet Efendi
dünyanın en eski
kahve markalarından biridir.

Geçen yıl Türkçe olarak yayımlanan ve "YILIN İŞ DÜNYASI MARKA KİTABI" kategorisinde Dünya Kitap Ödülü'ne layık görülen kurum ve aile tarihçesi, şimdi *1871 – 2021 / 150 Years of Kurukahveci Mehmet Efendi* adıyla İngilizce olarak da kitapçılarda ve online satış kanallarında.

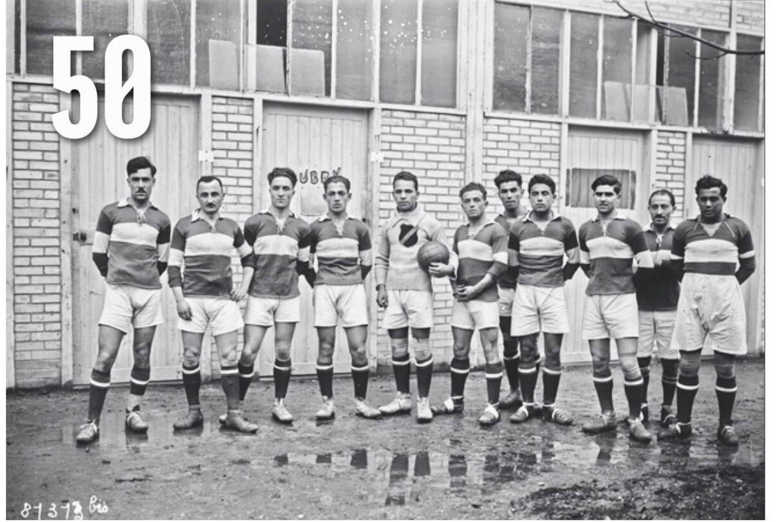
Sayı: 79

Şubat - Mart 2023

İÇİNDEKİLER

Konular

Bölümler

Kapak
İzmir'de gemilere binmeyi bekleyen Rumlar, Eylül 1922.

FOTOĞRAF: GETTY IMAGES

ATLAS
ISSIZLIKTA BİR ENKAZ
ABD'NİN KUZEY KIYISI
SİS VE BUZ GEZEGENİ
OSMANLI'NIN ERMENİ KUYUMCULARI
KARGO KÜLTÜ
VANUATU
KUŞ CENNETİNE DÖNÜŞEN GÖLET

EVRENSEL MODA
burda
Şimdi dikin, hep giyin!
TREND
Bermuda şort, kargo pantolon, gömlek elbise
OFİSTE ŞIKLIK
Kruvaze blazer, kısa manto, midi etek
HER ORTAMA YAKIŞAN VE MODASI HİÇ GEÇMEYEN 35 MODEL
34-48 bedende modeller
DİKİŞ OKULU
Kabarık sırtlı mont ve erkek gömleği

BÜYÜMENİN YENİ ROTASI
YERİNİ KORUMA TAKTİKLERİ
capital.com.tr
Capital
AYLIK İŞ VE EKONOMİ DERGİSİ
50
GLOBAL KADIN LİDER

www.elele.com.tr
elele
Sahnede
RABİA SOYTÜRK
var!
MODA
BUNUN ADI AŞK!
İkonik sevgililer

evim
ASTROLOJİYE GÖRE HEDİYE SEÇİMLERİ
UZMANLARIN HESAPLI DEKORASYON SIRLARI
EVİN HER ODASI İÇİN ÇARPICI YENİLEME FİKİRLERİ
DİNLENME VE KEYİF KÖŞELERİ

formsanté
28 GÜN
Diyeti ve
AFRODİZYAK BESİNLER
FİLTRE ETKİLİ MAKYAJ
SIRT KASLARINI ÇALIŞTIRAN HAREKETLER
SAMİMİ & İÇTEN
HAZAR MOTAN
ŞIK & RENKLİ DAĞ MODASI
KIŞ SPORLARINA HAZIRLIK
Fibromiyalji ağrıları NASIL GEÇER?
Cinsel isteği ARTTIRMANIN YOLLARI
CİLT BAKIMI: 5 DERMATOLOG 25 ÖNERİ

30 POSTER 50 STICKER + DEFTER
heygirl
BILLIE DEĞİŞİYOR
EVAN SENİ SEÇTİK!
OLIVIA İLKLERİ SIRALADI
JOSEPH Kalbimiz "PIT"
TAYLOR SHOW BAŞLIYOR!
TINI YENİDEN VIOLETTA!
GOTİK EŞİN KİM?
JENNA

ŞUBAT No: 329
MAISON FRANÇAISE
EV OFİS DÜZENLEME
sıcak YAŞAM ALANLARI

POPULAR SCIENCE
TÜRKİYE
HEDİYE BARDAK ALTLIĞI
KARA DELİKLER, SOLUCAN DELİKLERİ VE KUANTUM DOLANIKLIK
ÇÖZÜLEN GİZEMLER, ŞAŞIRTICI PARADOKSLAR VE HİÇLİKTEN ORTAYA ÇIKAN PARÇACIKLAR
TUTANKAMON'UN MEZARI
ZAMANDA DONUP KALANLAR
SAĞLIK HEDEFLERİ GÜVENİLİR Mİ?

YACHT
TÜRKİYE
BENETEAU FIRST 44
Payzanoğlu Ailesi'nin Atlantik geçişi
LUSINE
Avrupa'da yılın yatları seçildi
5 YELKENLİ 6 MOTORYAT
İngilizlere yelken öğretiyor!

EDİTÖR

Cem Fakir | *cemfakir@gmail.com*

BİR ASIR ÖNCENİN ANLATTIKLARI…

Cumhuriyetimizin 100. yılındayız. 29 Ekim'de Türkiye Cumhuriyeti resmen ilan edilene kadar 1923 yılı içerisinde birçok tarihi olay yaşandı. Mübadele anlaşması imzalandı, Meclis seçimleri yenilendi, Lozan Antlaşması imzalandı. Bir asrın ardından tüm bu tarihi olayları yıl boyunca sayfalarımıza taşıyacağız.

Türkiye ve Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te imzalanan nüfus mübadelesi anlaşmasıyla başlıyoruz. Prof. Dr. Kemal Arı mübadele gemilerini ve yolculuğun hikâyesini Atlas Tarih için yazdı. Yazar Mario Levi, Türkiye'den giden Rumların müziğini "Hayalimdeki Rebetiko Fotoğrafları" yazısında anlatıyor. İstanbul Rumlarının asırlık kulübü Beyoğluspor'un 100 yıllık var oluş mücadelesine tanık oluyoruz.

80 yıl önce sona eren Stalingrad Muharebesi, İkinci Dünya Savaşı'nın dönüm noktalarından biriydi. Mehmet Tanju Akad, Almanların savaşı kaybettiren stratejik hatalarını kaleme aldı.

2023, büyük halk ozanı Âşık Veysel'in 50. ölüm yıldönümü. İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Sanatçı Öğretim Görevlisi Süleyman Şenel ile Âşık Veysel'i ve ölümsüz eserlerini konuştuk.

Aztekler ya da doğru ifadeyle Mexica halkı, İspanyollar başta olmak üzere Avrupalı kaynakların aktardığı gibi kana susamış vahşi insanlar mıydı? Yerli halkın kendi dili olan Nahuatl kaynaklarını okuyan Amerikalı Profesör Camilla Townsend, beş asır önceki Meksika'yı Atlas Tarih'e anlattı.

Türk sinemasının 1930'lu yılları, özgün senaryo bulmanın zor olduğu bir dönemdi. İpek Film ve Cumhuriyet gazetesi, Türk sinemasına yeni senaristler ve özgün hikâyeler kazandırmak için 1934 yılında bir yarışma düzenlendi. Ali Özuyar, Türk sinemasının ilk senaryo yarışmasını yazdı.

Besteci ve müzik tarihçisi Dr. Emre Aracı, hem saha araştırması hem de detaylı arşiv çalışması içeren *"Londra'da Türk İzleri"* kitabını anlattı.

ATLAS Tarih

DB DOĞAN BURDA DERGİ

Yayıncı
Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Cem M. Başar

Yayın Yönetim Danışmanı
Ferhan Kaya Poroy

Yayın Danışmanı
Cem Fakir

Görsel Yönetmen
Tolga Çoruh

Yazı İşleri Müdürü (Sorumlu)
Ayşegül Uyanık Örnekal

Yayın Kurulu
Prof. Dr. İlber Ortaylı, Prof. Dr. Mesut Uyar, Prof. Dr. Mehmet Ö. Alkan, Kansu Şarman, Erol Üyepazarcı

Marka Müdürü: Aslıhan Sever

Kurumsal İletişim Müdürü: Funda Demirci Ayan

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen
0 312 577 31 56

www.atlastarih.com / bilgi@atlastarih.com

Yönetim

Üretim Planlama Direktörü (Tüzel Kişi Temsilcisi): Yakup Kurtulmuş

Satış ve Dağıtım Direktörü: Egemen Erkorol

Finans Direktörü: Didem Kurucu

Dijital İçerik Direktörü: Eren Demir

Reklam

Reklam ve Etkinlik Grup Başkanı: Ali Erman İLERİ

Grup Başkan Yardımcısı: Seda Erdoğan Dal - Işıl Baysal Turan

Satış Koordinatörü: Burcu Kevser Karaçam - Hülya Hankendi

Satış Müdürü: Şerife Dökmetaş -Mürvet Yılmaz

Bölgeler Proje Müdürü: Şelçuk Ergenç

Teknik Müdür: Ayfer Kaygun Buka
Tel: 0 212 336 53 61 - 62

Hedef Sayfalar Reklam Koordinatörü: Aysel Şener
Tel: 0212 336 53 75

Bölgeler Reklam Müdürü: Hülya Erdoğan
Tel: 0 212 336 53 72

Reklam Rezervasyon
Tel: 0 212 336 53 00 - 57 - 59

Ankara Reklam Satış Koordinatörü
Sezinur Balıkçıoğlu

Ankara Reklam Satış Müdürü: Beliz Balıbey
Tel: 0 312 577 31 56

Uluslararası Reklam Satış Temsilcilerimiz

ALMANYA: Julia Mund
T +49 89 92 50 31 97, Julia.Mund@burda.com

Michael Neuwirth
T. +49 89 9250 3629, michael.neuwirth@burda.com

İSVİÇRE: Goran Vukota
T. +41 44 81 02 146, goran.vukota@burda.com

FRANSA / LÜKSEMBURG: Marion Badolle-Feick
T. +33 172 71 25 24, marion.badolle-feick@burda.com

İTALYA: Mariolina Siclari
T. +39 02 91 32 34 66, mariolina.siclari@burda.com

İNGİLTERE / İRLANDA: Jeannine Soeldner
T. +44 20 3440 5832, jeannine.soeldner@burda.com

ABD / KANADA / MEKSİKA: Salvatore Zammuto
T. +1 212 884 48 24, salvatore.zammuto@burda.com

Yönetim Yeri
Kuştepe Mah. Mecidiyeköy Yolu Cad. No: 12
Trump Towers Kule 2 Kat: 21 Pk: 34387 Şişli-İst.
Tel: 0 212 410 32 00 **Faks:** 0 212 410 35 81

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Adres: Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad. No:16 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 444 44 03 **Faks:** Faks: (0216) 365 99 07
www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 42716

Dağıtım: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.
Yayın Türü: Ulusal Süreli İki Ayda Bir

DB Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
okurhizmetleri@doganburda.com

DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300

abone@doganburda.com - www.doganburda.com

Üyeliği: FIPP

Çalışma Saatleri: Her gün saat 09.00-22.00 arasında hizmet verilmektedir.

100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası bugüne değen üçüncü cildiyle tamamlanıyor: *"Yollar Bize Memleket"*

Özal'lı yıllar, koalisyonlar, lahmacun ve hamburger kardeşliği, medyada ansiklopedi savaşları, "Şıkıdım"dan "Halimiz Duman"a yeni müziğin portresi, nostaljinin Türkçesi, özel TV ve radyoların fiyakası, yerli dizi uygarlığı, Ayasofya'nın dizi filmlik macerası, Emek Sineması, Gezi Parkı, deprem yıkıntıları, Ankara'nın Bağları, geyik muhabbetleri, çekyatlar, çikita muzlar, gulu gulu dansı, bohem takılmak, Vitrinde Yaşamak, Pop Çağı Ateşi, Uykudan Önce, dünün mirasıyla yarına kalan arasındaki denge...

100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası'nın son cildi 1980-2023 arasının izlerini sürüyor. Derya Bengi ile Erdir Zat'ın birlikte kaleme aldığı kitap 12 Eylül sonrası oluşan toplumsal dinamikleri popüler kültürün abecesiyle işliyor.

100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası 3 (1980-2023)
"Yollar Bize Memleket"
Derya Bengi, Erdir Zat
Özel Dizi, 400 s.

100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası 1 (1923-1950)
"Her savaştan bir yara"
Derya Bengi, Erdir Zat
Özel Dizi, 400 s.

100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası 2 (1950-1980)
"Belki duyulur sesim"
Derya Bengi, Erdir Zat
Özel Dizi, 396 s.

"TUTANKHAMUN, ÇOCUK KRAL'IN HAZİNELERİ" SERGİSİ AÇILDI

60 yıldan uzun bir süredir dünyanın önemli metropollerini dolaşan ve 40 milyon kişinin ziyaret ettiği sergi, hazinenin Mısır'daki Krallar Vadisi'nde keşfedilişinin 100. yıldönümünde ilk kez Türkiye'de.

20. yüzyılın en önemli arkeolojik keşfi olan Tutankhamun'un hazineleri için düzenlenen sergi, UNIQ Expo İstanbul'da kapılarını açtı. "Tutankhamun, Çocuk Kral'ın Hazineleri" sergisinin tanıtımı için düzenlenen basın toplantısında konuşan tarihçi ve yazar Prof. Dr. İlber Ortaylı, Tutankhamun'un Antik Mısır'daki önemi hakkında şunları söyledi: "Tutankhamun 9 yaşında tahta geçti. Erken yaşta da öldü. Onun döneminde Mısır çok tanrılı eski dinine geri döndü. Amon rahiplerine de itibarları iade edildi. Fakat şurası bir gerçektir ki Tutankhamun'un 20. yüzyılda mezarının bulunuşu ve Mısır medeniyetini aksettirişi dolayısıyla bizim en çok bildiğimiz firavundur."

Mısır'daki kral mezarları olan Keops, Kefren ve Mikerinos isimli üç büyük piramitteki mezarlarda firavunlara ait hiçbir şey bulunamadığını çünkü tamamının maalesef soyulduğunu belirten Prof. Ortaylı, Tutankhamun'un yer altında bulunan mezarının mükemmel biçimde korunduğunu ve 1922'de İngiliz arkeolog Howard Carter tarafından bulunduğunda, mezarı soyulmadan hazineleri günümüze ulaşan tek firavun olması bakımından da önemli olduğunu kaydetti.

Serginin Mısırlı küratörü Mohamed Atef Abdelshafy ise toplantıda şunları söyledi: "Kral Tutankhamun'un hazinesinin keşfedilişinin 100. yıldönümünde İstanbul'dayız. Buraya gelen insanlar Kral Tut'un eşyalarını ve hazinelerini sanki Mısır'daki gerçek müzeyi ziyaret etmiş gibi deneyimleme ve görme fırsatına erişecek."

Tutankhamun için düzenlenen sergide, altın ölüm maskesi, üzerinde Mısır tanrıçaları İsis, Nephthys, Neith ve Selket tasvirlerinin bulunduğu tabut gibi hazineden özel seçilen 409 eserin birebir replikaları bulunuyor., Sergi Mart 2023 sonuna kadar açık kalacak.

Tutankhamun'un mezarı 100 yıl önce Howard Carter ve ekibi tarafından bulundu. Mezar odasından çıkarılan eserlerin orijinalleri Kahire Müzesi'nde bulunuyor.

İŞGAL ALTINDA BİR İMPARATORLUK BAŞKENTİNİN HİKÂYESİ

“Meşgul Şehir: İşgal İstanbul’unda Siyaset ve Gündelik Hayat, 1918-1923” başlıklı sergi, İstanbul tarihinin en sıra dışı ve çalkantılı dönemlerinden birini zengin bir arşiv çalışmasıyla gözler önüne seriyor.

Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’nün yeni sergisi, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından İngiliz, Fransız ve İtalyan orduları tarafından işgale uğrayan İstanbul’u yazılı ve görsel arşivlerin ışığında izleyiciye aktarıyor. Kasım 1918 - Ekim 1923 arasında süren işgal; sergide, askeri, sosyal ve kültürel boyutlarıyla ele alınıyor. “Meşgul Şehir: İşgal İstanbul’unda Siyaset ve Gündelik Hayat, 1918-1923” başlıklı sergi, Daniel-Joseph MacArthur-Seal ve Gizem Tongo’nun küratörlüğünde, uluslararası bir danışma kuruluyla birlikte hazırlandı.

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü arşivinin yanı sıra Türkiye, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Ermenistan ve Rusya’daki çeşitli kütüphane, arşiv ve koleksiyonlardan seçilmiş, birçoğu ilk kez sergilenecek belgeler arasında, resmi yazışmalardan resimlere, film ve fotoğraflara, bir dizi yazılı ve görsel malzeme yer alıyor. İtilaf Devletleri’nin İstanbul’dan ayrılışının ve Türk ordusunun şehre girişinin 100. yılı, kelimenin her anlamıyla meşgul bir şehri tanımlayan ama çoğu zaman unutulmuş olan bireylere, olaylara ve hareketlere yeniden bakmak için önemli bir fırsat sunuyor. Beyoğlu Tepebaşı’ndaki İstanbul Araştırmaları Enstitüsü sergi salonu, pazar günleri hariç haftanın her günü 10.00 - 19.00 saatleri arasında gezilebilir.

İngilizce, Fransızca, Yunanca ve Osmanlı Türkçesiyle yazılan “Motorlu Taşıtlar İçin Hız Sınırı” tabelası. Arka planda Huber Köşkü görülüyor, 1919. Birleşik Krallık Savaş Müzeleri.

Karaköy’de geçit töreni yapan Britanyalı askerler (altta). SUNA VE İNAN KIRAÇ VAKFI FOTOĞRAF KOLEKSİYONU

Talimhane’de askeri geçit töreni (en altta). SALT ARAŞTIRMA, FOTOĞRAF VE KARTPOSTAL ARŞİVİ

SALT ARAŞTIRMA FONLARI 2023 BAŞVURULARI

Salt'ın bilgi üretimi ve paylaşımını desteklemek üzere 2013'ten bu yana her yıl düzenlediği Salt Araştırma Fonları, 10'uncu yılında da birlikte öğrenme ve tartışmaya yönelik özgün araştırmalara alan açmaya devam ediyor.

Bugüne kadar toplam 68 projeye destek veren Salt Araştırma Fonları'nın 2023 başvuruları başladı. Türkiye'nin iki yüzyıllık kent, toplum ve ekonomi tarihi ile 1950 sonrası sanat, mimarlık ve tasarım alanları odaklı araştırma projelerini teşvik eden fonlar ile kurumun arşiv koleksiyonları ve araştırma projelerinin de yorumlanması amaçlanıyor.

İki aşamada tamamlanacak başvuru süreci sonucunda seçilen araştırma projelerinin her birine 20.000 TL'lik fon desteği sağlanacak. 20 Şubat Pazartesi günü saat 18.00'e kadar süren ön başvurular ile konu, dönem ve araştırma alanı bakımından içeriğin uygunluğu değerlendirilecek. Bu aşamayı geçen aday projeler için 20 Mart Pazartesi gününe kadar devam edecek ikinci aşamanın ardından sonuçlar, 18 Nisan Salı günü duyurulacak. Desteklenen projelerin çıktılarıysa, aralık ayında düzenlenecek bir sunum programıyla kamunun yorum ve katkılarına açılacak.

Bu yılki değerlendirme süreci Prof. Dr. Gülhan Balsoy (İstanbul Bilgi Üniversitesi), Doç. Dr. Ayşe Erek (Kadir Has Üniversitesi), Dr. Bilge İmamoğlu (TED Üniversitesi), Sezin Romi (Salt) ve Lorans Tanatar Baruh'un (Salt) yer aldığı Seçici Kurul tarafından yürütülecek.

CAM ATATÜRK PORTRESİ RAHMİ M. KOÇ MÜZESİ'NDE

Şişecam'ın, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ü andığı 10 Kasım "Paramparça" filmindeki cam Atatürk portresi Rahmi M. Koç Müzesi'nde sergilenecek.

Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle 1935 yılında temelleri atılan Şişecam'ın, 10 Kasım'da Kurucusu Ulu Önder'i anmak için hazırladığı "Paramparça" filminde hayat bulan Atatürk portresi büyük ilgi görmüştü. İsviçreli çağdaş görsel sanatçısı Simon Berger tarafından 4028 çekiç darbesiyle yaratılan camdan Atatürk portresini yakından görmek isteyenler için eser, 31 Mart 2023 tarihine kadar Rahmi M. Koç Müzesi'nde sergilenecek. Hasköy'deki müze, salı-cuma 09.30 - 17.00, cumartesi-pazar 10.00 - 18.00 saatleri arasında ziyaret edilebilir.

DÜNYADAN

Naz Vardar | nazvardar93@gmail.com

1 KÖLE MEZARLARI TRANS-ATLANTİK TİCARETİN GERÇEKLERİNİ ORTAYA KOYUYOR

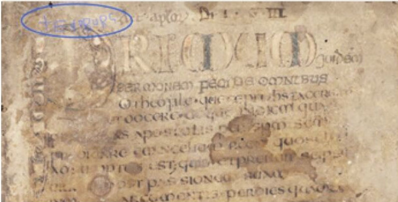
ABD'nin Güney Karolina eyaletinde bulunan 18. yüzyıla ait mezarlıkta yapılan araştırmada, Trans-Atlantik köle ticaretine ve koloni tarihinde Afrika kökenli bireylerin günlük hayatına dair yeni bilgiler ortaya çıktı. Mezarlıkta açığa çıkarılan 36 iskeletten yalnızca 18'i DNA incelemesi ve köken araştırması için uygun koşullara sahipti. Biri haricinde hepsinin Afrika'dan geldiği anlaşıldı. 12 tanesi Batı ya da Orta Batı Afrikalı, 5 tanesi Sahra Altı Afrika ve bir tanesi ise hem Batı Afrika hem de Amerika kıtasından atalara sahip. Gençken içtikleri suyun dişte bıraktığı elementlerden anlaşıldığı üzere bu iskeletlerin 13 tanesi ise Batı Afrika'da doğup Güney Karolina'ya sonradan gelmişti. Birinci nesil Afrikalıların genetik verilerine bakıldığında, kölelerin Afrika'nın farklı bölgelerinden getirildiği görülüyor. Bu kişilerin arasında kan bağının olmaması, köle ticaretinin aileler ve bireyler üzerinde bıraktığı etkiyi ve şiddeti ortaya koyuyor.

2 PERU'DA BİNLERCE YIL ÖNCE KIRMIZI BOYA YAŞAMLA ÖLÜMÜ BİR ARAYA GETİRİYORDU

Peru'da yapılan bir araştırmaya göre, bin yıl önce And Dağları'nda yaşayan topluluklar, atalarının kafataslarını kırmızıya boyuyordu. Atalarının iskeletlerinden kalan kalıntıları kırmızı pigmentlerle renklendirmek, Chincha adı verilen bu topluluğun ritüellerinin bir parçasıydı. Kafataslarını parmak boyasıyla kırmızıya boyamanın ölülere yeni bir hayat bahşettiğine inanılıyordu. Yeni araştırma kapsamında Chincha Vadisi'nde bulunan yüzlerce insan kalıntısını inceleyen araştırmacılar, farklı kırmızı renk pigmentlerinin kullanıldığını ve sadece bazı insanların öldükten sonra boyandığını fark etti. Elit ve elit olmayan bireylerde farklı kombinasyonlardaki boyaların kullanıldığı tahmin ediliyor. Boyanmış bireylerin çoğunluğunu yetişkin erkekler oluştursa da aralarında az sayıda kadın, çocuk, bebekler ve hatta travmatik yaralara sahip olan bireyler de var.

3 ORTAÇAĞ YAZITINA KARALANMIŞ KADIN İSMİ NEYE İŞARET EDİYOR?

Tarihçiler, 1200 yıllık dini belgenin sayfalarına karalanmış bir kadın ismine rastladı. Bu yeni bulgunun, Ortaçağ kitap kültüründe kadının rolünü anlamak için çok değerli olduğu düşünülüyor. Leicester Üniversitesi'nden tarihçiler, üç boyutlu fotoğraf ve dijital görüntüleme teknikleriyle 8. yüzyıla ait bir yazmayı incelerken sayfalar üzerinde 15 kere "Eadburg" kelimesinin tekrar edildiğini fark etti. Farklı sayfalar üzerinde ise ayrıca insan figürlerine benzeyen gizemli karalamalara rastlandı. Araştırmacılar, bu ismin ve şekillerin ne anlama geldiğini henüz bilmiyor. Fakat bunların, birinin bu dini yazıtı okuduğuna kesin olarak işaret ettiğinden eminler. "Eadburg" kelimesi ise çoğu kadının okuma ve yazmasının olmadığı bir dönemde bu kitabın bir kadına ait olduğu ya da bir kadın tarafından okunduğuna işaret.

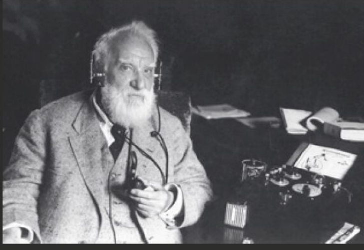
4 MİMARİ DEVRİME İMZA ATAN ROMA BETONUNUN FORMÜLÜ BULUNDU

Antik Roma'dan kalma yapılar binlerce yıla meydan okuyan şekilde hâlâ ayakta. Özellikle Panteon ve Kolezyum gibi büyük yapılarda kullanılan malzemelerin, yapıların dayanıklılığına nasıl katkıda bulunduğu, araştırmacıların soruları arasındaydı. Araştırmacılar dayanıklı ve aynı zamanda da ince işçilik gerektiren yapıların inşasında kullanılan gizemli malzemeyi keşfetti. İtalya'daki Privernum kazı sahasındaki 2 bin yıllık beton şehir duvarlarından alınan örnekler üzerinde yapılan araştırmada, betonun içinde beyaz parçalara rastladı. Bir tür kireç sıvası olan bu beyaz parçaların betonda oluşan kırıkları iyileştirdiği düşünülüyor. Bu mükemmel beton formülü sayesinde Romalılar, mimari bir devrime imza atıp, insanların şehir hayatını kökten değiştirecek bir gelişimin önünü açmış oldular.

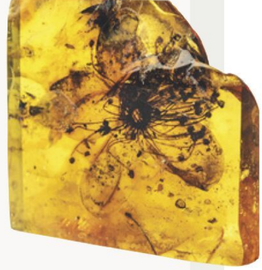
6 GRAHAM BELL'İN SESİ YÜZYIL ÖNCEDEN GÜNÜMÜZE ULAŞACAK

Telefonu icat eden Alexander Graham Bell'e ait ve artık oynatılmasının mümkün olmadığı düşünülen yaklaşık 100 yıllık plak, 2013 yılında araştırmacılar tarafından başarıyla restore edilmiş ve "Bell'in sesimi duyun" sözcükleri ölümünden sonra ilk defa duyulmuştu. Bunun üzerine geçtiğimiz günlerde Amerika'daki Ulusal Amerikan Tarihi Müzesi yeni projesini duyurdu. Bell'in ve araştırmacılarının 1881-1892 arasında kaydettiği ve daha önce hiç duyulmamış yüzlerce ses kaydı restore edilmeye başlanacak. Araştırmacılar, 300'den fazla karton ve bal mumundan yapılan plaklarda neyin kayıtlı olduğunu duyabilirlerse Bell'in tarihe geçmemiş olan uğraşlarına erişebileceklerini söylüyor. Araştırmacılar bilgisayarlar sayesinde plaklar üzerindeki hasarları saptıyor, bunları plaklardan kaldırıyor ve yazılım sayesinde plağa kaydedilmiş olan sesi dijital hale getirebiliyor.

7 KEHRİBAR İÇİNDE ZAMANA MEYDAN OKUMUŞ, BİLİNEN EN BÜYÜK ÇİÇEĞİN İKİNCİ BAHARI

Araştırmacılar, 1872 yılında büyükçe bir kehribarın içinde fosilleşmiş bir çiçek keşfetmişti. Stewartia kowalewskii adı verilen bu çiçek 150 yıl sonra müzenin tozlu raflarından çıkarılarak ikinci baharına kavuştu. Yolculuğu 34 ya da 38 yıl önce başladığı düşünülen bu fosilin bugünkü Rusya'da Baltık Denizi kenarında oluştuğu düşünülüyor. Beş yapraklı çiçek bir ağaçtan sızan reçinenin içinde zamana meydan okudu. 19. yüzyılda Rusya'nın Kaliningrad şehrindeki bir madende insanlar tarafından keşfedilen fosilleşmiş çiçek bir müzeye konularak tekrar unutuldu. Ta ki günümüzde bir araştırmacının dikkatini çekene kadar. Bu kadar büyük bir çiçeğin, bolca miktar reçinenin içinde kalıp fosilleşmesinin çok nadir olduğunu düşünen araştırmacılar, çiçeğin kökeniyle ilgili 19. yüzyılda yapılan tespitin yanlış olduğunu fark ediyor. Çiçeğin bugün Çin ve Japonya'da yetişen bir türden geldiği bilgisine ulaşıldı.

8 KUŞLAR VE DİNOZORLAR ARASINDAKİ AKRABALIĞI ÇÖZECEK FOSİL BULUNDU

Kuşların dinozorlardan geldiğini biliyoruz. Fakat bu geçişin ne zaman ve nasıl gerçekleştiği hâlâ bir sır. Bu konu üzerine çalışan paleontologlar, Çin'de keşfedilen bir fosilin bu büyük bulmacanın bir parçası olabileceğini düşünüyor. Cratonavis zhui adı verilen 120 yıllık fosilin dinozora benzer bir kafatası ve günümüz kuşlarına benzer bir gövdesi bulunuyor. İlkel kafatası özellikleri bu tür kuşların üst gagalarını bağımsız bir şekilde hareket ettiremediğini gösteriyor. Ayrıca uzun bir gövdesinin ve ayak tarağının varlığı da ilkel kuşların uçma becerilerinin kısıtlı olduğuna bir işaret. Evrim ağacında kuşa benzer dinozorlarla ilkel kuşlar arasında yer alan bu tür ilkel kuş iskeletlerinin daha değişken ve farklı şekiller alabilen özelliklere sahip olduğunu gösteriyor. Araştırmacılar modern kuşların bu türden evrimleşmiş olma ihtimali üzerinde duruyor.

5 3000 YILLIK DİLEK KUYUSUNDAN ÇIKAN OBJELER BUGÜNKÜNDEN ÇOK FARKLI

Almanya'daki arkeologlar, 3000 yıllık bir dilek kuyusu keşfetti. Bronz Çağı'ndan kalma bu dilek kuyusu 100'den fazla kalıntıyla dolup taşıyor. İnsanların bozuk para attığı günümüz dilek kuyularından farklı olarak ritüel amacıyla kullanılan bu dilek kuyusuna oldukça farklı objeler yerleştirilmişti. Bunların arasında toprak çanak, dekoratif kâseler ve kupalar bulunuyor. Bu objelerin gündelik parçalar değil, sadece özel zamanlarda kullanıldığı düşünülüyor. Ayrıca kıyafet iğneleri, bilezikler, kehribar boncuklar, hayvan dişleri ve ahşap kaşık da kuyudan çıkar eşyalar arasında. 3000 yıllık bir kuyunun bu kadar iyi koşullarda bulunmuş olmasının çok nadir rastlanan bir durum olduğunu söyleyen araştırmacılar, kuyudan çıkan objelerin bölgede yaşayanların gündelik hayatıyla ilgili çok değerli bilgiler içerdiğini söylüyor. Bu objelerin kuyuya fırlatılmadığı, aksine kuyunun içine özenle indirildiği düşünülüyor. Bu özel ritüelin verimli hasat için yapılan bir adak olduğu tahmin ediliyor.

BUENOS AIRES'İN SEMBOLÜ

ARJANTİN MAYIS MEYDANI

Başkent Buenos Aires'te bulunan Plaza de Mayo (Mayıs Meydanı), Arjantin halkının buluşma merkezi. Meydan, futbol zaferi kutlamalarından acılı annelerin feryatlarına kadar birçok toplumsal olayın tanığı.

Günce Akpamuk
gakpamuk@gmail.com

Arjantin, 36 yıl sonra Dünya Kupası'nı kazandı. Tüm ülkede olduğu gibi şampiyonluk, başkent Buenos Aires'te de inanılmaz bir kalabalık ve coşkuyla kutlandı. Şehirdeki neredeyse her restoran ve barda, her dükkânda Arjantin bayrakları ve maçlara dair alıntıların yazıldığı tabelalar yerini aldı. Final maçından birkaç gün sonra bile sokakta gezenlerin üçte birinde Messi forması vardı.

Toplanma merkezlerinden biri de tabii ki Plaza de Mayo (Mayıs Meydanı) idi. Burası Buenos Aires'in en eski meydanı ve şehrin 1580'deki ikinci kuruluşundan beri yaşanan en önemli olayların tanığı. Umudun, isyanın, devrimin, acının sembolü…

İsmini 25 Mayıs 1810'da başlayan Arjantin Devrimi'nden alan meydan, Arjantin'in 1890'daki ilk siyasi mitinginden itibaren yönetim karşıtı ya da destekçilerinin buluşma merkezi haline geldi. 2019'da Diego Maradona'nın ölümünün ardından bile insanlar burada toplanacaktı. →

Arjantin Milli Takımı'nın Dünya Kupası zaferinden sonra asılan bayrakta "Teşekkürler Şampiyonlar" yazıyor (üstte). Plaza de Mayo'da toplanan halk, Devlet Başkanı Juan Peron'u dinliyor, 1949 (sağda).

BIBLIOTECAS
Cnel DOMINGO A. MERCANTE
ROSARIO ¡PRESENTE!
LA PAMPA
PRESENTE
"ROSARIO"
17 DE

Bugün Plaza de Mayo'nun batısındaki, sömürge döneminde belediye meclisi binası olarak kullanılan Cabildo ve Mayıs Devrimi Müzesi binasında, üzerinde "Teşekkürler Şampiyonlar" yazan, dev bir bayrak asılı. Karşısında ise Evita adıyla bilinen Eva Perón'un kitlesel mitingler düzenlediği, halka seslendiği meşhur balkonuyla hükümet konağı Casa Rosada, yani Pembe Ev bulunuyor. Meydan, 1940'ların ikinci yarısından 1952 yılında, henüz 33 yaşındayken hayata veda eden Evita'nın işçi ve kadın haklarına, sosyal adaletsizlikle savaşa yönelik konuşmalarıyla görüp görebileceği en coşkulu kalabalıklara ulaşmıştı.

Eva Perón'un halka seslendiği meşhur balkonuyla hükümet konağı Casa Rosada.

Kendi partisi tarafından hapsedilen hükümet görevlisi Juan Domingo Perón'un serbest bırakılması için 17 Ekim 1945'te, çoğu işçi sınıfından binlerce kişi Casa Rosada'nın önünde toplanmış, eşi Eva Perón onun için halka hitap etmişti. Protestoların ardından serbest bırakılan Perón ertesi yıl devlet başkanı olacaktı.

17 Ekim ise "Sadakat Günü" olarak anılmaya başlandı. Artık o ve 1 Mayıs, 25 Mayıs gibi günlerde halk Plaza de Mayo'da toplanıyordu. Evita ve Başkan Perón, burada toplanan halka Casa Rosada'nın balkonundan sesleniyordu. Eva Perón'un hayat hikâyesinin anlatıldığı müzikalde "Benim için ağlama Arjantin" şarkısı da bu balkonda söyleniyordu.

Pembe rengini veren ne?

Casa Rosada, İspanyollar tarafından 1580'de kurulup sömürge valileri tarafından kullanılan bir kalenin olduğu yere inşa edildi. 1810'daki

bağımsızlıktan sonra kale, İngiliz mimar Edward Taylor tarafından bir gümrük binasına dönüştürüldü. 1862'de ise bu bina, Başkan Bartolomé Mitre tarafından hükümet konağı haline getirildi.

Ardından gelen Domingo Faustino Sarmiento binayı genişletti ve bir rivayete göre karşıt siyasi partilerin kırmızı ve beyaz olan renklerini karıştırarak siyasi gerilimleri dağıtmak amacıyla buranın pembeye boyanmasını istedi. Başka bir rivayet ise rengini nemden dolayı soyulmasını engellemek amacıyla inek kanıyla boyanmasından alıyor olması. Bina son halini 1890'da aldı. Ardından bu meydanda toplanmak gelenek haline geldi.

Papa'nın eski kilisesi

Meydandaki binalardan biri de 2013'ten bu yana Papa Francis olarak görev yapan dönemin başpiskoposu Jorge Bergoglio'nun Vatikan'da →

Eva Perón, Plaza de Mayo'da balkonda, 8 Mayıs 1951 (üstte). Meydanın havadan görünümü (sağda). Plaza de Mayo Anneleri, 1982 (altta).

göreve başlamadan önceki 20 yıl boyunca ayinler düzenlediği Metropolitan Katedrali. Katolik Kilisesi'nin Arjantin'deki merkezi olan kilise, pek çoğunda olduğu gibi yüzlerce yılda pek çok değişiklik geçirmiş. İlk şapel, şehrin kurucusu Juan de Garay tarafından 1593'te inşa edilmiş ve ardından bina yedi kez yeniden tasarlanmış. Bugünkü haline gelmesi için 1752'de başlanan inşaat ancak 19. yüzyıl ortalarında tamamlanabilmiş.

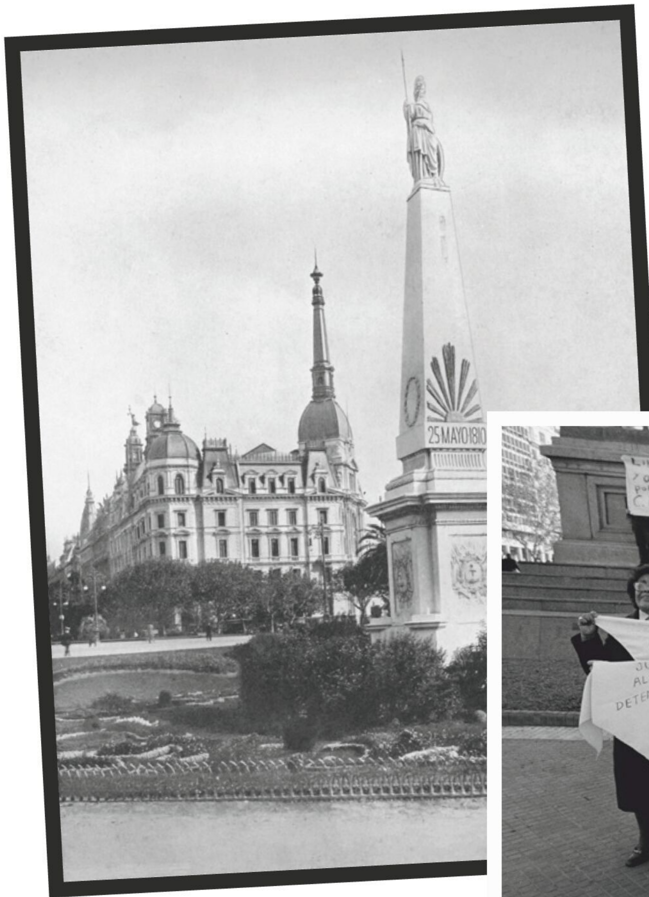
Mayıs Meydanı Anneleri

Meydan bugün çeşitli toplanmalara ev sahipliği yapmakla beraber, 1976-83 yılları arasındaki askeri diktatörlük döneminde öldürülen ya da gözaltında kaybolan kişilerin annelerinin 1977'den beri buluşma noktası. Tıpkı Beyoğlu'nda toplanan "Cumartesi Anneleri" gibi, Madres de la Plaza de Mayo yani Plaza de Mayo Anneleri de her perşembe saat 15.30'da buradalar. Meydanda yer alan, İspanya'dan bağımsızlığın birinci yıldönümünü kutlamak için inşa edilmiş beyaz bir dikilitaş olan Mayıs Piramidi (Pirámide de Mayo) etrafında yürüyor ve hesap soruyorlar. Bu insan hakları ihlallerinde bir daha haber alınamayan 10 ila 30 bin arasında kişi olduğu düşünülüyor. Casa Rosada'nın önünde Arjantin'in bağımsızlık savaşının başlamasında rol oynamış ve savaşmış, aynı zamanda ülkenin bayrağını tasarlamış olan Manuel Belgrano'nun anıtı bulunuyor. Bu anıtın etrafına "kaybedilenler" için bırakılmış fotoğraflar, hatıralar, mektuplar, mumlar ve çizimlerin bulunduğu alan cam bir duvarla kapatılmış durumda.

Çocukları öldürülen anneler 1977'den beri meydanda toplanıyor.

Umudu ve acıyı hatırlatıyor

Plaza de Mayo, ismini aldığı bağımsızlıktan ve umuttan beslense de pek çok siyasi acının da merkeziydi. Politik yürüyüşlerde yaşanan arbede ve şiddet bir yana, örneğin 1953 yılında siyasi bir toplanma sırasında, meydana önceden yerleştirilen bombalar patlamış ve beş kişi hayatını kaybetmişti. Onu iki yıl sonra Perón hükümetini devirmek için Arjantin Hava Kuvvetleri'nin meydanı bombalaması izledi. Plaza de Mayo Katliamı olarak anılan olayda 32 uçağın açtığı ateşle Perón'a destek için toplanan 300'den fazla kişi öldü. 700 kadar kişi ise yaralandı ●

1811 yılında yapılan Bağımsızlık Anıtı (üstte). Annelerin yürüyüşü. Ellerindeki mendillerde kayıp çocuklarının adları yazıyor (sağda).

ECDADI TANIDIKÇA DAHA BÜYÜK İŞLER YAPMAK İÇİN KENDİNİZDE KUVVET BULACAKSINIZ

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi'nde hayata geçirdiği özel projelerle Çanakkale ruhu tanıtılıyor ve gelecek nesillere aktarılıyor.

"Tarih Koruyucuları" projesinde çocuklara özel atölyeler ve etkinlikler düzenleniyor.

Bu kapsamda, Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi, "Tarih Koruyucuları" projesiyle her hafta pazar günü 4-6 yaş ve 7-10 yaş olmak üzere iki farklı yaş grubu, her hafta perşembe günleri gerçekleştirilen "Tarih Buluşmaları" ve her salı gerçekleştirilen "Salı Sohbetleri" ile 7'den 70'e herkese kapılarını açıyor.

Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi'nde bazı günlerde ise robotik kodlama, maket atölyesi, yaratıcı drama, müzede masal gecesi gibi geleceğimizin mimarı çocuklarımıza yönelik özel projeler ve farklı temalarda gerçekleşen atölyeler düzenleniyor. Çocuklar yapboz, bilmece, bulmaca ve robotik kodlama gibi eğitici aktiviteler ile eğlendiği, eğlenirken de Çanakkale Savaşları'na ve kahramanlarına dair bilgiler öğrendiği eşsiz bir tarih yolculuğuna çıkıyor.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nca gerçekleştirilen bu eşsiz tarih yolculuğunda yerinizi ayırmak, detaylı bilgiye ulaşmak ve etkinliklerden haberdar olabilmek için Başkanlığın resmi sosyal medya hesaplarını takip edebilirsiniz

 @TarihiAlan

 @gelibolutarihialanbaskanligi

 @tarihialanbaskanligi

Cem Fakir / cemfakir@gmail.com

8 MART 1971

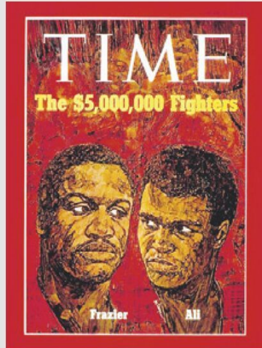
ASRIN DÖVÜŞÜ VE FBI'IN ÇALINAN BELGELERİ

Boks tarihinin en büyük isimlerinden Muhammed Ali ve Joe Frazier, 8 Mart 1971'de New York'taki Madison Square Garden'da şampiyonu belirlemek için ringe çıktı. Dünyanın dört bir yanından milyonlarca kişi "Asrın Dövüşü" olarak adlandırılan boks maçına kitlenmişti. Ancak maçı izlemeyenler de vardı. "Aynı gün" çoğu akademisyen 8 Amerikalı, FBI'ın karanlık yüzünü ortaya çıkaran belgeleri çalacaktı.

Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu Muhammed Ali, üç yıldır koruduğu unvanını 1967 yılında mahkeme kararıyla kaybetmişti. Vietnam Savaşı nedeniyle Amerikan ordusunda görev almayı reddetmiş ve bu nedenle ringlerden uzaklaştırılmıştı. Muhammed Ali'nin boks yapmasının yasaklandığı üç yıl boyunca ringlerin hakimi Joe Frazier'dı. Herkes gerçek şampiyonun kim olduğunu merak ediyordu.

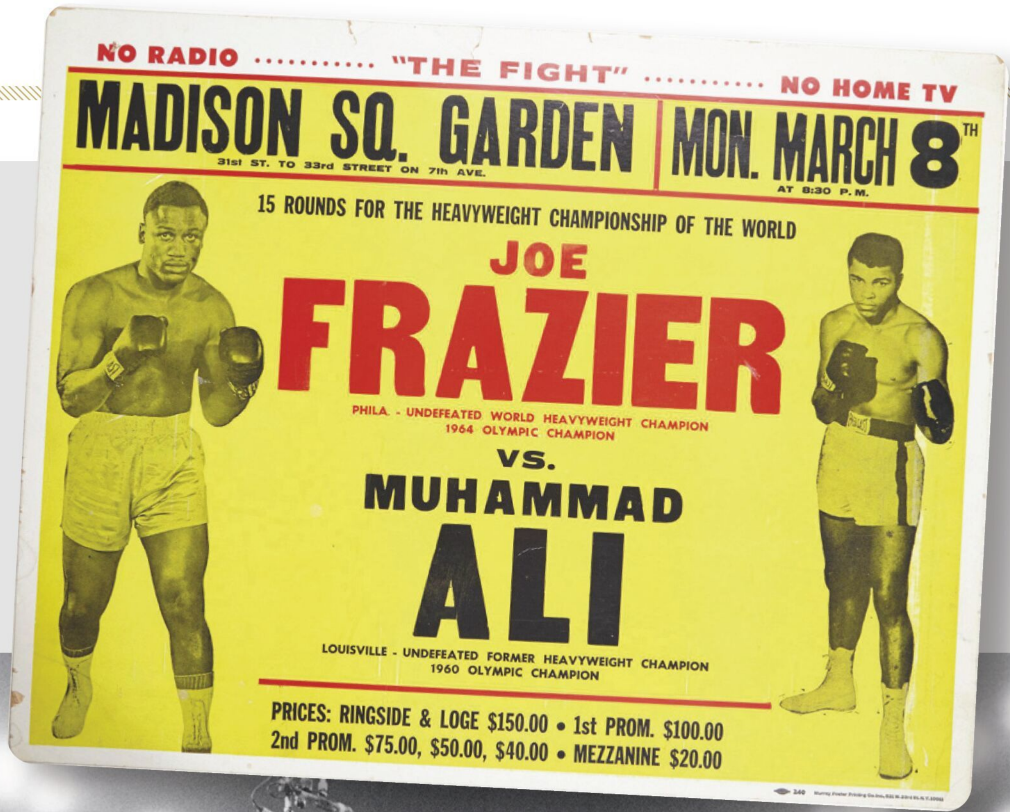
Muhammed Ali, temyiz duruşmasından çıkan kararla 1970 yılında boksa geri döndü. Jerry Quarry ve Oscar Bonavena'yı mağlup etti. Artık gözler Muhammed Ali ve Joe Frazier karşılaşmasına çevrilmişti. Namağlup iki şampiyon 8 Mart 1971'de Madison Square Garden'da en büyüğü belirlemek için kozlarını paylaşacaktı.

Time dergisi, 8 Mart 1971 tarihli sayısının kapağına Muhammed Ali ve Joe Frazier'ı taşımıştı. Başlıkta "5 Milyon Dolarlık Dövüşçüler" yazıyordu. Maçın gelirlerinin büyük bölümünü organizatörler alacaktı ancak iki boksörün payına da 2.5 milyon dolar düşmüştü. Maçın biletleri çıkar çıkmaz tükenmiş ve karaborsaya düşmüştü. 20 bin kişi salonda, 300 milyon kişi radyo ve televizyonlarının başında Ali-Frazier maçını izledi. 15. raunt sonunda Muhammed Ali'yi oy birliğiyle yenen Joe Frazier, efsanevi boksöre kariyerinin ilk yenilgisini tattırdı. *Cumhuriyet* gazetesi

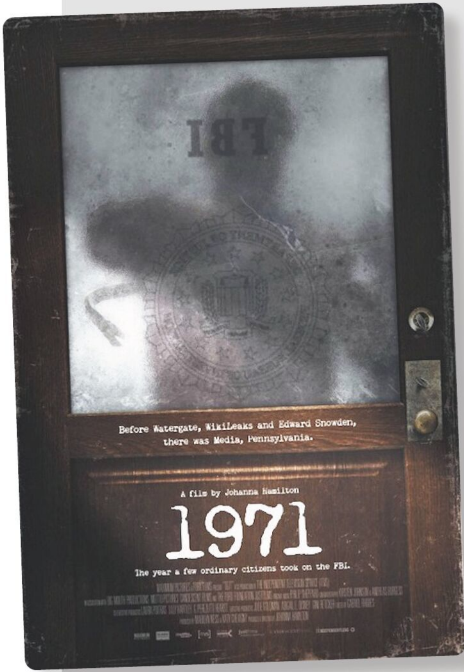

***Time*'ın "5 Milyonluk Dövüşçüler" kapağı (solda). ABD Başkanı Nixon ve FBI Direktörü J. Edgar Hoover (altta).**

"Asrın Dövüşü" olarak anılan maçın posteri (solda). Joe Frazier, Muhammed Ali'yi 15 raunt sonunda mağlup etti (altta).

FBI belgelerinin çalınışını anlatan 2014 yapımı "1971" belgeselinin afişi (üstte).

Muhammed Ali'nin yenilgisini "Bir Clay Vardı… Şimdi Ringlerin Kralı Frazier" başlığıyla duyurdu.

Herkes maçı izlerken büyük soygun

Muhammed Ali-Joe Frazier maçı devam ederken, kendilerini "FBI'ı Soruşturan Yurttaş Komisyonu" olarak adlandıran sekiz aktivist, Media banliyösündeki FBI ofisine gizlice girdi. Çoğu akademisyen olan grup, "Media Belgeleri" olarak tarihi geçen 1000 kadar FBI belgesini çaldı. Belgeler, yaklaşık yarım asırdır kurumu yöneten J. Edgar Hoover'ın kirli çamaşırlarını ortaya koyuyordu.

Eylem ertesi sabah Reuters haber ajansına açılan bir telefonla duyuruldu. Kimliklerini gizli tutan sekiz aktivist, belgelerin fotokopilerini çekip bir hafta sonra basına ve Demokrat Parti'de başkan adaylığı mücadelesi veren senatör George McGovern'a gönderdi. Gazetelerin büyük bölümü ve senatör McGovern belgeleri FBI'a iade etti. Washington Post gazetesinin çalınan belgeleri haber yapmasıyla kamuoyu oluştu. FBI hakkında Kongre soruşturması açıldı.

Ortaya çıkan belgeler FBI'ın yürüttüğü "Cointelpro" adlı gizli bir karşı istihbarat programını ortaya koyuyordu. Teşkilatın hedefinde sivil hakları mücadelesi veren gruplar, savaş karşıtları, sanatçılar, politikacılar vardı. Gözetleme, fişleme, itibarsızlaştırma, yasa dışı şiddet, belgelerdeki uygulamaların birkaçıydı.

FBI'ın binaya kimlerin girdiğini bulmak için açtığı soruşturma sonuçsuz kaldı ve 1976 yılında kapatıldı. "FBI'ı Soruşturan Yurttaş Komisyonu" adlı aktivistlerin kimlikleri 43 yıl boyunca gizli kaldı. Kamuoyu bu isimleri ilk defa gazeteci Betty Medsger'in 2014 yılında yayımlanan "*The Burglary*" adlı kitabıyla öğrendi. Sekiz kişiden yedisi Medsger'e konuştu. Bunlardan beşi gerçek isimlerini verdi. Keith Forsyth, Bonnie Raines, John C. Raines, Robert Williamson ve fikir babası William C. Davidon. Media'daki FBI soygunu, Johanna Hamilton'ın "1971" adlı belgeseline de konu oldu.

FBI belgelerini çalan kişilerin kimliği 43 yıl gizli kaldı.

Betty Medsger, David Kairys, Keith Forsyth, Bonnie Raines ve John Reines, "1971" belgeselinin galasında.

CUMHURİYETE *giden yol*

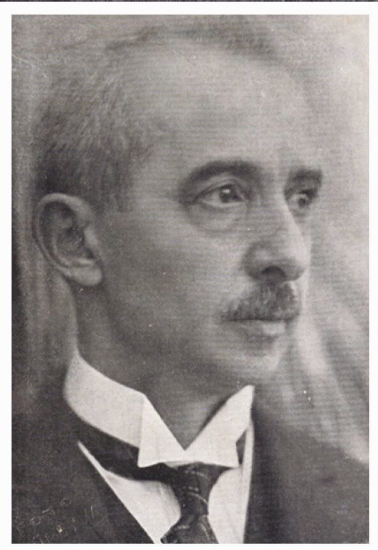
1923 yılına girildiğinde artık Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine yeni bir Türk devleti filizlenmişti. 6 Ekim 1922'de İstanbul işgalden kurtarılmış, bir hafta sonrasında Ankara, TBMM tarafından yeni devletin başkenti ilan edilmişti. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması Osmanlı'nın sonu olmuştu. Ulusun egemenliğinin hâkim olduğu ülkede artık fiili bir Cumhuriyet vardı. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen ilanı için yaklaşık bir yıl daha beklenecekti. Peki bu bir yılda neler yaşandı? Cumhuriyetimizin 100. yılı nedeniyle hazırladığımız **"Cumhuriyete Giden Yol"** köşesinde her sayımızda 1923 yılının önemli olaylarına yer vereceğiz.

İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplandı. Kongre, Mustafa Kemal Paşa, İktisat Bakanı Mahmut Esat Bey (Bozkurt) ve Kongre Başkanı Kazım Paşa'nın (Karabekir) konuşmalarıyla açıldı. Esat Bey konuşmasında yeni devletin iktisat siyasetinin ana hatlarını şöyle anlattı: "Yeni Türkiye muhtelit (karma) bir iktisat sistemi takip etmelidir. İktisadi teşebbüs, kısmen devlet ve kısmen teşebbüs-i şahsi tarafından üstlenilmelidir." 1135 delegenin katıldığı kongre 12 maddelik Misak-ı İktisadi esaslarını oy birliğiyle kabul etti. Tüccarlar, sanayiciler, çiftçiler ve işçilerin önerileri karar haline getirildi. Bunlar arasında aşar vergisinin kaldırılması, sanayinin teşvik edilmesi, çalışma süresinin günlük sekiz saate indirilmesi gibi hususlar yer alıyordu.

Lozan'da ilk anlaşmalar

Kurtuluş Savaşı'nı sona erdiren Mudanya'daki ateşkes görüşmelerinde kalıcı barışın sağlanması için İsviçre'nin Lozan kentinde görüşmeler planlanmıştı. 21 Kasım 1922'de başlayan görüşmeler, 1923 yılına girildiğinde tüm hızıyla devam ediyordu. Türk heyetine İsmet Paşa'nın başkanlık ettiği görüşmelerde bazı başlıklarda anlaşma sağlanabilmişti. Buna göre Ege'de Batı Anadolu kıyılarındaki adalar askerden arındırılacak, Gökçeada ve Bozcaada Türkiye'ye, Oniki Ada İtalya'ya bırakılacaktı. Türkiye'nin batı sınırı Meriç Nehri olacak, İstanbul ve Çanakkale boğazlarında 15 kilometrelik bir şerit askerden arındırılarak taraf ülkelerden oluşan bir komisyon kurulacaktı. Türkiye'nin Suriye sınırı ise Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması'nda belirlenen haliyle kalacaktı. Musul, kapitülasyonlar gibi konularda derin görüş ayrılıkları vardı. Görüşmeler bu nedenle 4 Şubat 1923'te kesildi. Türk heyeti geri döndü. Meclis'te konferansın gidişi hakkında sert tartışmalar yapıldı.

20 Kasım 1922'de başlayan Lozan görüşmelerine katılan Türk heyeti (üstte). Lozan'daki heyetin başkanlığını Dışişleri Bakanı İsmet Paşa (İnönü) üstlenmişti (solda).

Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Anadolu gezisi

Mustafa Kemal Paşa, 14 Ocak 1923'te Ankara'dan ayrılarak Batı Anadolu gezisine başladı. Ertesi gün Eskişehir'de siyasilerle, 16 Ocak'ta İzmit'te gazetecilerle buluştu. Bursa ve Alaşehir'in ardından 27 Ocak'ta İzmir'e gitti. 7 Şubat'ta Balıkesir'e gitti. 10 Şubat'ta İzmir'e dönen Mustafa Kemal Paşa bir hafta boyunca kentte kaldı. Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Anadolu gezisi sırasında Lozan görüşmeleri, Saltanat ve Hilafet meseleleri, yeni Türkiye Devleti'nin esasları gibi konular gündemdeydi.

Nüfus Mübadelesi Anlaşması

Lozan'da anlaşma sağlanan konulardan biri, Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesiydi. 30 Ocak 1923'te imzalanan sözleşme ve protokol 19 maddeden oluşuyordu. Anlaşmaya göre, Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklularının, 1 Mayıs 1923'ten başlayarak mübadelesi öngörülüyordu. Ancak mübadeleye Aralık 1923'te başlanabildi. İstanbul'daki Rumlar ve Batı Trakya'daki Türkler mübadele anlaşması kapsamı dışındaydı. Yunan ordusunun ardından gidenlerle birlikte 900 bin civarında Rum, 400 bin dolayında Yunanistan Müslümanı yollara düşecekti.

İngiliz donanma gemileri İstanbul'da, 1923 (solda).

Zübeyde Hanım'a veda

Mustafa Kemal Paşa'nın annesi Zübeyde Hanım, 14 Ocak 1923'te İzmir'de hayatını kaybetti. 1857 Selanik doğumlu olan Zübeyde Hanım, 66 yaşındaydı. Mustafa Kemal Paşa aynı gün Batı Anadolu gezisi için Ankara'dan ayrılmış, annesinin ölüm haberini Eskişehir'de almıştı. 27 Ocak'ta İzmir'e gelen Mustafa Kemal Paşa, Karşıyaka'da annesinin mezarını ziyaret etti ve şöyle dedi: "Burada yatan validem, zulmün, cebrin bütün milleti felaket uçurumuna götüren bir keyfi idarenin kurbanı olmuştur." Zübeyde Hanım, Karşıyaka'da 1940 yılında yaptırılan anıt mezarda yatıyor.

1 Ocak 1923 Türkiye Futbol Federasyonu kuruldu

10 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa "Memlekette istibdat ve irticanın yeri kalmamıştır" açıklamasını yaptı.

13 Ocak 1923 Rauf Orbay, TBMM'de Lozan Konferansı ile ilgili olarak hükümet görüşünü açıkladı.

14 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa'nın annesi Zübeyde Hanım vefat etti.

14 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa, bir ay sürecek Batı Anadolu gezisine başladı.

16 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa: "Bu devletin halife ile alaka ve münasebeti yoktur."

18 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa İzmit'te halka hitap etti, ordu birliklerini denetledi.

19 Ocak 1923 Birinci Meclis'teki muhalif milletvekillerinin oluşturduğu İkinci Grup'un kurduğu *Tan* gazetesi yayın hayatına başladı.

20 Ocak 1923 TBMM gizli oturumunda El Cezire bölgesinde İstiklal Mahkemesi kurulması kararı alındı.

22 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa, Bursa'da Şark Sineması salonunda halka hitap etti.

27 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa İzmir'e geldi.

Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım İzmir'de.

Mustafa Kemal Paşa ve Halide Edip, İzmit'te (solda). Ali Fuat (Cebesoy) Paşa (altta).

29 Ocak 1923 Mustafa Kemal Paşa, Latife Hanım ile evlendi.

30 Ocak 1923 Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesi anlaşması imzalandı.

4 Şubat 1923 Lozan'daki barış görüşmeleri kesintiye uğradı.

7 Şubat 1923 İsmet Paşa başkanlığındaki heyet yurda dönmek üzere Lozan'dan ayrıldı.

17 Şubat 1923 4 Mart tarihine kadar sürecek İzmir İktisat Kongresi başladı.

19 Şubat 1923 Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa, Eskişehir'de buluştu, ertesi gün Ankara'ya döndü.

21 Şubat 1923 İsmet Paşa, TBMM gizli oturumunda Lozan görüşmeleri hakkında bilgi verdi.

1 Mart 1923 Ali Fuat Paşa (Cebesoy) yeniden TBMM ikinci başkanlığına seçildi.

4 Mart 1923 İzmir İktisat Kongresi sona erdi. "Misak-ı İktisadi" kabul edildi.

16 Mart 1923 Mustafa Kemal Paşa, Adana'da "Köylü milletin efendisidir" sözünü söyledi.

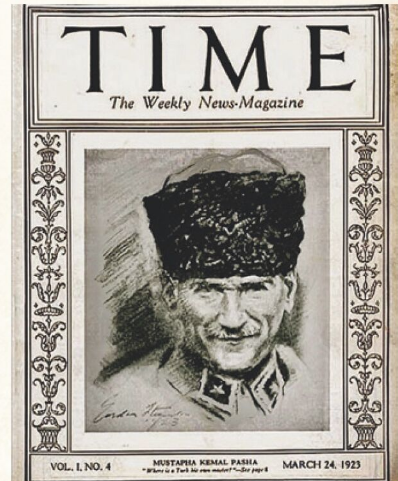
24 Mart 1923 Mustafa Kemal Paşa, ABD'de yayımlanan *Time* dergisi kapağında.

Lozan'da Türk ve Japon bayrakları.

Mustafa Kemal Paşa Time dergisi kapağında

New York merkezli haftalık *Time* dergisi, Briton Hadden ve Henry Luce tarafından 3 Mart 1923'te yayımlanmaya başlanmıştı. Dergi, 24 Mart 1923 tarihli dördüncü sayısında kapağına yeni Türk Devleti'nin önderi Mustafa Kemal Paşa'yı taşımıştı. Derginin makalesi, o zamanlar popüler olan bir söze Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği yanıtla başlıyordu: "Bir Türk nerede kendisinin efendisidir" sorusuna önceleri "Cehennemde" diye cevap veriliyordu. Ancak Mustafa Kemal Paşa bu sözü "Türkiye'de" diye değiştirmişti. Mustafa Kemal Paşa dört yıl sonra, 21 Şubat 1927'de bu kez Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı unvanıyla *Time* dergisinin kapağını süsleyecekti.

Yeni Türkiye Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa'nın yer aldığı *Time* kapağı.

YÜZBİNLERCE GÖÇMEN NASIL TAŞINDI?

MÜBADELE GEMİLERİ VE YOLCULUK

İzmir'de gemilere binmeyi bekleyen Rumlar, Eylül 1922.

Türkiye ile Yunanistan arasında 100 yıl önce 30 Ocak 1923'te imzalanan ahali mübadelesi sözleşmesiyle yüzbinlerce kişi, doğup büyüdükleri yerleri terk etmek zorunda kaldı. Ege'nin iki kıyısında limanlar aylar boyunca gemilere binmeyi bekleyen insanlarla doluydu.

Prof. Dr. Kemal Arı
kemalari1965@gmail.com

1922 yılının son aylarında Türkiye'den Yunanistan'a doğru büyük bir nüfus hareketliliği vardı. Önce Türk ordusunun önü sıra kaçan Türkiyeli Ortodoks nüfus yığılmıştı Yunanistan'a; onlarla bir kısmı eşzamanlı, bir kısmı da sonradan olmak üzere ordudan firar ederek, canını kurtarmaya çalışan Yunan askerleri… Her gün ajanslar, Yunanistan'a yığılan Türkiyeli Ortodoksların sayılarıyla ilgili değişik bilgiler veriyorlardı. Önce yüz bin kişinin Anadolu'yu ve Doğu Trakya'yı terk ederek Yunanistan'a kaçtığından söz edildi. Sonra sayı hızla artmaya başladı; 200 bin, 300 bin derken yıl sonuna doğru tam 800 bin kişi... Dünya, heyecanla gelişmelerin hangi yöne evrileceğini beklerken, bu nüfus akışından en çok Yunanistan kaygı duymaktaydı.

O tarihlerde Yunanistan üç buçuk milyon nüfusu olan bir ülkeydi. Bu sayıya bir anda ve hiç beklenmedik bir zamanda 1 milyona yakın insanın eklenmesi, Yunanistan'ı büyük zorluklarla karşı karşıya bıraktı. Aynı günlerde, Bulgaristan sınırından da Yunanistan'a yüz binlerce insan geçmekteydi. Tam bir kaosun içine düşmüştü ülke. Onca nüfusu barındıracak bir dam altı bulmak, beslemek, sağlık sorunlarının altından kalkmak, güvenliklerini sağlamak neredeyse olanaksızdı. Üstelik havalar gittikçe soğuyor, kışın sert rüzgârları, yağmurları, karı ve buzu; bu insanların yaşam koşullarını altüst ediyordu. Yurtlarından kopup, denizin öte yanına kaçan bu insanlar, içine düştükleri büyük yıkım ve çöküşün sorumlusu olarak Türkleri görüyorlardı.

Yunanistan'dan gelen mübadiller Antalya'da limanda karşılanıyor (altta).

Yunanistan'da Türkler

Bu psikoloji içinde gözler, Yunanistan'ın kendi sınırları içindeki Türklere çevrildi. Evet, neredeyse 1 milyona yakın insan sokaklarda yaşam savaşı verirken, bu yıkımın sorumlularının bir parçası olarak gördükleri Yunanistanlı Türklere karşı büyük bir hınç bilenmekteydi. Artık Türk mahalleleri ve köyleri yoğun bir tehdit altındaydı. Hem Türkiyeli Ortodoks Rum nüfus hem savaş kaçkını askerler hem de Yunanistan'da gittikçe tırmanan fanatizmin beslediği gruplar, Türklere karşı şiddet uygulamaya başladılar. Türkler artık Yunanistan'da kendilerini hiç de güvende hissetmiyorlardı. Bu gruplar tarafından Türkler saldırıya uğruyordu; dövülmeler, yaralamalar ve öldürmeler hızla tırmandı. Devlet merkezli ekonomik ve siyasal baskılar da bunlara eklendi. Bir anda bir köye, bir mahalleye baskın yapılıyor; eli sopalı, bıçaklı insanlarca Türk evlerine saldırılıyor, kapılar kırılıyor, evin sahibi olan Türk aileler zorla ve şiddet kullanılarak sokağa atılıyor, onlardan boşalan yere gelip bir ya da birkaç Rum aile yerleşiyordu. Yunan hükümeti ise bu olup bitenlere göz yummaktan başka bir şey yapamıyordu. Daha da ötesi, Türklere resmi yollardan olmadık vergiler uygulanıyor, askere alma bahanesiyle Türk gençler kamplarda toplanıyor; aileler evlerine bir ya da birkaç Rum aile almak zorunda bırakılıyordu. Kısacası Türkler, yaygın ve etkili bir baskının ve tedhişin hedefi haline gelmişlerdi. *Yeni Asır* gazetesi gibi Türkçe çıkan kimi yayın organları her gün öldürülen, yaralanan, dövülerek evinden atılan ailelerin, insanın içini acıtan haberlerine yer veriyorlardı.

Binlerce insan gemilere binmek için liman kentlerine yığıldı.

Yunanistan'ın özellikle dağlık bölgelerinde şiddet alabildiğine artmıştı. Canlarının tehlikede olduğunu düşünen on binlerce aile, bu baskılar karşısında yerleşik oldukları yerleri terk ederek anavatan Türkiye'ye gelmek için harekete geçti. Türkiye'ye geçiş için iki yol vardı; Batı Trakya üzerinden Meriç'e ulaşmak, oradan sınırı geçerek Türkiye'ye giriş yapmak… Öteki yol da bir liman kentine giderek gemiye binmek ve Türkiye'ye ulaşmak… İlk başlarda bu yollardan Türkiye'ye göçmen girişi oldu. Ancak Yunanistan'da Türklere yönelik baskıların arttığı haberleri üzerine, zaten savaştan yeni çıkmış ve henüz

Trakya'dan göç eden Rum çocukar, 1922 (üstte). İsmet Paşa ve Venizelos nüfus mübadelesi anlaşmasını imzalıyor (solda).

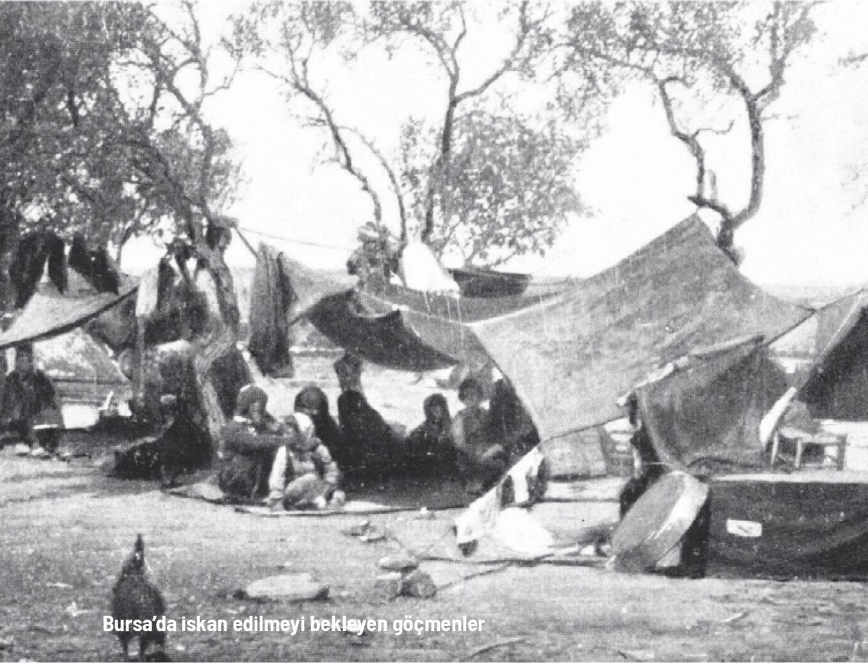
barış ortamı yaratamamış Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkiler hızla gerildi. Türkiye'de, Yunanistan'daki Türklere yönelik baskı ve kıyımı reddeden gösteriler yapıldı; uluslararası kurumlar ve güçlü devletler bu kıyımın durdurulması için göreve çağrıldı. Ardından Türkiye, kontrolsüz biçimde Türkiye'ye yönelik göçün önünü kesmek için sınırları kapattı.

Ancak Yunanistan'daki şiddet sürüyordu. Evlerinden atılan ya da atılmasa bile artık orada yaşamlarının tehlikede olduğunu düşünen Türkler, hızla liman kentlerine doğru akıyorlardı. Böylece liman kentlerinde, iskele yakınlarında sayıları on binleri bulan kalabalıklar birikti. Sayılar hızla çoğalmaya başladı; Selanik, Kavala, Hanya ve Kandiye gibi kentlerde bekleyen insanların sayısı yüzbinlere ulaştı. Bir gemi bulmak ve canlarını Türkiye'ye atmak istenci içinde bulunan Türkler, bulundukları yerlerde yine soğukların, açlığın, hastalıkların ve fanatik saldırıların hedefi durumundaydılar. Türkler evlerinden atıldıkları zaman, ortada ne mübadele sözleşmesi ne de başka bir hukuki düzenleme vardı. Ve o insanlar mübadil olacaklarını ve Türkiye'ye anlaşmalar uyarınca gönderileceklerini bilmiyorlardı. Bir yandan Türkiye'den kopup Yunanistan'a sığınanların sayısı 1 milyona yakınken, öte yandan iki yüz binin üzerinde Müslüman'ın da Yunanistan'da evlerini, ocaklarını bırakarak Türkiye'ye gitmek için kendilerini liman kentlerine atmalarıyla nüfus karşılıklı olarak yerlerinden kopmuştu.

Lozan'da Mübadele Anlaşması

Lozan'da, 1922 yılının aralık ayından beri toplanmış olan uluslararası kongrede bu sorun ivedilikle ele alındı. İngiltere'nin girişimleriyle Milletler Cemiyeti'nin bir uzmanı olan Fridtjof Nansen adlı bir bilim insanı konuyla ilgilenmekteydi. Nansen, hem Yunanistan'a hem de Türkiye'ye giderek bu ülkelerin durumunu yakından inceledi. Nüfusun karşılıklı olarak göç ettirilmesinin akla en yakın çözüm olacağını ileri sürdü. Ona göre her iki tarafta da nüfusun bir kısmı yerlerinden kopmuş, karşı tarafa gitmiş ya da gitmek üzere yerleşik olduğu toprakları ve evlerini terk etmişlerdi. Yunanistan'da önemli oranda boşaltılan araziler vardı. Geride kalanların da göç ettirilmesiyle bu oran daha da büyürdü. Türkiye'de de oradan ayrılan Rumların geride bıraktığı önemli oranda mallar vardı. Bir nüfus, karşı →

Sözleşme, İstanbul dışındaki Türkiyeli Ortodokslar ile Batı Trakya dışındaki Müslümanların zorunlu olarak göç ettirilmesini öngörüyordu.

Bursa'da iskan edilmeyi bekleyen göçmenler

tarafa göç ettirildiğinde pekâlâ gittiği ülkede terk edilmiş olan bu mallar onlara dağıtılabilir, kısa sürede bu insanlar üretici konuma geçebilirlerdi. Bu yapıldığında iki ülkenin ulusçu kimliği güçlenir; eskiye dönük körleşmiş duygular törpülenebilir, bu olgu Nansen'e göre barışa katkı sunabilirdi.

Böylelikle Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 günü Türk ve Rum Nüfusun Mübadelesine İlişkin Sözleşme imzalandı. Sözleşme, İstanbul dışındaki Türkiyeli Ortodokslar ile Batı Trakya dışındaki Müslümanların zorunlu olarak göç ettirilmesini öngörüyordu. Göçmenler istedikleri taşınabilir mallarını yanlarında götürebileceklerdi. Türkiye'den gelen Ortodokslara Yunanistan'ı terk edecek Müslümanların, Yunanistan'dan gelecek Müslümanlara da Türkiye'yi terk etmiş olan Ortodoksların malları verilecekti.

Ancak terk edilen bu malların öngörüldüğü gibi mübadele sözleşmesine uygun olarak ilgili kişilere verilmesinin önünde zorluklar vardı. Her iki tarafta da adına emval-i metruke dediğimiz terk edilmiş mallar büyük oranda yağmalanmış, haksız biçimde ilgisiz kişi ve grupların işgaline uğramıştı. Üstelik Türkiye'de savaşın şiddeti nedeniyle birçok yerleşim yeri yanmış; başta evler olmak üzere birçok taşınmaz kullanılamaz duruma gelmişti.

Göçmenler nasıl taşınacak?

Sözleşme imzalanınca Türkiye, Yunanistan'dan gelecek göçmenlerin taşınması ve yerleştirilebilmeleri için hazırlıklara başladı. 1923 yılının kasım ayında Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti adıyla bir bakanlık kuruldu. Sonra bir İskân Yasası çıkarılarak, göçmenlerin yerleştirilmeleriyle ilgili düzenlemeler yapıldı. Yine bakanlık ile Hilal-i Ahmer arasında sözleşme yapılarak, göç ve yerleşme aşamalarında bu ulusal kurumun ne gibi konularda ve hangi koşullarda katkı sunacağı saptandı.

En önemli sorunlardan birisi, hâlâ Yunanistan'da bekleyen yarım milyonluk nüfusun hangi araçlarla Türkiye'ye getirileceğiydi. Bu nüfusun Türk gemileriyle getirilebileceği pek akla gelmiyordu. Türkiye'de sivil gemicilik çok gelişmiş bir sektör değildi. Osmanlı Devleti'nde yabancılara verilen ayrıcalıklar nedeniyle Türk gemiciliği gelişememişti. Türkiye'nin kendi kıyılarında yük ve insan taşımacılığı bütünüyle yabancılara bırakılmıştı. Ancak İttihat ve Terakki'nin kimi girişimleriyle sınırlı alanlarda yük gemiciliğinde kıpırdanma olmuşsa da Birinci Dünya Savaşı'nın ağır bombardımanları karşısında birçok Türk gemisi batırılmıştı. Elde olan gemilerin çoğunun yaşı 50'nin üzerindeydi ve bir ikisi dışında ya orta ya da küçük boyutta kuru yük gemileriydi. Ülkenin en büyük gemicilik işletmesi, devletin elinde olan Seyr-i Sefain İdaresi'ydi. Bu işletmenin gemilerinin toplam taşıma yükü, 26.900 tondu. Bu firmanın yanı sıra Sadıkzadeler, Kırzadeler, Nafi Bey, İbrahim Ethem, Mustafa Cemil, Akyıldız, Kartal Mişah ve Hilal Kumpanyaları da vardı. Bu işletmelerin elinde birer, ikişer gemi bulunuyordu ve Türk Vapurcular Birliği adında bir birlik içinde yer almışlardı.

Türk gemileriyle bu yükün altından kalkılmasının olanaksız olduğunu düşünen Mübadele İmar ve İskân Vekaleti, göçmen taşıma işini Lloyd Triestino adında Avusturya-İtalya ortak kumpanyasına verdi. Bu haber alınınca Türk gemi işletmeleri bundan büyük bir rahatsızlık duydular ve harekete geçtiler. Önce 23 Eylül 1923 günü, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nda yapılan toplantıda bu rahatsızlık açıkça dile getirildi. Bu birliğin başında Sufizade Suudi Bey bulunuyordu. Suudi Bey, mü-

COMMISSION MIXTE
POUR L'ECHANGE DES POPULATIONS
GRECQUES ET TURQUES
SOUS-COMMISSION №
BON DE VOYAGE ET TRANSPORT GRATUIT
NOM DU CHEF DE FAMILLE
NOMBRE DE PERSONNES
№
OSMANLI BANKASI
Arşivleri

İzmir'den gönderilen erkekler (üstte). Türk ve Yunan Ahalisi Mübadele-i Muhtelite Komisyonu. Meccanen seyahat ve nakliye bileti. Salt Arşivi (sağda).

Anadolu'ya göç eden mübadil ailelerden biri

badele göçmenlerini taşıma işinin bir yabancı işletmeye verilmesini, Türk ticari denizciliği açısından önemli bir eksiklik olarak görüyordu. Bu ihale, kendilerinin yabancı firmalar karşısında rekabet şansına darbe vurmaktaydı. Türk gemicileri olarak yoksul yurdun parasının yabancılara gitmesine içleri razı olmuyordu. Halkın acılarını gidermek üzere, mübadele taşıma işi Türk gemilerine verilebilirdi. Bu nedenle sözleşme iptal edilmeli; Seyr-i Sefain'in çevresinde bir birlik oluşturularak bu ihale yenilenmeli ve Türk gemi şirketlerine verilmeliydi. Bu işi öncelikle Seyr-i Sefain İdaresi üstlenebilir; eğer bu işin altından kalkamayacağı düşünülürse o zaman Türk Vapurcular Birliği'ne bağlı işletmelerin elindeki gemilerle bu işin altına girebilirlerdi. Suudi Bey'e göre, bu endişeler içinde kendisi kimi hükümet yetkilileriyle iletişime geçmiş ve görüşmeler de yapmış, düşüncelerini aktarmıştı. Bu iletişiminden kimi yüreklendirici sözler de almıştı. Adı geçen birlik hükümete bir çağrıda bulunarak Lloyd Triestino ile yapılmış olan sözleşmenin gözden geçirilmesini istemişti.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, Türk Vapurcular Birliği'ni destekledi ve bu birlik adına girişimlerde bulundu. Telgraf hükümete ulaştı; yetkililer birçok kaynakta çokça belirtildiği gibi bu öneriyi büyük bir memnuniyetle karşıladılar. Özellikle Mübadele İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati bu konuyla yakından ilgilenmeye başladı. Vekâletin aracı olmasıyla Türk Vapurcular Birliği'nden yeniden öneri alındı. Yapılan öneriye göre; İstanbul ve yakın yöresine getirilecek göçmenlerden her bir kişi için 400, diğer yöreler için 600 kuruş; koyun başına İstanbul ve çevresi için 100, öteki yerler için de 150 kuruş isteniyordu.

Konu bakanlıkça değerlendirildi. Mübadele Vekili Mustafa Necati bu önerilere karşı yeni bir çalışma yapılmasını istedi. Ardından da Lloyd Triestino Kumpanyası'nın kazanmış olduğu ihale iptal edildi. İptal edilen ihale, yedi vapur şirketinin bir araya gelmesiyle oluşan Türk Vapurcular Birliği ile Seyr-i Sefain İdaresi'nin oluşturduğu ortaklığa verildi. Bu ortaklıkta yer alan gemi işletmeleri şunlardı: Seyrisefain İdaresi, Sadıkzadeler, Kırzadeler, Nafi Bey Kumpanyası ve İbrahim Ethem Bey Kumpanyası; Mustafa Cemil Kumpanyası, Akyıldız Kumpanyası, Kartal Mişah Kumpanyası ve Hilal Kumpanyası.

İhale, Türk Vapurcular Birliği ile Seyr-i Sefain ortaklığına verildikten sonra göçmenlerin neredeyse yarıdan çoğunun kendi ücretini ödeyemeyeceği belli olduğundan, göçmen taşıma işindeki ücretler yeniden gözden geçirildi. Buna göre; İstanbul ve çevresine getiri-

lecek göçmenlerden kişi başına 300 kuruş alınacaktı. Karadeniz, Mersin ve çevresi için de taşıma ücreti 600 kuruştu. Sekiz yaşından küçük çocuklardan ve kendi ücretini veremeyecek kadar yoksul olanlardan ücret alınmayacaktı. Her gemi belli oranda mübadili ücretsiz olarak taşıyacak; ancak bu oran aşılırsa, aşılan miktar hükümet tarafından ödenecekti. Göçmenlerin yanlarında getirecekleri hayvanları ve yükleriyle ilgili de yeni kararlar alındı. Buna göre, İstanbul ve çevresine getirilecek koyun ve keçilerin her birinden 100, Karadeniz ve Akdeniz çevresine getirilenler için 125 kuruş bedel alınacaktı. Büyükbaş hayvanlar için İstanbul ve yakın çevresine 400, Karadeniz ve Akdeniz çevresine getirilenler içinde 500 kuruş ücret alınacaktı. Bu ödemeler üzerine, elde edilecek hasılatın yüzde yirmisi Hilal-i Ahmer'e verilecekti. Bu konuda hükümet oldukça ısrarlı olmuştu; çünkü göçmen taşıma işinde Hilal-i Ahmer de önemli bir yükün altına girecekti. Bunun için de hükümetin bütçe yönünden desteklenmesi gerekiyordu. Buna göre, gemi şirketlerinin net hasılatı yıl sonunda belli olunca, Hilal-i Ahmer de üzerine düşen payı almış olacaktı.

Bu süreçte adı geçen ortaklığın elinde bulunup da mübadele işinde kullanılacak gemilerin adları da belirlendi. Seyr-i Sefain İdaresi'ne ait Akdeniz, Giresun, Ümit, Bahr-ı Cedit; Akyıldız Kumpanyası'na ait Rize; Sadıkzadelere ait Sakarya, İnönü, Aslan; Bilecikzade ve Mahdumuna ait Trabzon… Kırzade Şirketi'ne ait Kırzade, Ankara ve Nilüfer; Yeni Türkiye Vapur Şirketi'ne ait Türkiye; Hacıpaşazadeler'e ait Hacı Paşa; Hasan Mahdumlarına ait İstiklal; Hasan Mustafa Bey'e ait Timsah ve Kartal.

Bu filoya sonradan başka gemiler de eklendi. Eklenen gemilerin çoğu Seyr-i Sefain İdaresi'ne aitti. Bunların en göz dolduranı Akdeniz'di. 4.000 tonluk bu gemi, o dönemde Türkiye'nin en iyi gemilerinden biri sayılıyordu. Onu 3.000 tonluk Giresun, 3.100 tonluk Sakarya, 2.750 tonluk İnönü ve 1.500 tonluk Ümit izliyordu. Yine filoya sonradan eklenen Teşvikiye (Kurtuluş) 2.500, Sulh 2.450 tonluk gemilerdi. Nafi Bey Kumpanyası'na ait Türkiye 1.350, İbrahim Ethem Bey'e ait Sürat 1.200 tonluktu. Bu gemilerin toplam tonilatosu 20.150'yi buluyordu. 1.500 tonluk Mustafa Cemal Kumpanyası'na ait olan Ankara, 1.450 tonluk Rize, 1.200 tonluk Bahr-ı Cedit, 1.000 tonluk Antalya, 900 tonluk Kartal ve 900 tonluk Aslan gemileri ise yedekte tutuldu. Ayrıca Gülcemal, Reşit Paşa, Kızılırmak, Şam, Gülnihal, →

Mübadiller, Seyr-i Sefain İdaresi ve Türk Vapurcular Birliği'ne bağlı gemilerle Yunanistan'dan Türkiye'ye getirildi.

İzmit'te Emval-i Metluke.

Mübadele sonrası sahibi bulunamayan mallar müzayede ile satılıyor, 1924, İzmit Halk Fotoğrafhanesi. Salt Arşivi

Altay, Gelibolu, Bandırma, İnebolu, Nimet, Canik, Millet, Sulh, İnönü, Yeni Türkiye (Asya), İstanbul, Trabzon, Anadolu, Mahmut Şevket Paşa, İstiklal, Anadolu, Karabiga, Dumlupınar, Timsah, Hacı Paşa, Nilüfer, Bozkurt, Rumeli, Sürat, Arslan, İsmet Paşa, Cumhuriyet, Turan, Milas, Girit, Ereğli de göçmen taşıyacaktı.

Göçmen taşıma işinin Türkiye'nin kendi gemileriyle yapması kesinleştikten sonra, hükümet ulusal gemi filosunu zenginleştirmek amacıyla hem kendisi yeni gemi alımına yöneldi hem de özel şirketlerin gemi alımını kolaylaştırmak için yeni kaynaklar yarattı. Seyr-i Sefain İdaresi'ne yeni gemiler alınarak, idarenin elinde bulunan gemilerin sayısı artırıldı ve daha nitelikli duruma getirildi. Bu nedenle Mübadele, İmar ve İskan Vekili Mustafa Necati bir konuşmasında şunları söylüyordu:

"Mübadele hitamına kadar, Akdeniz'de sevgili sancağımızı taşıyan elli mütecaviz bir ticaret filosu meydana gelmiş bulunacaktır."

Başka bir konuşmasında da şunları söylüyordu:

"Rumeli'nden memleketimize hicret edecek olan kardeşlerimiz, kendi bayrağımız altında, kendi vapurlarımızla gelecekleri gibi, vapur sahipleri de Müslüman ve Türk olmak dolayısıyla kendilerine vapur içinde azami (kolaylık) yapacaklardır. Elyevm vekâlet emrinde, on yedi kadar Türk vapuru mevcuttur… Milli iktisadımızın inkişafını kendisine meslek ve vazife edilen vekâlet, bütün işlerinde bu hususa dikkat edecektir. Yalnız gerek Seyr-i Sefain, gerek milli şirketler bu nakliyat işinde elde edecekleri kazançla yeni vapurlar tedarik etmeleri ve bu suretle memleketimizin bütün sahillerinde, kendi bayrağımız altında işleyen vapurlar görmek, ihtizar-ı emelimizdir. Bu ciheti vapur sahiplerinin temin edeceklerini ümit ederim."

Türk gemileri yola çıkıyor

Bu sürecin sonunda Seyr-i Sefain İdaresi ile Türk Vapur Şirketleri arasında bir sözleşme yapıldı. Bu sözleşmeye göre, taşımayı yapacak şirketlere ait gemilerin sayısını, kapasitesini şirketler İstanbul Liman İdaresi Başkanlığı'na bildireceklerdi.

Türkiye'den hareket eden gemiler, 1923 yılının ekim ayında artık Yunanistan limanlarında görünmeye başladılar. Belli başlı iskeleler Selanik, Kavala, Girit Adası'nda da Hanya ve Kandiye idi. Pek çok göçmen aylardır bu iskelelerde Türkiye'ye gitmek üzere bekleşiyorlardı. Bu dönemde başta sağlık sorunları, açlık ve doğal zorluklardan etkilenme gibi birçok sorunun yanı sıra ciddi güvenlik sorunları da görüldü. Gerekli tasnif işlemleri sırasında göçmenlere Türkiye'ye gidecek gemilere binmeden önce değişik aşılar uygulanıyordu. Bir gemi, bir iskeleye yanaşmadan önce göçmenler son hazırlıklarını yapıyorlar, sonra da gemilere belli bir düzen içinde alınıyorlardı. Göçmenler hayvanlarını ve taşınabi- →

Türkiye'den hareket eden gemiler, 1923 yılının ekim ayında Yunanistan limanlarında görünmeye başlandı. Mübadiller aylardır iskelelerde bekliyordu.

Yunanistan'a gitmeyi bekleyenler, Trakya'da kurulan kampta. 900 bin civarında Rum mübadele olunacaktı.

lir eşyalarını yanlarında götürebildikleri için gemilere bu yüklerin yüklenmesi son derece zahmetli oluyor ve kargaşa çıkıyordu. Gemilerin ambarları hayvanlara ve taşınabilir eşyalara ayrılmıştı. Bu hayvanların taşıma süresince bakımından göçmen ailelerin kendileri sorumluydu. Hayvanların dar bir mekânda, kapalı bir ortamda beslenmesi ve bakımları tahmin edilebileceği gibi zor bir iş olarak göçmenlerin üzerinde bulunuyordu.

Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu açık havada, gemi güvertelerinde seyahat yapmak durumundaydı. Ağırlıklı olarak 1923-1924 yılı kış aylarında taşındılar. Havaların soğuk, yağışlı ve karlı olması nedeniyle büyük zorluklar yaşadılar. Güvertelerde, yağan yağmurların etkisinde kalarak göç etmek durumunda kalan mübadiller büyük zorluklar çektiler. Yaşlı, doğum yapmış kadınlar ve bebeklerin kamaralarda taşınması koşulu getirilmiş olmakla birlikte, sıkışıklık yüzünden bu alınan karara büyük ölçüde uyulamadı.

Gemilerde mübadiller

Göçmenler yolculuk süresince kendi yiyeceklerini kendileri sağlamak durumundaydı. Pek çok göçmen ailenin yanında yiyeceği yoktu; bu durumda göçmenler birbirleriyle yardımlaşmaktaydılar. Hilal-i Ahmer aracılığıyla gemilerde kurduğu mutfaklarda hiç olmazsa göçmenlere birer kap sıcak yemek vermek için uğraşmaktaydı. Ancak birçok gemide göçmenler getirilirken bu uygulanamadı. En önemli sorunlardan biri de içecek suydu. Her gemide iki su sarnıcının bulunması zorunluydu; ancak kimi ihmaller yüzünden bu hizmette de büyük aksaklıklar yaşanmaktaydı.

Gemilerde görevlendirilmiş olan doktorlar ve hemşireler, hastalanmış göçmenlerle ilgileniyorlardı. Buna karşın, süreç içinde birçok gemide yeterli sağlık personeli olmadığı, doktor görevlendirilmediği gibi yakınmalar da ortaya çıktı. Seyyar olarak görev yapan doktorlar, gemi iskeleye yanaştığında karaya çıkıp, ilgili kişilere gemiyle getirilen göçmenlerin sağlık durumlarıyla ilgili rapor verdikten sonra, görevlendirildiği ilk gemiyle yeniden başka bir göreve gidiyordu. Gemilerin hareket saatlerinde boşta bulunan doktor olmadığında gemiler doktorsuz hareket etmek zorunda kaldığında bu, ciddi sorunlara neden olabiliyordu. Mübadele İmar ve İskân Vekâleti bu sorunun önüne geçmek üzere, beş ayrı doktoru daha bu işle görevlendirdi. Böylece toplam on altı doktor, göçmen taşıyan gemilerde görevlendirilmiş oldu

Gemilere binen göçmenlerin kabaca sağlık durumları gözden geçiriliyor; eğer ciddi sorunu olan göçmenler varsa bunlar izlemeye alınıyordu. En önemli konulardan birisi de yolculuk anında göçmenlerin aşı durumlarını denetlemekti. Doktorlar ve öteki sağlık personeli, gemiye binmeden önce göçmenlere uygulanan aşılarda eksiklik olup olmadığını denetliyorlardı. Bindirme kurullarınca aşısı yapılan göçmenlerin eline, aşı yapıldığına ilişkin birer belge verilmekteydi. Bu belgeler üzerinden yapılan incelemelerde eğer bir göçmenin aşısı eksikse ve bu aşı eğer gemide yapılabilecekse; bu aşının

Ege adalarında Anadolu'ya götürülmeyi bekleyen Türkler (solda). Yunanistan'dan getirilen mübadilleri taşıyan gemilerden Gülcemal vapurunun üzerinde Hilal-i Ahmer amblemi vardı (sağda, üstte).

Göçmenler, yolculuk süresince kendi yiyeceklerini sağlamak durumundaydı.

yapılması için gerekli uygulamalar yapılıyordu. Hangi göçmene, hangi aşıların yapıldığını, aşılarında bir eksiklik olup olmadığını göstermek üzere ayrıntılı çizelgeler hazırlanmıştı

Tehlikeli havalarda gemilerin bir felakete neden olacağına ilişkin endişeler de vardı. Kiminin donanımında, örneğin motorlarında, kimisinin de fiziksel yapısında eksiklikler olduğu görülüyordu. Örneğin, Ümit adlı geminin yaşı 50'yi bulmuştu. Öyle ki bu gemi gerçekten de bir fırtınada, Kandiye'de denize sürüklenmiş, sonra da kıyıya oturmuş ve çok sonraları uzun uğraşılar sonunda yeniden yüzdürülebilmişti. Geminin bu haliyle bir felaketle neden olmaması büyük bir şans olmuştu.

Selanik'ten İstanbul'a on altı gün gibi uzun bir zamanda gelen Rumeli vapurda yolculuk etmiş bir göçmen de şunları söylemekteydi:

"Vapurda evvela bin kadar muhacir vardı. Yarısına kadarını İzmir Limanı'na çıkarttı ve biz de İstanbul'a geldik. Fakat nasıl geldik? Vapurda hiçbirimize ekmek vermediler. Vapur kamarotunun sattığı bir çorbayı parası olan 35 kuruşa içtik. Parası olmayan açlıktan kıvrandı. Bereket versin, İzmir'e geldiğimiz zaman Selanikli muhacirler bize ekmek gönderdiler. Yoksa hepimiz açlıktan ölecektik. İstanbul'a kadar kimseden en ufak bir yardım bile görmedik. 16 gün vapurda deniz suyu içtik. İstanbul'a kavuştuğumuz zaman bile saatlerce yağmur altında memur beyleri bekledik. Eşyamızın beher tonu için vapur kumpanyası her mucahirden dört lira istedi. Hiçbirimizde para yoktu. Bunun için iki günden beri eşyalarımız alenen vapurda duruyor." ●

Bibliyografya

- "Muhacir Nakliyatı Meselesi", 1923. Türkiye İktisat Mecmuası, II/36 (26 Teşrinisani).
- Arı, Kemal, 1995. Büyük Mübadele, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul.
- Arı, Kemal, 2007. "Ümit Girit Sularına Gömüldü; Girit, Giritlilerin Yüreğine" Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VI/14.
- Arı, Kemal, 2008. "Mübadele Sürecinde Mübadillerde Salgın Hastalık Riski ve Fare İtlafı",Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan, İzmir.
- Arı, Kemal, 2008. Mübadele Gemileri, DTO İzmir Şb. Yay., İzmir.
- Ayın Tarihi, 1924. II/6 (1924).
- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 272/14-76-29-6; CCA, 272-14-76-28-5; CCA, 272/11-18-89-12: CCA, 272/14-76-30-14
- Cumhuriyet, 23 Teşrinievvel 1924.
- Hakimeyet-i Milliye, 15 Teşrinisani 1923:
- İleri, 11 Kânunusani 1924.
- İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, IXL/1 (Teşrinisani 1923).
- Kaplanoğlu, Raif, 1999. Bursa'da Mübadele, Avrasya Etnografi Vakfı yay., Bursa.
- Sada-yı Hak, 8 Şubat 1924; 21 Mart 1924.
- TBMM Zabıt..., 1968, Devre: II, İçtima: I, C. IV, Ankara.
- TBMM Zabıt..., 1975. Devre: II, İçtima: II, C. IX, Ankara.
- TBMM Zabıt..., 1975. Devre: II, İçtima: II, C. X, Ankara.
- Tesal, Reşat D, 1989. "Bir İstanbul Vardı", Tarih ve Toplum, XII/70 (Ekim).
- Türk Sesi, 8 Kânunusani 1924.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, 1924. (THAM), III/33 (15 Mayıs).

1913 yılında Gemlik'te doğan
Yannis Papaioannou, 1966.

HAYALİMDEKİ REBETİKO FOTOĞRAFLARI

Yer yer yabancılayabileceğimiz kimi şarkı sözleri arasından hiç beklemediğimiz bir anda kulağımıza çalınabilecek tanıdık birkaç sözcüğü, bir bağlama, kanun ya da ut sesiyle bizleri bir başka şekilde çarpabiliyor Rebetiko. Sonrasıysa malum: Hasret, keder ve yaşama sarhoşluğuyla yoğrulan bir müziğe elbette kayıtsız kalamazsınız.

Mario Levi

BUZUKİ

Rebetiko müzik kültürünün en önemli müzik aleti olan buzukinin üç çift tele ve dört çift tele sahip çeşitleri bulunuyor.

1922-23 yılları Ege'nin tarihi açısından önemli yıllar olarak kabul edilir. Mübadele günleri sanki her iki taraf için de ana toprağından kopmak, ayrılmaya zorunlu kalmak anlamına gelir. İnsanın doğup büyüdüğü, kültürü, dili, musikisi ve en önemlisi yaşama hüznüyle yoğrulduğu iklimleri kimi talihsiz kararların ve oluşumların sonucunda, üstelik apar topar bırakmaya mecbur kalarak terk etmesi. Yangınlar, savaşlar, kaçışlar ve kışkırtmalar. Ve dünyanın başka coğrafyalarında, başka savaş ve antlaşmalarında olduğu gibi birkaç insanın büyük insan toplulukları adına karar verebiliyor olmaları:

Tarihsel veriler o zamanlarda böylesine kararların ağır bedelini bu çok iyi tanıdığımız coğrafyada 1 milyondan fazla insanın ödediğini gösteriyor. Meselenin bu aşamasında belki de bir salaş Pire kahvesi canlanabilir hayalimizde. Bu mekânlarda gelişen dünya, bizleri başka bir yazgının hikâyesine götürüyor. Ve bir fotoğrafta Bıyıklı Marino'yla Deli Niko'yu çok özel bir yaşantının ayrıntılarını paylaşırken yakalıyoruz. Niko'nun nargileyle Marino'nun içtiği kahvenin bizler için hiç kuşku yok ki çok farklı bir anlamı vardır. (Pire'deki yeraltı dünyasının önemli isimlerinden biridir aslında Niko Mathesis.) Elimizdeki kayıtlar en azından bir kişinin katili ve unutulmaz birçok Rebetiko şarkısının yaratıcısı olduğunu belirtiyor. Marino'ysa Ege'nin karşı kıyısından, yani İzmir'den gelenlerdendir. Az sonra yabancılayamayacağımız bir bağlama sesi yayılacaktır ortalığa. Bir ezgi ve yalnızca yaşanınca, paylaşılınca değer kazanabilecek bir beraberliğin anlatımı. Ve bir olası esrar sarhoşluğu. İşte böyle bir zamanda, bir şarkıyı dinlemenin yanı sıra bu insanların artık iyiden iyiye yitirilmiş bir yaşantıyla eski topraklarını ve evlerini de aralarında konuşacaklarını tahmin edebilirsiniz. Şu hüzünlü ortama Spiros Peristeris buzukisi, İvan Souz sazı, Batis ise bağlamasıyla bir katkıda bulunacaktır.

Ve bir fotoğrafta Deli Niko'yla Bıyıklı Marino'yu çok özel bir "yaşantı"nın ayrıntılarını paylaşırken yakalıyoruz.

Hapishaneler, şarkılar, çok özel sarhoşluklar

Rebetiko'nun hikâyesinde çok önemli bir yerleri olan "manges"lerle "rebetis"leri işte en çok böylesi bir ortamda gözlemleyebiliriz. Enikonu sakıncalı bir anlamlandırma çabasının yazıya yansımasıdır ama bu. Ve bir açımlamadan çok, olsa olsa, bir izdüşüm olarak değerlendirilebilir. Bu aşamada bizlere gene bir görüntü yol gösteriyor. Elimizdeki fotoğrafa şöyle bir resim altı düşülmüş: 1937'de Pire'nin balık pazarında bir grup "rebetis" ile birkaç

göçmenin görüntüsü. Soldaki müzisyen ünlü saz ustası İvan Souz, onun yanındakiyse Niko Mathesis'tir. Şimdi bu fotoğrafın izine düşelim biraz. Bizlere Rebetiko'nun karınca kararınca da olsa anlaşılmasına yardımcı olabilecek ipuçlarını yakalamaya çalışalım. Rebetiko tarihinin en önemli başvuru kaynaklarından biri olarak kabul edilen "Rebetiko Tragoudia" adlı çalışmasında Rebetiko'nun basit insanlar için yapılmış basit bir şarkılar toplamı olduğunu söyler İlias Petropulos. Basit nitelemesi hiç kuşku yok ki enikonu rahatsız edicidir bu bağlamda; öznelliğin bir şekilde göz ardı edildiği izlenimini uyandırır. Konuya bir başka mercekten bakılmak istendiğindeyse, Yorgos Rovertakis'in tanımlaması nın biraz daha açımlayıcı olduğu düşünülebilir. "Rebetiko" der Rovertakis ve ekler: "Rebetisler tarafından 'rebetis'ler için yazılmış şarkılardır. Bir 'rebetis' ise içinde bir hüzün taşıyıp bunu dışavurmak isteyen kişidir." Bir hüznü anlatabilmek: Böylesi bir çaba, beraberinde getirebileceği tuzaklara ve muhtemel anlayamamalara karşın yeterince açıklayıcıdır aslına bakarsanız. Dahası kimi şarkılarda anlatılanlarla o şarkıların çevresinde geliştirilen, yaşantılarından, bu tanımlamanın yanı sıra daha başka yaklaşımların da bir "rebetis"i anlatmaya katkıda bulunabileceğini söylemeliyiz. Böylesi bir çıkış noktasından sonra, "rebetis"lerin tümünün genel kabul görmüş bir kent yaşamının dışında kalmış bir dünyanın, bir marjinal yaşantı biçiminin insanları olduklarını ve müziklerini büyük bir olasılıkla usta-çırak düzeninde sürdürüp yaşattıklarını belirtebiliriz. Nargileyle esrar içimleri, bir gündelik aksesuar olarak çakı taşımalar, ceketini tek kolundan geçirerek giymeler, sık sık kavgalara karışmalar, fahişeler, genelevler, aykırı cinsellikler ve polis baskınlarıysa bu yaşantının çağrışımı bol zenginleştirici diğer ayrıntıları arasındadır. Pire'nin hapishanelerinden bu durumda söz etmek bir başka zorunluluktur. On dokuzuncu yüzyılda siyasi ve adi suçluların tıka basa doldurduğu hapishanelerde birçok Rebetiko şarkısı bestelenip söylenir; çünkü acılara ve yoksunluklara karşı kendince bir direnişle yaşam sanki bir başka şekilde "kurtarılır"... Hayalimizdeki görüntülerin büyüsüne bir kez daha kapılmak isteyebiliriz: İçeride de aynıdır özlemler, dışarıda da; sarhoşluklar da birbirini andırır, aslına bakarsanız yitirilmiş bir dünya adına paylaşılan hüzünler de. Ama bir buzuki ya da bir bağlama sesinde birkaç "bohem"in (Yoksa "rebetis"in anlayabileceğimiz karşılığını böyle mi düşünmeliyiz?) ya da "manges"in (kimi görüşlere göre bir "serseri" ya da o dünyanın insanları için aynı kaderi paylaşan bir yoldaş ya da bir kafadar karşılığı) yalnızca bir şarkı ya da bir "zebekiko" (Ege'nin zeybeğine ne denli yakın olduğumuzu fark ettiniz mi?) dansı süresince "çok özel bir sarhoşluğu" paylaşmak istemelerini sözcüklerimiz ve sınırlı olanaklarımızla nasıl anlatabiliriz? Hayal perdemizde bir →

"Rebetiko basit insanlar için yapılmış bir basit şarkılar toplamıdır."

Yannis Papaioannou: "Gerçek Rebetiko biz öldükten sonra bir daha ortaya çıkamayacak."

"Rebetiko'nun doğumunda ve gelişmesinde Amane Kahveleri'ni anmak gerekir."

başka görüntüler dizisi canlanabilir bu aşamada: Costas Ferris'in filminde böylesi bir "sarhoşluğu" paylaşmaya hazır "kafadar"lardan biri bir meyhanede ya da bir olasılıkla bir "tekke"de "Haydi bakalım Manisalı görelim seni!" diye seslenir. Elimizdeki bilgilerden "Manisalı"nın ünlü Kalamata Topluluğu'nun en renkli elemanlarından biri olduğunu biliriz. Bu beraberlikte Markos Vamvarakis ve Yannis Papaioannou gibi Rebetiko tarihinde hemen hemen her fırsatta saygıyla anılan isimler de yer alır. Ama burada anlatılan hikâyenin havasından, bu topluluğun en iyi dönemlerinden birini yaşadığı 1948 yılının çok öncesini yaşadığımızı ayrımsar gibi oluruz. Bu beklenmedik anda yabancısı olmadığımız bir şarkıyla karşımıza çıkar Manisalı ve pırıl pırıl bir Türkçeyle Ödemiş'in kavaklarını dile getirir. Çevredeki insanların yüzünde yıllanmış bir hasretin ya da yalnızca bir şarkı süresince bir geriye dönüşü yaşayabilmenin "hicranını" saptarız. Şarkılar ve eski, kırık duyarlıklar. Gerisini zaten tahmin edebilirsiniz.

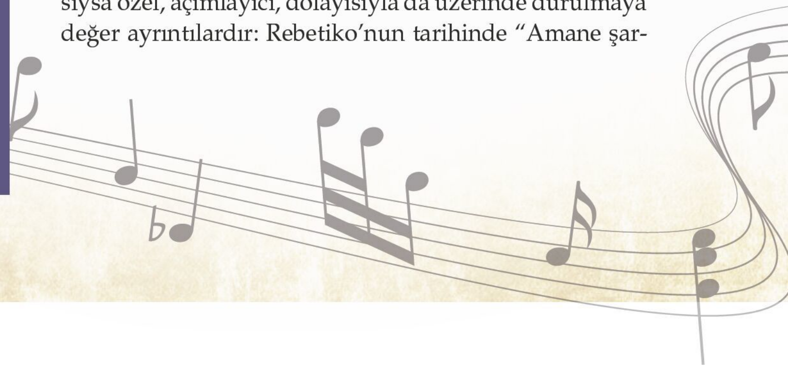
"Tekke"ler, Amane Kahveler

Ama mesele Ege'nin iki ayrı yakasında yıllar yılı paylaşılan bir yazgının biraz daha fazla irdelenmesine gelince, Rebetiko'nun doğumunda ve gelişmesinde çok önemli bir işlevi üstlenmiş olan "Amane Kahveler"i de anmak gerekmez mi? Bu kahvelerin Osmanlı egemenliğinin sürdüğü yıllarda Atina, Larissa ve Selanik gibi kentlerde yaygınlaştığını belirtiyor kimi kayıtlar. Şarkıların doğaçlanabildiği, zaman zaman iki ya da üç müzisyen tarafından karşılıklı olarak söylenegeldiği ve büyük bir olasılıkla Semai Kahveleri'nin biraz değişmiş bir biçimi olarak görülebilecek olan mekânlar... Ege'nin doğu yakasında yaşayanların pek de yabancılayamayacağı bir hava: Bir şarkıda, dörtlük aralarında uzatılarak söylenen "aman aman" sözcükleri olası bir doğaçlama süresinin kazanılmasına elbette yardımcı oluyor olmalıydı. Sonrasıysa özel, açımlayıcı, dolayısıyla da üzerinde durulmaya değer ayrıntılardır: Rebetiko'nun tarihinde "Amane şar-

VAMVARAKİS'İN ŞARKISI

Elimizdeki fotoğraflardan biri Markos Vamvarakis'i ilerlemiş yaşında, birçok acıdan ve yaşantıdan sonra, ölümünden kısa bir süre önce buzuki çalarken saptıyor. Sigarasını geleneksel buzuki çalma üslubundaki gibi serçe parmağıyla yüzük parmağı arasında tutuyor Markos. Biraz yorgun, biraz küskün, biraz da yaşananlardan onur duyan bir bakışın izlerini yakalayabilir gibiyiz bu fotoğrafta.

kılar" olarak bilinen bu tür çalışmalar doğal bir zaman aşımının gereklerince giderek kaybolmaya ya da daha doğrusu değişik bir görünüm kazanmaya, yıllar geçtikçe de repertuarlardan bütünüyle kalkmaya başladı. "Aman aman" sözcüklerine yer veren kimi şarkılar bu değişim sürecinde gösterilerde söylenip plaklara da okunmaya başladı ama buradaki seslenişler yalnızca belirli bir türü belirtmek adına kullanılır "Amane Kahveler"de "Amane şarkıları" ilk önceleri gezgin Çingene toplulukları söyledi. Bunların yerini zamanla "kumpania" adı altında irili ufaklı profesyonel topluluklar aldı ve buralarda ut, santur ve lavta gibisinden enstrümanlar çalınır, kullanılır oldu. İçki sarhoşluklarının değişik şekillerde yaşanabildiği bu tür kahveler, bir iç huzuru adına dumanaltı olmanın hani neredeyse bir gelenek haline getirildiği, polis baskınlarına hemen hemen her fırsatta hazır bir küçük "konservatuvar" olan "tekke"lerle birlikte yeni oluşumlara kendince bir uyum sağlamaya çalışarak ya da zamanla göz ardı edilemeyecek değişimlere uyarak Rebetiko'nun sahnesinde bir şekilde yaşamaya devam etti. Bir yandan Pire'nin hapishane kültürü ve şarkılarıyla, bir yandan rebetislerin yaşama biçimiyle, bir diğer yandansa İzmirli müzisyenlerin getirdikleriyle beslenip, "bir kimliğin oluşumuna" çok büyük bir katkıda bulundu. Kırgınlıklar, zorunlu ayrılıklar, hasretler, isyanlar ve küçük öfkeler burada söylenen şarkıların en çok işlenen konuları arasındaydı. Gündelik söylemin sık sık rastlanan biçimleriyle söylenegelen ve genel kabul görmüş bir görüşe göre Türk sanat musikisindeki "gazel"in karşılığı olarak da görülebilecek bu şarkılarda belki de bu yüzden belli bir dönemin hikâyesiyle bir yaşama bakışın tarihi dile getirilir. Geriye bu bağlamda bir de portreler kalır. Bir serüvenin yazıya izdüşümünü belki de yeniden düşünmek isteriz şimdi; eserle yaratıcısının buluştuğu "yazgı"yı kendimize göre irdelemenin gerekliliğine inanırız. Bir filmin karelerine de güvenerek çıktığımız yolun izini gereğince sürebilmemize yetecek midir ama bu niyet ya da çaba?

Sotiria Bellou'nun bakışları: Hangi isyan?

Sotiria Bellou'nun görüntüleriyle işte bu aşamada buluşuyoruz. Spiros Peristeris'in bir plağındaki genç, taptaze ve biraz da hüzünlü gülüş, oldukça yakın bir geçmişte çekildiği izlenimini veren bir fotoğrafta Tsitsanis ve araştırmacı Costas Hadjiduli'nin beraberliğinde enikonu katı, küskün ve biraz da isyankâr bir bakışa dönüşmüş gibi görünüyor. Peristeris'in plağında trajik sesi ve etkileyiciliğiyle karşımıza artık yabancılayamadığımız bir yaşamı adına çıkıyor Bellou; kimi şarkıların sevilebilmesinde içeriğin çok ötesinde bir anlamın gizli olabileceğini sanki yeniden tanıtıyor. Sürdüğümüz izden oldukça zor, renkli ve bol inişli çıkışlı bir hayatı olduğunu, şarkıdan büyük paralar kazanıp, bunun büyük bir bölümünü ihtiyaç içersinde olan müzisyen dostlarına yardım →

DEĞİŞİMLER, YEPYENİ YAŞANTILAR: TSİTSANİS VE BAŞKALARI

Roza Eskenazi'nin hüzünlü bir İstanbul nostaljisine yönelik bakışları hayalimizde gizli kalmış kimi hatıraların büyüsünü anlatmak ister gibi duruyor. Yorgos Papasideris'in "gazel"iyle Marika Papagika'nın içinde biraz da isirto etkileri barındıran Smirneikos Balos'u bizlerde tarifi pek de kolay olmayan çağrışımlar uyandırıyor. Elimizdeki kaynaklar bu önlenemeyecek değişimin İkinci Dünya Savaşı öncesinde uç vermeye başladığını, bu savaş ve daha sonra gelen iç savaş süresince geliştiğini, 1950'li yıllardaysa çiçeği burnunda bir bestecinin, Vassili Tsitsanis'in çevresinde 1920'lerdekinden çok farklı bir görünümle Rebetiko sahnesindeki yerini aldığını belirtiyor.

İstanbul'da kim bilir ne zaman, kim bilir hangi usta tarafından özenle yapılmış bir laternanın fotoğrafı bir kez daha canlanıyor gözümüzde.

etmekte kullandığını, İkinci Dünya Savaşı yıllarında partizanlara katılan ender Rebetiko sanatçılarından biri olduğunu, sol düşünceleri yüzünden çeşitli "suçlardan" çeşitli zamanlarda mahkûm edildiğini, bir söylentiye göre kocasına günün birinde kezzapla saldırdığını, eşcinsel eğilimleri olduğunu, Tsitsanis'le oldukça verimli bir beraberliği paylaştığını ve kalabalıklardan hemen hemen hiçbir zaman hoşlanmadığını öğreniyoruz. Bütün bunlar bir sanatçı ya da yalnızca bir insan olarak yaşamanın anlamı üzerine belki de bir kez daha düşünmemize neden olabilir. Uzlaşmalarımızı, yetersizliklerimizi ve küçük isyanlarımızı dilersek yeniden düşünebiliriz. Ama sonuç ve bizlerde bıraktığı ses ne olursa olsun, Sotiria Bellou'nun, her şeyden önce, fırtınalı hayat yolculuğuyla hayalimizdeki Rebetiko'yu anlamlandırdığını söylemeliyiz.

Şimdi artık her şey sanki bir hayal perdesinde yaşar ve oynanır.

Rebetiko: Uzun bir hayalin şiiri

Şimdi artık her şey sanki bir hayal perdesinde yaşar ve oynanır. Rebetiko'nun günümüzde yalnızca plaklarda, kimi hatıralarda kaldığı gerçeği konuyla ilgili hemen hemen herkesçe kabul ediliyor. Tarih sahnesindeki önemi her zaman için kabul edilecek bir imparatorluğun çöküş dönemlerinde, Ege'nin her iki yakasında oluşan bir musikiyle buna bağlanabilecek yaşantılarda, bazı insanların, kimi zorunlu ve belki de istenmedik kararların bedelini çok ağır bir şekilde ödemeye mecbur bırakılmalarının insanlık tarihinde bir onur sayfası oluşturabilecek bir müziğe kaynaklık etmiş olmasından küçük bir avuntu duyabilir miyiz? Ortak bir denizin bağrından kopmuş olan bu yaşantı kimi kaygı, karar ve davranışların ne denli yüzeysel olduğunu açığa vurmaya yetmiyor mu? Bir küçük direniş, birkaç şarkı ve sanki hep paylaşılmak istenmiş bir hatıranın öyküsü. Niko Mathesis'in nargile içerkenki görüntüsüyle, İstanbul'da kim bilir ne zaman, kim bilir hangi usta tarafından özenle yapılmış olan bir laternanın fotoğrafı bu durumda bir kez daha canlanıyor gözlerimizde. Küçücük bir tarihin şiirini şarkılarla dile getirebilmek, diyorsunuz bu durumda; her şeyin kendiniz için boş bir hayalden ya da bir yanılsamadan ibaret olup olmadığını düşünüyorsunuz. Bu yola biraz da böylesi bir endişeden çıkmıştık: Yüzünden birçok kaybetmenin ifadesini yakalayabildiğimiz bir şarkıcı, zorlu bir yaşantıyı kendisini gerçekten sevebileceklerle bir şarkı süresince de olsa paylaşmaya çalışıyordu.

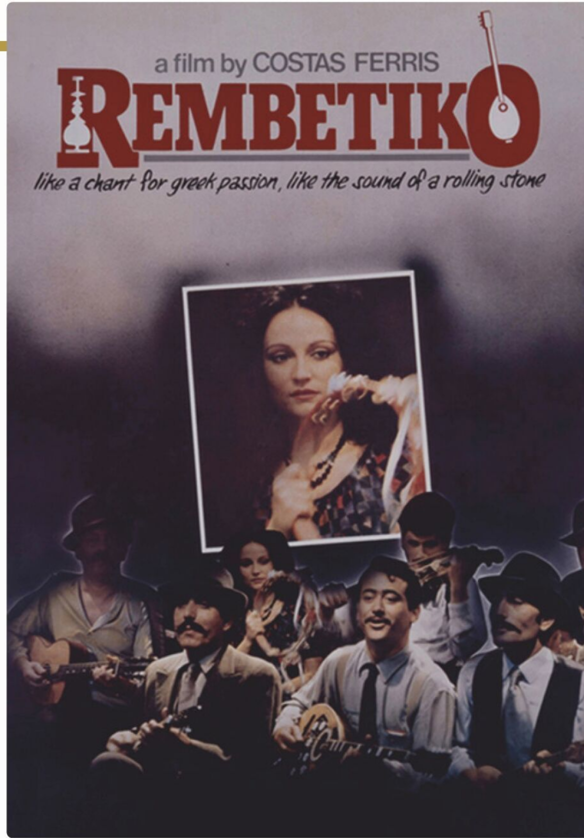
Ortak yazgılarla güzellikler kimi "sınırları" böylelikle yeniden aşıyor. İzmirli Rita Abacı'nın cızırtılı bir plakta Yunanca söylediği "Her Yer Karanlık"ın sözlerini hiç anlamasanız da bir şeyler kıpırdıyor içinizde. Şarkı bittiğindeyse geriye buruk sözcüklerle kolay kolay dile getirilemeyecek bir tat kalıyor. Açıklayamadığınız bu tadın her şeyden önemli olduğunu ise ancak uzun bir arayışın sonunda ayrımsayabiliyorsunuz. Şarkıların, sözcüklerin tehlikeli serüveni diyorsunuz kendi kendinize. Bu zorlu yolculuğu yeniden göze alabilir miydiniz? ●

Bibliyografya

- Road to Rembetika: Gail Holst. Atina 1983.
- "Smyrnaic and Rebetic Songs and Dances. The Golden Years 1927193T: Prof. Dr. Mavin Schwanz_ University of California. Berkelev.
- "Rebetiki Historia. VoL 2 ve 5'. Costas Hadjidulis.
- "Rebetiki Historia Vol. 41: Yannis Papaioannou.

- Costas Ferris'in uzun süredir aradığım filmini temin eden değerli dostum David Kohen'le elimdeki Yunanca metinleri çevirme nezaketini gösteren Sayın Konstantin Dovkos'a 'özel olarak teşekkür etmeyi bir çeşit gönül borcu biliyorum.

COSTAS FERRIS'İN EFSANEVİ FİLMİ: REMBETIKO

1983 tarihli "*Rembetiko*" filmi Marika Ninou'nun hikâyesini anlatır.

Küçücük bir tarihin şiirini şarkılarla dile getirebilir misiniz? Costas Ferris'in, eğer deyiş yerindeyse, "uzun bir ağıt" olarak nitelendirilebilecek filminin son karelerinde Rebetiko'ya birçok hüznü ve yaşantıyı anlatacak bir şarkıyla, biraz da böylesi bir soruya yanıt ararcasına çıkar sanki Marika. Yorgun bakışlarında her şeyin bir yitik hayalle özdeş olabildiği bir hayatın izlerini saptar gibi oluruz. Kendisiyle yıllar yılı eşdeş bir "kaderi" paylaşmış gibi görünen iki müzisyen dostunun ya da âşığının serzenişlerindense, büyük özlemler, zorunluluklar ve hikâyelerle yaşanmış olan bir müziğin artık son demlerini yaşamakta olduğunu öğreniriz. '50'li yılların bitiminde, kimi gerçekleri kabullenmeye hazır olanların hiçbiri umutlu değildir Rebetiko'nun geleceğinden. Şarkılar hatıralarla özdeştir sanki bu durumda ve "eski hikâyeler" yaşanan bugünlere, doğrusunu söylemek gerekirse, çok uzak kalır. Bir serüveni yeterince anlayıp anlayamayacağınızı sorarsınız bu durumda kendi kendinize. Ama sözcüklerin ve karşılaştığınız görüntülerin etkisiyle tanımlamakta enikonu zorlanacağına bir hayalin büyüsüne belki de farkında olmaksızın çoktan kapılmışsınızdır. Marika'nın şarkısı seneler senesi gizlenmiş bir şarkının dışavurumudur: "Yalanlara boğdun beni/ Doğduğum ilk günden beri/ Kaderimle baş başaydım ben/ Ama sen hep süslenerek çıktın karşıma/ Her yanında yırtıcı kuşlarla/ Büyüleyiverdin beni sen/ Yunanistan hep kaderin anasıydın." Sözcükler ve görüntüler: Bir Pire gecesinde sokakla özdeş yaşantıların çekiciliğine iyiden iyiye hazırlanmış gibi oluruz artık; bu hüzünlü şarkıyı hayranlarıyla, hatıralarıyla paylaşmaya çalışan Marika'nın özlenemeyecek bir sona adım adım ilerlemekte olduğunu hissederiz. Kendisini kim bilir, belki de bir ömür süresince karşılıksız bir aşkla sevmiş olan Yorgaki'nin yanına oturur Marika; aradan geçen onca zamandan sonra ve birçok şeyi anlayabildiği bir gecede "gerçek bir sevgiliye" artık hiçbir şey veremeyeceğini söyler. Ödeşmeler ve bin bir çağrışımla yüklü bir zaman parçacığı: "Şunu bil ki" der bu durumda Marika "Öfkeden değildi yapmaya çalıştıklarım, yalnızca korkudandı." Bir korkuda yaşamak. Ama nasıl, hangi özlemleri ve ilişkileri göze alabildikten sonra? Her şeyin değişebileceğini söylemek ister bunun üzerine Yorgakis. Ne var ki Marika sabahın doğumunu tek başına karşılamak istediğini söylerken belki de pek az kişinin anımsayabileceği bir yazgıyı dile getirir ve kısa bir süre sonra bu karmaşık duygular içerisinde enikonu alışkın olduğu bir gecede gezinirken beklemediği ya da bir olasılıkla beklediği bir anda aldığı ölümcül bir bıçak yarasıyla basit bir sokak oyununun kurbanı olur. Bir "uzun oyunun" belki de senelerdir beldenmiş son sahneleridir bunlar. Sabahın ilk ışıkları üzerine doğduğundaysa enikonu geç kalmıştır artık; hemen hemen her şey için geç. Cenazesinde kendisini yıllar yılı hayranlıkla dinlemiş olan "rebetis"lerin belki de tümü hazır bulunur. Naaşının toprağa verildiği anlardaysa buzukilerini eline alan birkaç kişinin görüntüsünü saptarız. Birazdan kendisini üne kavuşturan şarkılardan birini tabutunun hemen yanı başında söyleyecekler, hep birlikte dans edecekler ve ortalık aniden bir şenlik havasına bürünecektir.

İSTANBUL RUMLARININ ASIRLIK KULÜBÜ

BEYOĞLUSPOR 100 YAŞINDA

10 Mart 1923'te kurulan Beyoğlu Spor Kulübü, İstanbul'un ve Türkiye'nin en köklü kulüplerinden biri. Bir asrı geride bırakan tarihi ve var oluş mücadelesini sürdüren inadıyla bir semt kulübünün hikâyesi...

Cem Fakir
cemfakir@gmail.com

İstanbul'da yaşayan Rumların kurduğu Sporting Club de Pera, 1923 yılında Beyoğluspor olarak yoluna devam etti. 1920'lerin Pera Futbol Takımı.

Beyoğlu Spor Kulübü logosunda sarı-siyah renkleri seçti. İstanbullu Rumların kurduğu AEK da aynı renkleri kullanıyor.

Beyoğlu'nda hangi binaya girseniz, karşınıza farklı bir tarih çıkar. İstiklal Caddesi'nin yanı başında Büyük Parmakkapı ile Tel Sokak'ın kesiştiği köşede Beyoğluspor kulüp binası bulunur. Dışarıdan bakınca mütevazı ancak kapısından içeri adım attığınızda zengin bir tarihin mirasçısıdır. Giriş kapısı ve merdivenlerden itibaren sizi kentin çokkültürlü dönemini hatırlatan fotoğraflar karşılar. Tarihi kupalar, flamalar, albümlerle dolu kulüp müzesinde ve de binanın içine kurulmuş spor salonlarında saatler geçirebilirsiniz.

Beyoğluspor, İstanbul Rumlarının kurduğu çok eski ve köklü bir spor kulübü. Tarihi 19. yüzyılın son çeyreğinde kurulan Ermis'e ve Sporting Club de Pera'ya dayanıyor. Pera Kulüp'ün kuruluşu 1914 yılına tarihlenir. Ancak spor tarihçisi Mehmet Yüce, "*Türkiye Derbiler Tarihi*" kitabında, *Le Moniteur Oriental* gazetesinin haberini kaynak göstererek kuruluş tarihinin 1908 olduğunu belirtir. Gazetenin 4 Mart 1908 tarihli haberinde şöyle yazar: "*Pazar günü henüz yeni teşekkül eden Pera Futbol Kulübü ilk karşılaşmasını oynayacaktır. Tatavla Rum Kulübü ile Merkezi Pera Kulübü karşılaşacakları gibi, Hasköy ile Zographion kulüpleri arasında müsabakalar icra edilecektir.*"

Sporting Club de Pera futbolcuları, İstanbul Olimpiyat Oyunları Futbol Turnuvası'nın birincilik şilti ile poz veriyor. Ortadaki takım kaptanı Negrepontis.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında birçok spor kulübü faaliyetlerini durdurur. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra azınlık kulüpleri İstanbul Pazar Ligi'nde yer alır. İşgal altındaki İstanbul'da Taksim Kışlası spor karşılaşmalarına açılarak stadyuma dönüştürülür. 1922 yazında "olimpiyat" düzenlenir. İşgalci İngilizler ve Fransızların yanı sıra İtalyan, Amerikan, Rus, Ermeni, Rum, Bulgar ve Yahudi sporcular katılır. İstanbul Olimpiyat Oyunları'nın futbol turnuvasına Türk Union Club takımı da katılır ancak daha sonra baskılar sonucu turnuvadan çekilir. Turnuvanın finalinde 11 Haziran 1922'de Rum ve Ermeni takımları karşılaşacaktır. Ancak Ermenilerin de çekilmesi nedeniyle birincilik şilti Pera takımının olur. Anadolu'da Yunan işgalinin sürdüğü bir dönemde Rum takımına şiltin verilmesi Türk basınının tepkisini çeker. Türk ordusunun 30 Ağustos 1922'deki zaferinin ardından dağılan Yunan ordusuyla birlikte Anadolu'dan ve İstanbul'dan Rumlar da yollara düşer.

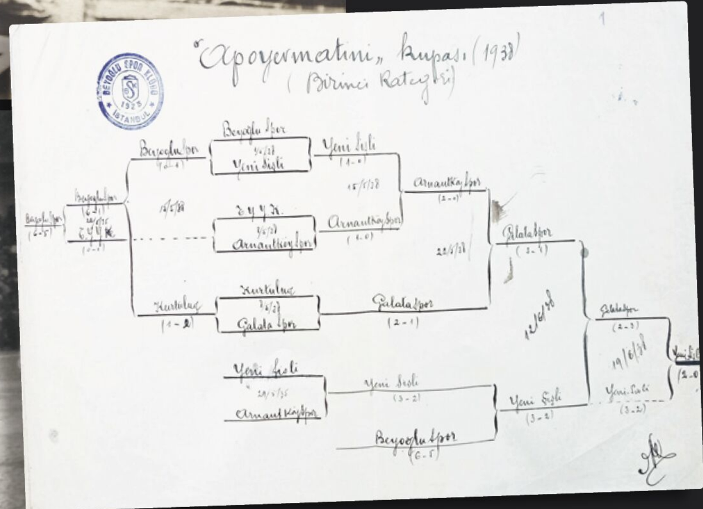
Club de Pera takımı 1922 yılının aralık ayında Fransa seyahatine çıkar. Ancak bu yolculuk dönemin gazeteleri tarafından "İstanbul'dan kaçış" olarak yorumlanır. Haftalık spor dergisi *Spor Âlemi*, 20 Aralık 1922 tarihli sayısında şunları yazar: "*Karşı Yaka Rum 'Pera' Kulübü son hicret esnasında takımın Avrupa'ya seyahat yapmasını kararlaştırmış ve bu kararını mevki-i icraya vaz etmiştir. Biz buna tam vaktinde, gayet lastikli bir kelime ile firar diyebileceğiz. 11 Kanun-i Evvel Pazartesi günü King George vapuruyla 18 kişilik grubu İstanbul'dan hareket etmiştir. Programlarında Marsilya, İtalya, Almanya ve hatta İngiltere varmış. Bilmem bize bu hareket pek vakitsiz geldi…*"

Emin Doybak, Panayot Lambrinidis ve Ananias Salsamaki, İstanbul Atletizm Şampiyonası 1500 metre yarışında, 1949.

Beyoğluspor-Kurtuluş maçında Taksim Stadı tribünleri (sağda). Apoyevmatini Kupası fikstürü, 1938 (sağda ortada). Beyoğluspor ile Olympiakos arasında oynanan dostluk maçı, 19 Temmuz 1945 (altta).

Beyoğluspor voleybol, atletizm ve masa tenisinde şampiyonluklar kazandı.

Club de Pera Futbol Takımı, Fransızlarla yapacağı maç öncesi Paris'teki Parc des Princes Stadı önünde.

Pera Club futbol takımı, 13 Şubat 1923'te Paris'teki ünlü Parc des Princes Stadyumu'nda Fransızların karşısına çıkar. Kostas Negrepontis kaptanlığındaki kadroda Nicas, Papastradides, Missios, Protonotarios, Zilberides, Vitalis, Dimopoulos, Emonolidis, Statigopoulos ve Malakeopoulos yer alır. Pera Club futbolcuları o gün Fransızlara 4-0 yenilir ancak bu mağlubiyet yeni bir dönemin başlangıcı olur. Bir kısmı Fransa'da kalır, bir kısmı da Yunanistan'a gider. İstanbul Rumlarının öncülüğünde Yunanistan'da 13 Nisan 1924'te AEK, 20 Nisan 1926'da PAOK kulüpleri kurulur. Pera Club takımının kaptanı Negrepontis de üç yıl kaldığı Fransa'dan Yunanistan'a geçerek AEK takımına katılır ve kulüp tarihinin unutulmaz futbolcuları arasında yer alır.

Türkiye Voleybol Şampiyonu Beyoğluspor takımı Ankara'da, Mayıs 1949.

İstanbul'da kalanlar Beyoğluspor'u kurdu

Pera Club takımının devamı olan Beyoğlu Spor Kulübü, 10 Mart 1923'te kurulur. Kulübün ana nizamnamesinde kurucular olarak Aleko Atanasiadis, Yorgo İsak ve İlyas Sakelaridis'in adı veriliyor. Tüzüğün dördüncü maddesinde şu ifadeler yer alıyor: *"Kulübün rengi: Sarı ve siyah renklerinden mürekkeptir, alameti farikası sarı renk içinde siyah B.S.K harflerinden ve 1923 tarihi terekküp eder."*

Azınlık kulüpleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk kulüpleriyle aynı liglerde mücadele edemedi. O yıllarda Beyoğluspor'un Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş ile oynadığı maçlar "dostane" karşılaşmalar olarak kaydedilmiş. Bir başka dostluk karşılaşmaları da Türk-Yunan ilişkilerinin 1930'lardaki bahar döneminde Türkiye'yi ziyaret eden Yunan takımlarıyla yapılmış. Olympiakos ve AEK ile oynanan maçların flamaları, kupaları ve fotoğrafları kulüp müzesinde yer alıyor.

Beyoğluspor arşivindeki en önemli belgelerden biri de 1939-1944 ve 1949-1952 yılları arasındaki tüm karşılaşmaların ayrıntılı kaydedildiği spor günlükleri. O yıllarda Taksim Stadı'ndaki Pera-Şişli rekabeti ardından Ermenilerin 1941 yılında kurduğu Taksimspor ile oynanan karşılaşmalar hıncahınç dolu tribünler önünde oynanıyordu. Türk futbolunun ve Fenerbahçe'nin efsanesi Lefter Küçükandonyadis, 1940'lı yılların Beyoğluspor-Taksimspor rekabetini 1980 yılında TRT'de Mete Akyol'a şöyle anlatıyordu: *"Ben Taksim'de oynuyorum, ağabeyim de Beyoğluspor'da oynuyor, aynı zamanda takım kaptanı. O gün netice 4-0 oldu, dördünü*

de ben attım. Fakat akşam eve gidemedim asker olmama rağmen. Korktum dövmesin diye ağabeyim." Beyoğluspor kurulduğu tarihten itibaren futbol başta olmak üzere birçok spor dalında faaliyet gösterdi. Beyoğlu semtinin adını taşıyordu ve yanı başında bulunan Hasnun Galip Sokak'taki Galatasaray ile birlikte semt çocuklarının spor yaptığı kulüptü. Futbol dışında voleybol, basketbol, hentbol, güreş, atletizm ve masa tenisi gibi branşlarda birçok sporcu Beyoğluspor çatısı altında yetişmişti. 1952 yılında ülkemizi Helsinki'de düzenlenen olimpiyatlarda temsil eden milli atlet Emin Doybak Beyoğluspor'da yarışmıştı. İstanbulspor efsanesi olarak futbol tarihimize geçen Kostas Kasapoğlu'nun forma giydiği ilk sarı-siyahlı kulüp Beyoğluspor'du. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Başkanlığı'nı uzun yıllar sürdüren Sinan Erdem, 1950'li yılların şampiyon Beyoğluspor voleybol takımının bir üyesiydi. Kadri Aytaç, Güngör Sürel gibi unutulmaz futbolcular, Vasil Aleksandridis gibi masa tenisi efsaneleri sarı-siyahlı kulübün parçalarıydı.

Beyoğluspor birçok branşta faaliyetine devam ediyor.

1955 6-7 Eylül olayları, 1964 ve 1974 krizlerinin ardından Rumların ülkeden ayrılmak zorunda kalması, İstanbul'un çok kültürlü yaşamına onarılamaz bir darbe vurdu. Bu kuraklıktan Beyoğluspor da nasibini aldı. Bugün binlerle ifade edilen Rum nüfus içerisinden ne bir Lefter yetiştirmek mümkün ne de Boduri. Gerçekten öyle mi? Beyoğluspor denilince tarihin renkli nostaljik sayfalarına gitmek, Pera günlerini yâd etmek her ne kadar ruhumuza iyi geliyorsa da o sayfalarda sıkışıp kalmak kulübün bugünkü mücadelesine haksızlık.

Beyoğluspor 100. yılını kutladığı bugünlerde kısıtlı imkânlarla ayakta kalmaya devam ediyor. Süper Lig'deki masa tenisi takımı, 1970'lerdeki şampiyon takımın bayrağını taşıyor. Futbol, basketbol, voleybol altyapı takımlarındaki 100'den fazla sporcuyla semt çocuklarının kulüple bağı korunuyor. Avrupa Birliği desteğiyle yürütülen sosyal sorumluluk projeleri, otizmli çocukların ve Alzheimer hastalarının yaşama tutunmasını sağlıyor. Kökleri İstanbul'a uzanan AEK ve PAOK ile tekrar kurulan ilişkiler iki ülke arasındaki barışa hizmet ediyor. Beyoğluspor bir asırdır bu topraklarda vardı, uzun yıllar var olmaya da devam edecek ●

Bibliyografya

- Mehmet Yüce, Türkiye Derbiler Tarihi, Mylos Kitap, 2021
- Beyoğlu Spor Kulübü Arşivi
- Le Moniteur Oriental, Salt Arşivi
- Le Miroir des Sports, Bibliotheque Nationale de France
- TRT Arşivi
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi

Beyoğluspor, otizmli çocuklara masa tenisi eğitimi veriyor (en üstte). Beyoğluspor U16 takımı (üstte). Beyoğluspor Yönetim Kurulu, Patrik Bartholomeos'u ziyaretinde (altta).

STALIN

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN DÖNÜM NOKTASI

GRAD

Volga Nehri üzerindeki Stalingrad şehri Sovyet savaş ekonomisi için hayati önem taşıyordu. Nazi Almanyası içinse öncelikli hedefti. Adolf Hitler'in ordularının 1942 yılı ağustos ayında başlattığı saldırılar 2 Şubat 1943'te başarısızlıkla sonuçlandı.

Mehmet Tanju Akad
metanad@yahoo.com

KRUMMLAUF, *"EĞRİ NAMLU"*

*Almanların tasarladığı ve standart bir **STG (Sturmgewehr) 44** saldırı tüfeğine takılabilen 30 derecelik bir bükülme ile silahın, atıcıyı açığa çıkarmadan köşelerden ateş etmesine izin veren ve tank mürettebatı için tasarlanan, takıp çıkarılabilen namlu.*

22 Kasım 1942 öğleden sonra 16.30'da Stalingrad'daki Alman 6. Ordusu'nun yegâne ikmal hattı olan Kalach Köprüsü'nü savunan istihkamcılar, yaklaşan motorlu konvoyu kendilerine yardıma gelen bir takviye birliği sanıp engelleri açtı. En önde 22. Panzer (Zırhlı) Tümen'in işaretini taşıyan üç adet ele geçirilmiş zırhlı personel aracından fırlayan Ruslar, istihkamcıları bertaraf edip tahrip kalıplarını söktü. Onları izleyen 26. Rus Zırhlı Kolordusu'na bağlı iki düzine tank köprüden geçip güneydoğu istikametinde gözden kayboldu.

Alman 6. Ordu Komutanı General Friedrich Paulus, Stalingrad Muharebesi'nde (üstte, ortada).

Bunlar birkaç saat sonra 51. Rus Ordusu'nun 14. Bağımsız Tank Tugayı ile bağlantı kurdular. Böylece 320.000 kişilik 6. Ordu'nun kuşatması tamamlanırken, II. Dünya Savaşı'nın dönüm noktası da ortaya çıkmış oluyordu. Bu ilk anda tam olarak algılanamasa da söz konusu ordunun kış aylarında tam olarak imha olmasının duyulmasıyla birlikte, Stalingrad işgal altındaki tüm ülkelerde sihirli bir kelime haline geldi. O ana kadar sadece küçük ve dağınık grupçuklardan ibaret olan direniş örgütleri cesaret kazandı, hızla büyüdü; çünkü Nazilerin yenilebileceği anlaşılmıştı. Bu olayın son derece önemli başka sonuçları da oldu. Öncelikle savaşta inisiyatif el değiştirerek Rusların ve diğer müttefiklerin eline geçti. Kaynaklarının çok ötesinde hedeflerin peşinde koşan Nazi Almanyası giderek kaçınılmaz sona yaklaşırken; uzun süre gizlenemeyen Stalingrad felaketinin büyüklüğü, Alman halkına da korktukları sona yaklaştıklarını ya da bedeli 1918'i kat kat aşan bir yenilgiye gittiklerini hissettirdi.

1942 yazına kadar Alman silahlı kuvvetleri ardı ardına zaferler kazanmış, başarısız oldukları seferlerde de en azından hezimete uğramamışlardı. Bu tarihten itibaren bütün cephelerde yenilgiye uğrayacaklar, bazı başarıları olsa da bunlar ancak taktik seviyede anlamlı olacak, müttefiklerin ilerlemesini

Sovyet birlikleri 1942 yılının kasım ayında, Almanların kış şartlarındaki yetersiz ikmallerinden faydalanarak karşı taarruz başlattı.

bir süre geciktirmekten başka işe yaramayacaktı. İşte, savaşın dönüm noktası olan 1942-43 sonbahar ve kışında Almanların Stalingrad felaketi ve bununla eşzamanlı olarak Alameyn'de hezimete uğramaları, tüm dünyada derin bir etki yaptı, işgal altındaki halklara da moral verdi. İşgal altındaki birçok kentin duvarlarında kurşuna dizilme riskini göze alanlar tarafından yazılan "Stalingrad" kelimesi belirdi.

Hitler, 1940 yazında Fransa'nın düşmesinden sonra İngiltere ile ayrı barış yapamayacağını görünce bu ülkeyi bombardımanla pes ettirmeyi düşündü. "Battle of Britain" olarak tarihe geçen hava muharebelerinde şayet Kraliyet Hava Kuvvetleri'ni (RAF) ezip hava üstünlüğünü ele geçirmek koşuluyla, neredeyse tüm ordu ağırlıklarını Dunkirk'te bırakarak çekilmiş olan bu ülkeyi istila için operasyon hazırlıklarına girişildi. Ne var ki RAF'ı yenemedi ve İngilizlerin "Blitz" adı verdikleri bombardıman 1941 kışında azalarak sürerken gözlerini Rusya'ya çevirdi. Önceki kış Finlandiya Savaşı'nda büyük sıkıntı çeken bu ülke, 1938'de subay kadrolarının çoğunu tasfiye etmiş ve Hitler'in gözünde kolay bir hedef haline gelmişti. 1941 ilkbaharında Balkanların işgali, Barbarossa adı verilen Rusya'nın istila operasyonunu haziran sonuna bırakmış ama Alman orduları ilk aylarda inanılmaz başarılar kazanmıştı. Rus askerleri az çok toparlanıncaya kadar Kızılordu 3 milyondan fazla kayıp vermiş, kuzeyde Leningrad kuşatılmış, güneyde Almanlar Moskova tramvayının son durağına kadar ilerlemiş, güneyde verimli Ukrayna toprakları Almanların eline geçmişti.

Kızılordu'nun bu ölçüde büyük kayıp vermesinde Stalin'in darbe yapmalarından korktuğu subay sınıfını tasfiyesinin payı büyüktür. 1938'de on beş ordu komutanından on üçü, seksen beş kolordu komutanından elli yedisi, 195 tümen komutanından 110'u, 450 tugay komutanından 220'si idam edilmişti. Ayrıca Stalin, 1939'da Hitler ile anlaştıktan sonra Nazileri yatıştırma politikası uygulamış, her türlü stratejik maddeyi son ana kadar göndermiş, Almanların →

Adolf Hitler, Rusların toparlanma gücünü hesaba katmamıştı. Rus ordusu, 1941 yılındaki kayıplarına rağmen ortaya 360 tümen çıkarmıştı.

sınıra yığdığı üç milyon askeri görmezden gelmişti. Bu arada savunmayı ileriden başlatmak üzere 1939'da işgal ettiği doğu Polonya ve Baltık ülkelerine büyük birlikler yerleştirmiş, gerektiğinde taarruz olasılığını da gözden uzak tutmamıştı. Ne var ki bu birlikler henüz ne taarruz ne de savunma yeteneğine sahipti. Uzun mesafeli operasyonlarda ikmal sıkıntıları dahi aşılamıyordu. Bu birliklerin çoğu savaşın ilk aylarında esir düşecek ve imha edileceklerdi. Buna karşın Hitler de Rusların toparlanma gücünü hesaba katmamıştı. S.S.C.B. 1930'larda ordusunu hızla motorize hale getirmiş, bütün ülkelerden daha çok sayıda uçak ve tank üretmişti. Savaşın ilk günlerinde, çoğu iyi yönetilmese de ellerinde 24.000 tank bulunuyordu. Bunların sadece yüzde beşi üstün T-34 modeliydi ama Ruslar kısa sürede fabrikalarını Uralların doğusuna taşıyarak bu modeli üreteceklerdi. Ayrıca 1942'den itibaren Batılı müttefiklerinden büyük malzeme yardımı almaya

Rus generaller Andrey Yeryomenko (sağda) ve Nikita Kruşçev (solda).

başladılar. Bunların çoğu, geniş Rusya cephelerinde, kimi uzmanlara göre tanklardan bile çok daha değerli olan kamyonlardan oluşuyordu. Ayrıca Hitler, Rusların en çok 200 tümen hazırlayabileceklerini düşünürken; 1941 yazının olağanüstü büyük kayıplarına rağmen, ortaya 360 tümen çıkarmışlardı.

Alman ordusu ilerliyor

22 Haziran 1941 sabahı Alman ordusunun (Wehrmacht) dörtte üçü olan 3.2 milyon asker, 3.550 tank ve 2.000 uçak kısa sürede Rus ordularını imha ederek ilerledi. Kuzeyde Leningrad kuşatılır, merkezde Moskova önlerine kadar ulaşılırken, güneyde Kiev civarındaki bir dizi kuşatma muharebesinde 665.000 esir ve sayısız malzeme ele geçirildi. Merkez cephesinde de buna çok yakın sayıda esir alındı. Bunların çok büyük bölümü kamplarda hayatını yitirecekti. Ne var ki tüm bunlar olurken kış bastırdı ve Rusların bu kadar büyük kayıplara dayanamayıp çökeceği varsayımına dayanarak hazırlıksız yakalanan Almanlar önce çamur, sonra da kara saplanıp kaldılar. Böylece Ruslar, Moskova önle- →

Stalingrad Muharebesi

23 Ağustos 1942 – 2 Şubat 1943

NAZİ ALMANYASI

- **Başlangıç:**
- 270,000 asker
- 3,000 top
- 500 tank
- 600 savaş uçağı, eylül ayı ortasına kadar 1,600 *(Luftflotte 4)*

- **Toplam** 1,040,000 asker: 400,000 Alman, 235,000 İtalyan, 200,000 Rumen, 200,000 Macar, 5,000 Hırvat
- **10,250** top
- **500** tank
- **732** savaş uçağı

S.S.C.B.

- **Başlangıç:**
- 187,000 asker
- 2,200 top
- 400 tank
- 300 uçak

- **Toplam** 2,500,000 asker
- Stalingrad'da 1,143,000 asker
- **13,451** top
- **894-4000** tank
- **1,115** savaş uçağı

KOMUTANLAR VE LİDERLER

- **Adolf Hitler**
- Erich von Manstein
- Friedrich Paulus
- W. von Richthofen
- **Romanya Krallığı**
- Petre Dumitrescu
- C. Constantinescu
- **İtalya Krallığı**
- Italo Gariboldi
- **Macaristan Krallığı** ***(1920-1946)***
- Gusztáv Jány
- **Hırvatistan Bağımsız Devleti**
- Viktor Pavičić

- **Josef Stalin**
- Georgi Jukov
- Nikolay Voronov
- A. M. Vasilevski
- Andrey Yeryomenko
- Nikita Kruşçev
- K. K. Rokossovski
- Nikolay Vatutin
- Vasili Çuykov

KAYIPLAR

- Yaklaşık 850,000 ölü, kayıp veya yaralı
- 107,000 esir dahil *(sadece 6.000 esir hayatta kaldı ve 1955'te eve döndü)*
- 900 uçak *(taşıma olarak kullanılan 274 nakliye ve 165 bombardıman uçağı da dahil olmak üzere)*
- 1,500 tank, 6,000 top

- Yaklaşık 1,150,000 ölü, kayıp veya yaralı
- 478,741 ölü ve kayıp dahil 650,878 yaralı ve hasta
- 40,000 sivil ölü
- 4,341 tank, 15,728 top
- 2,769 savaş uçağı

SONUÇ

6. Alman Ordusu imha edildi.
Alman Ordusu, Doğu Cephesi'nde geri çekilmeye başladı.
Mareşal Paulus esir alındı.

"GENERALLERİM SAVAŞIN EKONOMİSİNDEN ANLAMIYOR"

Hitler bu cümleyi sarf ederken savaş üçüncü yılına girmekteydi. O tarihe kadar büyük ölçüde Avrupa kıtası ile Kuzey Afrika'nın bir köşesinde cereyan eden muharebeler, Barbarossa Harekâtı ile birlikte doğuya yayılırken; Aralık 1941'de ABD'nin savaşa katılmasıyla gerçekten küresel boyut kazandı. Doğal kaynakları az olan Almanya, bunları Rusya'da ele geçirmek, burada bir yaşam alanı (Lebensraum) yaratma peşindeydi. Slavların çoğu imha edilecek, geri kalanı sadece okuma yazma

Hitler, Poltava'da generalleri Weichs, Heusinger ve Paulus ile harekât planını inceliyor (üstte). Alman kara kuvvetlerinin Stalingrad arması.

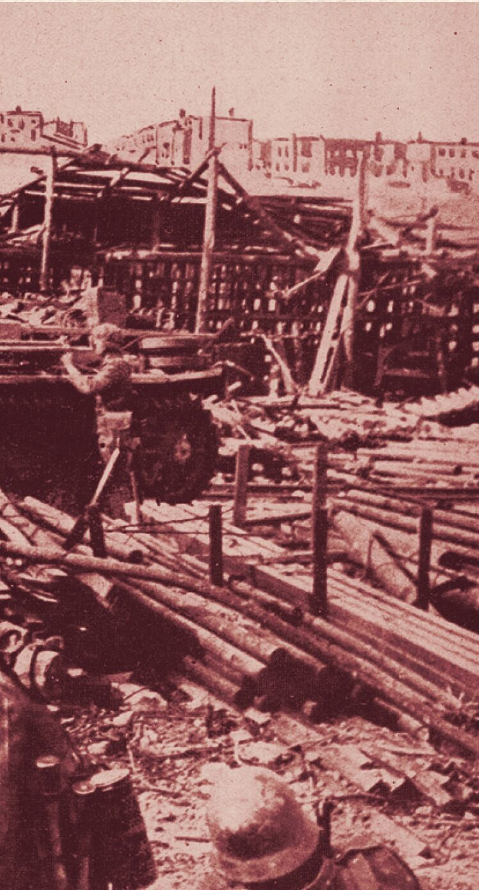

bilen tarım işçileri olacak, buraya Alman kolonizatörler yerleştirilecekti. Nitekim Ruslar dört yılda 26 milyon insan yitirdiler ancak Nazi vahşeti direniş azimlerini pekiştirdi. Barbarossa Harekâtı başlarken Almanlar kuzey, merkez ve güney olarak ayrılan üç ana koldan ilerlemişler, bir anlamda güçlerini bölerek Rusları her tarafta geriye itmişlerdi. Tayin edici zaferin ancak Moskova'nın alınmasıyla sağlanabileceğini savunan bazı Alman generalleri, 1941 yazında gücün öncelikle burada yoğunlaştırılmasını savundular ki bunların başında tank savaşlarının büyük uzmanı Guderian geliyordu. Rusya'nın büyük bir stratejik derinliğe sahip olması (yüzölçümü Almanya'nın 46 katıydı) rejimin iradesini kıracak hızlı bir zaferi zorunlu kılmaktaydı ki, Moskova bu anlamda en stratejik hedef olmalıydı. Ne var ki 21 Ağustos 1941 tarihinde tapılan kritik bir toplantıda Hitler orduları güneye yönlendirdi ve savaşın kaderi de belirlenmiş oldu.

Savaş ilkelerinin en önemlilerinden birisi, tayin edici bölgede ağırlık merkezi kurmaktır. Ne var ki Rus gücünü hafife alan Hitler, Bolşevik iktidarının kısa sürede yıkılacağı beklentisiyle, gözlerini güneye dikmiş olmakla birlikte, güçleri dağıtmıştı. Savaşın ancak Ukrayna buğdayı ve Kafkas petrolleriyle sürdürülebileceği konusunda tam olarak haksız sayılmasa da tayin edici zafere ulaşmadan bunları elde edemezdi. 1941 yılında hem merkezde hem de güneyde büyük başarılar elde edildi ama bunlar nihai zaferi getirmedi. Generaller ise seferin başından beri Moskova konusunda ısrar ediyordu. Bu arada, önce Leningrad'ın alınarak oradan güneye, Moskova'ya ilerlenmesinin gene tayin edici olacağını düşünenler de vardı. Güneyde büyük Rus ordularının imhasından sonra, Hitler generallerin ısrarıyla Merkez Ordu Grubu'nun Moskova'ya taarruzuna izin verdi ama artık kış gelmiş, Ruslar Sibirya'dan yeni ve taze tümenleri Moskova önlerine getirmişti. Alman ordularının kayıpları da artmakta olup 1941-42 kışı sona ererken 1.1 milyona ulaşacaktı. Moskova başarısızlığı üzerine Hitler ile görüş ayrılığında olan generaller ve mareşaller görevden alınmış, yerlerine ona itiraz etmeyenler veya edemeyenler getirilmişti.

General Heinz Guderian

6. Ordu Komutanı Friedrich W. E. Paulus.

Stalingrad yakınlarındaki piyade birliklerini destekleyen Alman Sturmgeschütz IV tankı. 6 Aralık 1942.

Rus savaş makinesi yıkılmıyor

1942 yılında seferin ağırlık merkezi güney cephelerine kaydırıldı. Almanlar, Kafkaslara ilerlemek için önce Kırım'ı almak üzere harekete geçtiler. Ruslar, Kharkov'u almak için başarısız bir taarruz yapıp ihtiyatlarını erittiler. Böylece bir Alman ordu grubu Rostov üzerinden Grozni'ye yaklaştı. Paulus komutasındaki 6. Ordu, Stalingrad'ı almak üzere ilerlemeye başladı. Almanlar hücumlarında birliklerinin taktik üstünlüğüne güveniyordu ancak artık hem rakipleri savaşta ustalaşıyor hem de ikmal hatları aşırı uzuyordu. Orduları hâlâ büyük ölçüde at arabalarıyla ikmal ediliyor, her cinsten kamyon tozlu step yollarında bozuluyor, yedek parça ve akaryakıt sıkıntısına partizanların sabotajları eşlik ediyordu. Kaldı ki Rus demiryollarının ray aralığı farklı olduğu için aktarma zorlukları yaşanıyordu. Almanların ikmal hatları uzarken Ruslarınki kısalıyor, hem savaş üretimleri hem de aldıkları yardım artıyordu. Kısacası, Alman zaferinin tek garantisi olan Rus savaş makinesinin yıkılması korkunç kayıplara rağmen gerçekleşmemiş, Almanya Baltık ile Karadeniz arasında batağa saplanmıştı. Önde gelen bir Panzer komutanı olan Mellenthin durumlarını şöyle ifade edecekti: "Bir kurdu kulaklarından yakalamış ve bırakmaya cesaret edemeyen bir adama benziyoruz."

T-34/76 model 41

Fiziksel özellikleri

Ağırlık............................26,5 ton
Uzunluk.... ....6,68 m
Genişlik ....3,00 m
Yükseklik.........................2,45 m
Mürettebat 4

Performans

Motor ....500 BG V12 dizel motoru
Hız..................................53 km/s
Menzil.............................400 m

Savunma özellikleri

Zırh ....20-70 *(tarette)*, 20-60 *(ana gövdede)*

Ateş gücü

Muharebe silahı..............76,2 mm'lik F-34 topu (70 mermi)
Yardımcı silah ....2 adet DT makineli tüfeği

rinde savunma tedbirlerini geliştirip başkentlerini kurtardılar. Yazlık kıyafetleri içerisinde donarken panik alametleri başlayan Alman ordusu, Hitler'in geri çekilmeyi yasaklayan emriyle bir miktar çekildikten sonra derme çatma da olsa kışlık mevzilere girdi. Her birliğin olduğu yerde direnmesi, onları 130 yıl önce Napolyon'un büyük ordusunun başına gelen felaketten kurtardı. Esasen, Ruslar da Alman taktiklerini öğrenmiş olmalarına rağmen, henüz yeni savaş yöntemlerinde ustalaşmamış olup, iyi planlanmayan ve koordine edilemeyen karşı taarruzlarda büyük kayıplar vermeyi sürdürüyorlardı. Savaşın birinci kışında Moskova önlerinde yapılan muharebeler öne çıkarken, ikinci kışa damgasını vuracak olan olay Stalingrad idi. Buraya Almanlar tarafından bir dizi büyük strateji hatasının sonunda gelindi.

Stalingrad'ı alma görevi Paulus'ta

1942 yazında Rus karşı taarruzları durdurulduktan sonra, 11. Ordu Kırım'ı almaya, Alman A Ordular Grubu da Kafkasya dağlarında ilerlemeye çalışırken, bu ikinci grubun kuzeyini korumak üzere iki Alman ordusu Stalingrad'a (Şimdi Volgograd) doğru ilerlemeye başladı. Bu kentin isminin Hitler için psikolojik bir takıntı olduğu ileri sürülmüştür. Her halükârda 6. Ordu batıda Don kıyısından, 4. Zırhlı Ordu güneyden kente yaklaştı. Ruslar da kenti savunan 62. Ordu'yu takviye etmeye başladılar. Çekilmek isteyen Lopo-

Sovyet T-34 tankı Stalingrad'da. Ocak 1943 (üstte). Sovyet birlikleri Stalingrad'da karşı taarruzda, Kasım 1942 (altta).

Stalingrad'da harabeler arasında Sovyet askerleri, 1942 sonları (üstte).

Makineli tüfek başında Sovyet askerleri (en üstte). Dans Eden Çocuklar Heykeli (üstte).

tin'in yerine Chuykov komutan, Kruşçev ise cephe politik komiseri oldu. Eylülde 4. Ordu güneye çekilmek zorunda kalınca, kenti alma sorumluluğu Paulus komutasındaki 6. Ordu'ya kaldı. Almanlar kentin büyük bölümlerini ele geçirmelerine rağmen, sırtını Volga'ya veren bir avuç savunucuyu yıkıntılar arasından söküp atamadılar. Ruslar her gece nehirden takviye gönderirken, doğu yakasında da büyük bir topçu parkı oluşturdular. Kent yıkıldıkça daha kolay savunulur hale geldi; çünkü yıkıntılar her zaman çok daha elverişli mevzi olur. Binadan binaya, odadan odaya muharebe edildi. 6. Ordu, Stalingrad'da boğuşurken Paulus ve Alman komutanlığı iki büyük hata yaptı.

Bunlardan birincisi, Paulus'un tank ve motorize tümenlerini sokak savaşlarına sokmasıydı. Bunlar, burada piyade işi yapmaya çalışırken aşırı yıprandı. İkinci hata da Stalingrad cephesinin uzayan kanatlarının

Sovyet askeri, kamyonların toplandığı meydana bakan bir balkonda bayrak sallıyor, 1942.

Alman 6. Ordusu yıkıntılar arasında açlık ve soğuktan kırıldı.

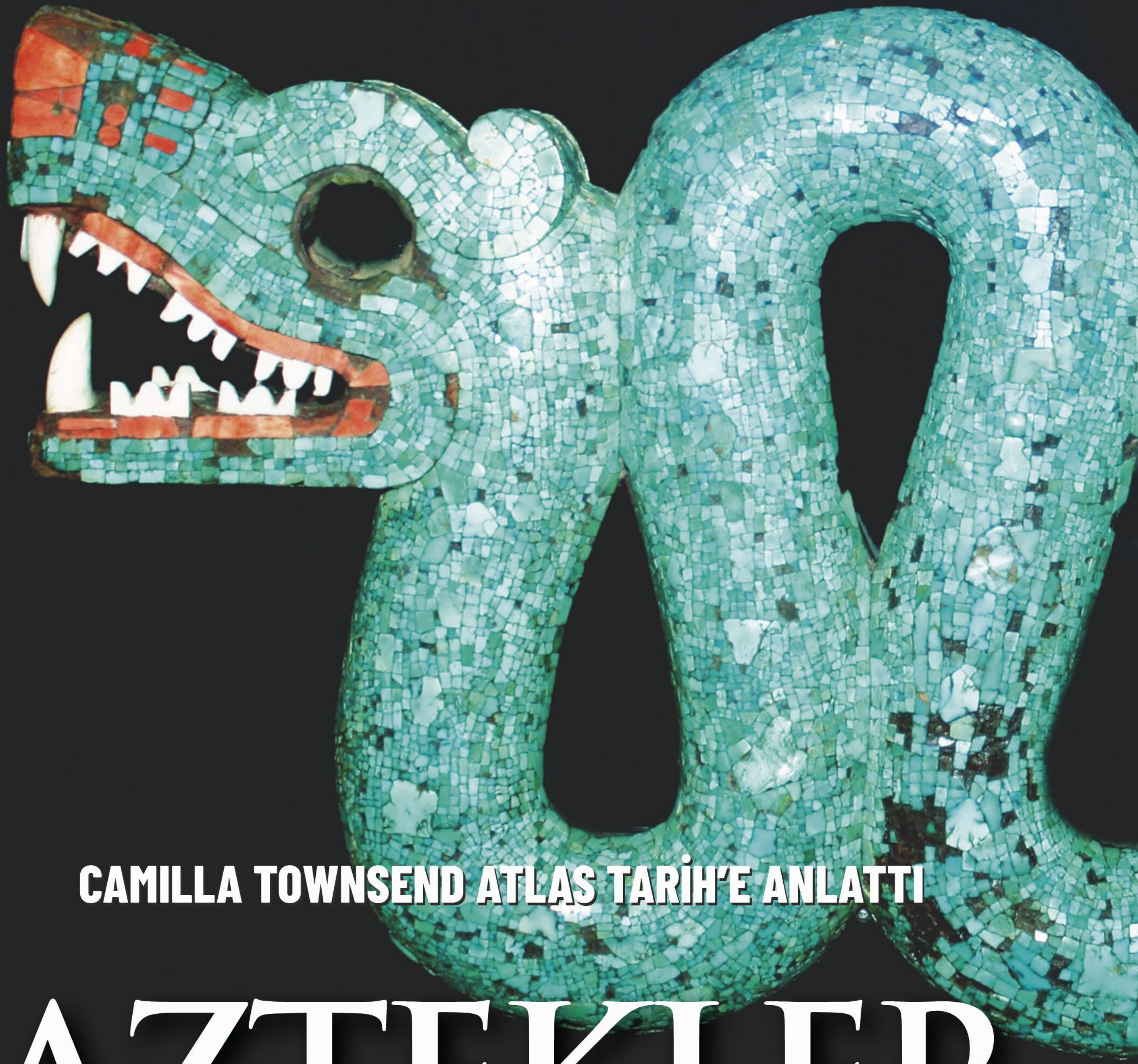
çok zayıf donatılmış Rumen, İtalyan ve Macar birliklerinin sorumluluğuna verilmesiydi. Rus Genelkurmayı bu durumu çok iyi tespit etti ve kuşatma taarruzlarını titizlikle hazırladı. Bu kez eski hatalar yapılmayacak, hücum dağıtılmayacak, tek bir hedefe, 6. Ordu'nun 4. Ordu'dan tecridine ve kuşatılarak imhasına odaklanılacaktı. 19 Kasım günü Rus saldırısı Alman müttefiklerini hızla dağıtıp dört gün içinde bunu gerçekleştirirken, başka Alman güçlerini meşgul edecek tespit taarruzları da ihmal edilmedi. Almanlar 6. Ordu'yu kurtarmak için Kırım'ı fethederek mareşallik asası alan çok yetenekli Manstein komutasında bir "Don Ordular Grubu" kurdularsa da bu ordu aralık soğuklarında Stalingrad'a ulaşamadı. Paulus aynı anda Stalingrad'dan çekilseydi, belki onlara kavuşup kurtulabilirdi. Ne var ki Hitler onların çekilmesini yasakladı. Öte yandan Paulus'un birlikleri bitkin olup elinde bu mesafeyi alacak kadar benzin kalmamış, tankları yıkıntılar arasında gömülüp sabit mevzi olarak kullanılmaya başlanmıştı. Bu arada Luftwaffe (Alman Hava Kuvvetleri) komutanı Goering 6. Ordu'yu havadan ikmal edebileceğini iddia etti ama bunu yapamadıkları gibi, 500 kadar uçak yitirdiler ve çok sayıda uçak da aşırı yıprandı. 6. Ordu'nun günde 550 ton ikmale gereksinimi varken Goering ortalama 60 ton gönderebildi. Tek yapabildikleri, aralık sonunda havaalanları düşmeden önce bir miktar yaralı ve uzmanı kuşatmadan çıkarmak oldu. Ağır yaralıların bir kısmı tahliye edilebildikleri için kurtulma şansına erişti. Kalkan uçaklara binmek için hücum eden askerler yüzünden bu faaliyet de yavaşlamıştı. 6. Ordu yıkıntılar arasında bir süre daha açlık ve soğuktan kırıldıktan sonra ocak ayının son gününde teslim oldu. Şubatın ilk günlerinde yıkıntılar arasından sürünerek çıkabilen bitkin askerler esaret yürüyüşüne başladı.

Stalingrad'ın sonrası

300 bin kişilik ordudan 100 bin kişi sağ kalıp esarete gitti, onların da sadece 6 bin kadarı 1950 ile 1955 yılları arasında ülkesine dönebildi. 6. Ordu'nun karargâhı ile birlikte 5 kolordu karargâhı yok olmuş, 13 piyade, üç zırhlı, üç motorize ve bir uçaksavar tümeni ile Rumen, İtalyan ve Macar ordulara ait bazı birlikler kadrodan tümüyle silinmişti. Bu, Barbarossa'nın başlangıcındaki Alman ordusunun onda birine yakın bir rakamdır. Teslim olmaması için (çünkü bir Alman mareşalinin teslim yerine ölümü tercih etmesi bekleniyordu) kuşatmanın son günlerinde mareşal yapılan Paulus, Hitler'i hayal kırıklığına uğrattı. Ne var ki Paulus teslimi geciktirerek Kafkaslar'da kuşatılmak üzere olan A Ordular Grubu'nun Rostov üzerinden ucu ucuna çekilerek kurtulmasını sağlamıştı. Şayet Paulus, aralıkta teslim olsaydı, Ruslar Karadeniz'e kadar ilerleyip bu orduları imha edebilir ve bir süper-Stalingrad ortaya çıkabilirdi. Ayrıca Stalingrad çok sayıda Rus birliğini bağlayarak Don cephesinde yapılan taarruzların zayıf kalmasını sağladı ve Kafkaslar'dan çekilen Alman birlikleri burada kullanılabildi.

6. Ordu'nun ölürken yaptığı bu büyük hizmetlere rağmen, Hitler bir daha kimseyi mareşal yapmayacağına yemin etti. Almanya'da yas ilan edilerek anma törenleri yapıldı. Yeni bir 6. Ordu kuruldu ama eski birlikler tecrübeleriyle birlikte kaybolmuştu. Esasen bir birlik ne kadar kayıp verirse versin çekirdeğini muhafaza ettiği süre, takviyelerle yeniden eski gücüne ulaşabilirdi. Bu nedenle buradaki Alman kayıpları rakamların ötesindedir.

Stalingrad'dan sonra Wehrmacht (Nazi Almanyası'nın silahlı kuvvetleri) için büyük yenilgilerden başka bir şey olmayacaktı. Stalingrad Muharebeleri doruktayken, Alamein'de büyük yenilgiye uğrayan Rommel'in Afrika Kolordusu, 1943 yılında Tunus'a kadar uzun bir çekilişte büyük kayıp verecek, takviyeler de Tunus'u tutmaya yetmeyecek ve bu kıta mihver güçlerinden temizlenecekti. Akabinde müttefikler, Sicilya'ya çıkarken İtalya taraf değiştirecek, Almanlar da Kırım'ı yitirip Kursk'ta son büyük taarruzlarında yenilecekler, inisiyatif, dönmeyecek şekilde Ruslara geçecekti ●

CAMILLA TOWNSEND ATLAS TARİH'E ANLATTI

AZTEKLER

YAĞMALANAN İMPARATORLUK

Aztekler ya da daha doğru ifadeyle Mexica halkı, uzun yıllar Avrupalı kaynaklarda kana susamış korkunç insanlar olarak tasvir edildi. Profesör Camilla Townsend, yerlilerin Nahuatl dilinde yazdığı kaynaklara dayanarak bu klişeleri yerle bir ediyor.

Çift başlı yılan. 15. yüzyıldan Aztek sanatı.

Hernando Cortes, İspanya adına Meksika'yı fetheden denizcidir.

Hernando Cortes, 1519 yılında yeni dünyaya adım atarak Aztek İmparatorluğu'nun topraklarını ele geçirdi. O tarihten itibaren İspanyol kaynaklarına dayanan tüm anlatılarda yeni keşfedilmiş bu halkın "vahşi ve ilkel" olduğu aktarıldı. Peki gerçekten böyle miydi? Rutgers Üniversitesi tarih bölümünden Profesör Camilla Townsend ile beş asır öncesinin Meksika'sını konuştuk.

Öncelikle Türkiye'deki okurlar için kendinizi biraz tanıtır mısınız?

Uzun yıllar boyunca, küçük bir üniversite olan Colgate Üniversitesi'nde iktisat tarihi çalışan genç bir profesördüm. Oradayken Nahuatl dilinde yani Aztek dilinde ders almaya karar verdim. Yaz boyunca çalıştım. Bu konuda çok iyi olacağımı düşünmemiştim ancak iyi olduğumu fark ettim. 90'ların sonuydu, 1998 yılıydı. 1998 yazından bu yana Nahuatl dilini çalışıyorum. 20 yıldan fazla olmuş. Nahuatl kaynakları hakkında bir dizi bilimsel kitap yazmayı umuyordum. Bir gün bu kaynaklardan biri üzerinde çalışıyordum ve kaynağın bana söylediği şeyin, bana öğretmesi gereken şeyle gerçekten ilgili olmadığını fark ettim. 1200'lü belki 1300'lü yıllardan genç bir kadının, geçmişin bilim insanlarına göre gerçekten söylememesi gereken şeyler söylediğini duydum. Bu yüzden tarihi onların anlattığı şekliyle aktaran bir kitap yazmaya karar verdim. Kendi halkları için kendi tarihlerinde söyledikleri şekilde. Ancak o zaman, işe yarayıp yaramayacağından, kimsenin ilgilenip ilgilenmeyeceğinden emin değildim. Sürpriz bir şekilde birçok insanın ilgisini çekti. Şimdi yaptığım için çok mutluyum. Ancak fikir sahibi olana kadar Nahuatl kaynaklarını okumak uzun yıllar sürdü.

"Aztekler tarih anlatımında ustaydı. İspanyolların fethinden sonra 16. yüzyılda hikâyelerini yazıya geçirdiler."

Hernando Cortes ve Aztek İmparatoru Montezuma, 8 Kasım 1519.

Kaynaklardan biraz bahsedelim. Bazı İspanyol kaynakları var. Arkeologların saha çalışmaları var. Ancak sanırım Nahuatl dilinde orijinal kaynaklar son dönemde gün yüzüne çıkıyor değil mi?

Kesinlikle haklısınız. İnsanlar 18. yüzyıldan bu yana Aztekler hakkında yazıyorlar. Aztekler hakkında birçok kitap var. Ancak çoğu çok iyi değil ya da çok doğru değil. Çünkü dediğiniz gibi, insanlar ya da bilim insanları, İspanyollar tarafından yazılmış kitaplar veya yorumlar okuyorlardı.

İspanyollar, Azteklerin fethedilmeyi hak eden çok kötü insanlar olduğuna inanmak istedi, buna ihtiyaç duydular. Böylece kaynaklar bu insanların ne kadar korkunç oldukları konusunda sürüp gitti. Ayrıca, arkeolojik kalıntılar vardı. Ancak birkaçı hariç çoğu arkeolog günlük yaşamı incelemiyor. İnsanların dikiş için kullandıkları iğne iplikleri değil, büyük tapınakları incelemek istiyorlar. Ve elbette büyük tapınaklar piramitlerdi. Onlar insanların kurban edildiği yerlerdi. Bu doğru. Sorun şu ki, sadece bu kalıntıları kazdığınızda, kaç kişinin ne sıklıkta kurban edildiğini veya diğer insanların ne düşündüğünü bilmiyorsunuz. Kurban edilen bir insan olması dışında gerçekten çok fazla bir şey bilmiyorsunuz. Böylece bununla ilgili birçok farklı şey hayal edebilirsiniz. Ve yaptıkları da buydu. İspanyol yorumlarını aldılar, arkeolojik kalıntıları aldılar ve bu insanlar hakkında korkunç şeyler tahayyül ettiler.

Aztek başkenti Tenochtitlan'ın kuruluşu. Codex Mendoza, Bodleian Kütüphanesi (üstte). Profesör Camilla Townsend (solda).

Yaklaşık 50 yıl önce Meksika'da Nahuatl dilindeki yazılara ilgi arttı. Nahuatl dilini ve Latin alfabesini aldılar ve Latin alfabesini kaynakları çevirmek için kullandılar. Fakat en çok nelerle ilgilendiler? Bu çalışmayı yapan Miguel Leon-Portilla ve diğerleri gibi meşhur Meksikalılardı. En çok ilgilendikleri kaynaklar, İspanyol keşişlerle birlikte çalışan Amerikan yerlilerinin yazdıklarıydı. Yani elinizde olan şimdi sizin yaptığınız gibi mülakatlardı. Biraz farklıydı çünkü bunlar 500 yıl önce yapılmışlardı. İspanyol keşişler, "*Atalarınızın herkesi kurban etmek isteyen korkunç insanlar olduğu doğru değil mi?*" diye soruyorlardı. Nahualar ya da Aztekler, "*Evet efendim. Benim atalarım herkesi kurban etmek isteyen korkunç insanlardı*" diye cevap veriyordu. Daha sonra biz bu kaynağı aldık ve dedik ki: "*Tamam şimdi Amerikan yerlilerinin bakış açısını anlatan bir kaynak var elimizde.*" Fakat çoğu bilim insanı, bu insanların yazdığı diğer şeyleri okumuyordu. Bunlar İspanyollar için yazılmamıştı. Kendi çocukları ve torunları için yazdıkları şeylerdi. Bunlar kendi evlerinde yazdıkları özel metinlerdi. İspanyollar onları yazdıklarını bile bilmiyorlardı. Ve onları yıllar sonra bulduğumuzda, İspanyol sorularına cevap olarak yazılmadıkları için okumak çok zordu. Kendi çerçevelerinde, referanslarında ve dünyayı gördükleri şekilde yazılmışlardı. Bu yüzden, bu diğer kaynaklara dikkat etmeye başlamanın zamanı gelmişti. Ve sonunda bunu yapıyoruz. →

Rahipler ve savaşa giden gençler. Codex Mendoza, Bodleian Kütüphanesi.

Bu kaynakları daha ayrıntılı soracağım. Ancak biraz terminolojiden bahsedelim. Kitabınızda diyorsunuz ki: *"Aztekler diye bir topluluk hiçbir zaman var olmadı."* Hangi adı kullanmak gerekir peki?

Harika bir soru ve bence sorunuz kelimenin neden çok popüler olduğunu gösteriyor. Açıklamama izin verin. 18. yüzyıllarda yani 1700'lerde bilim insanları Aztek kelimesini kullanmaya başladılar. Bunlar Avrupalılardı. Eski kaynakları inceliyor ve Nahuatl dilini okumaya başlıyorlardı. Şunu gördüler. İspanyollar geldiğinde iktidarda olan insanlar, atalarının ABD'nin güneybatısından geldiğini söylüyorlardı. Ataları Aztek olarak adlandırılıyordu. Bu kelimeyi atalarını tanımlamak için dört-beş kez kullandılar Avrupalılar, Alman, Fransız ve İngilizler bunlara bakarak "*Tamam bu insanlara Aztek diyeceğiz*" dediler. Ve Aztek kelimesi bilim insanları arasında çok popüler hale geldi. Bence bunun nedeni iyi bir alternatifin olmamasıydı. Eski Meksika'da, İspanyollar geldiğinde herkesi yöneten, gücü olan, hükmeden grup Mexica (Me-şi-ka) olarak adlandırılıyordu. Fakat "Mexica"yı söylemek zor. Aynı zamanda sonradan ülkenin adı olacak Meksika ile aynı kelimeydi. Yani Meksikalılar deselerdi herkesin kafası karışırdı. "*Meksikalılar kim? Uzun zaman önceki insanlardan bahsettiğini sanıyordum.*" Böylece bu kelimeyi aldılar, yerine "Aztek" kelimesini koydular ve İspanyollar geldiğinde iktidardaki insanları tanımlamak için kullanmaya başladılar. Fakat onlar kendilerini hiçbir zaman bu isimle tanımlamadı.

Kendilerine Mexica (Me-şi-ka) dediler. Ve dediler ki: "*Diğer herkese hükmediyoruz.*" Herkesin ülkesi için bir isimleri yoktu. Sadece yönettikleri insanlar vardı. Çünkü her şehir devletinin hâlâ kendi adı vardı. Bu Avrupalı bilim insanları için üzgünüm. Bir kelimeye ihtiyaçları vardı, bunu kullandılar ve bugün hepimiz Aztek kelimesini kullanıyoruz. Kitabımın adında da kullandım; çünkü Mexica (Me-şi-ka) deseydim insanlar neden bahsettiğimi anlamayacaktı.

Peki bu halktan bahsedelim. Nereden geldiler? Nerelerde, hangi bölgelerde yaşadılar?

Benim ülkem Amerika Birleşik Devletleri'nde insanlar bu konuyla çok ilgililer. Çünkü bu insanların ataları, bugün ABD'nin güneybatısında yer alan New Mexico ve Utah gibi yerlerden gelmişlerdi. Buralar atalarının geldikleri yerlerdi. Savaş, kıtlık veya kuraklık zamanlarında güneye; Meksika'ya göç ettiler. Bugünkü göçün tam tersi diye şakalaşıyoruz. Günümüzde insanlar kuzeye yani atalarının topraklarına geliyorlar ancak onlar güneye Meksika'ya gitmişti. Çok sert ve güçlüydüler. Atları yoktu. Bu yüzden Cengiz Han gibi hayal etmemeliyiz. Ancak onun gibi sertlerdi. Çok hızlı hareket ettiler. Koşuyorlardı. Kadınları olmadan seyahat ettiler. Meksika'nın merkezinde yaşayan tarım insanlarını, çiftçilerin topraklarını fethettiler. Birlikte bir medeniyet kurdular. Çin'in tarihine biraz benziyor. Moğollar geldi ve çiftçilerle birlikte yeni bir şey yarattılar. Meksika'nın merkezinde yaşadılar. İspanyollar geldiklerinde 100 yıl-

"Onlar hiçbir zaman kendilerini Aztek olarak tanımlamadı. Kendilerine Mexica dediler. Ataları kuzeyden göç etmişti. Çok sert ve güçlüydüler."

Ulusal müzede sergilenen Aztek Güneş Takvimi, 1930'lar.

dır egemenlerdi. Orada 200-300 yıl yaşadılar ama sadece 100 yıl hükmettiler. Ve sonra Hernando Cortes ve diğer fatihler geldiğinde aralarında büyük bir savaş yaşandı.

Kaynaklara tekrar gelecek olursak. Nahuatl dilindeki yıllıklar çok önemli değil mi?

Bu yıllıklara kendi dillerinde Xiuhpohualli deniyor. Bunlar fetih öncesinin sözlü olarak anlatılan tarihini yazıya geçirme çabası. Bu tarihler bize çok şey anlatıyor. Bize Avrupalıların gelişinden önceki dünyanın mitolojisini öğretiyorlar. Aynı zamanda bize bazı gerçekleri, İspanyolların gelişinden 50 ile 100 yıl öncesinin gerçek tarihini anlatıyorlar. Bu kaynaklar çok ayrıntılı ve çok kesindir. Onların gerçeğe uygun olduklarını söyleyebilirim. Aslında bu insanların tarihi hakkında bir şeyler öğrendik. Ancak daha önemlisi, onları gerçek insanlar olarak anlamamızdır. Çünkü sadece İspanyolların anlatılarını dinlemiyoruz, sadece kurban etme törenindeki bir bıçağa bakmıyoruz. Onların anlattıkları hikâyeleri, yaptıkları şakaları, şarkı söylemelerini duyuyoruz. Onları gerçekten sahici insanlar olarak anlıyoruz. Bence yıllıkların en önemli değeri ve katkıları bu. Aztekler, çizgi film karakteri olmaktan çıkıyor, sahici insanlar haline geliyor.

Kitabınızın İngilizce orijinal ismi "*The Fifth Sun: A New History of the Aztecs*". "Beşinci Güneş"in nasıl bir anlamı var?

Bu, siyasi bir olaya değil, dini bir inanca değiniyor. Dünyanın dört farklı kez var olduğuna, her seferinde yok edildiğine ve yeniden doğduğuna inanıyorlardı. Ve şimdi beşinci dünyada ya da beşinci güneşte yaşıyoruz. Çünkü bu yeni dünyaların her birinin kendi yeni güneşi vardı. Beş büyük patlama varmış ve şimdi beşincisindeymiş gibi. Meksika'daki Amerikan yerlileri "*Çok fazla değişti, belki altıncısındayızdır*" diye şakalaşıyorlar bazen. Fakat Aztek inancına göre şu an beşincideyiz.

Kitabınızın Azteklere ilişkin beş keşfi ortaya koyduğunu söylüyorsunuz. Bunlar nedir?

Bu beş ifadenin tamamı tek bir gerçeğe dayanıyor. Aztekler sadece insanlardı. Herkes gibi insanlardı. Ancak kitabın bunu beş farklı şekilde gösterdiğini iddia ediyorum. Birincisi, sadece sona doğru insan kur- →

ban ettiler. Bunu arada sıra değil, çok fazla yaptılar. Bu hükümranlıklarının son 20 ya da 30 yılındaydı. Son derece korkunçtu. Argüman şuydu: "*Bunu yaptılar çünkü bunu yapmazlarsa dünyanın sona ereceğine inanıyorlardı ve hepsi tanrıların tüm bu insanları öldürmelerini istediğine gerçekten inanıyorlardı.*" Bu kitap, kendi kaynaklarına göre bunu realpolitik nedeniyle yaptıklarını ortaya koyuyor. Almanca bir terim. Politik olarak çok güçlü olma ve düşmanlarını yok etme arzusu. 1950'lerde, 1960'larda ve 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı gibi. Hükümetimiz korkunç şeyler yaptı; çünkü her zaman kontrol altında tutmak, her zaman en güçlü olmak istediler. Bu yüzden aslında komşularını korkutmak için birçok insanı öldürdüklerini söylediler. Böylece komşuları, "*Tamam imparatorluğa katılacağız. Seninle savaşmayacağız. Söylediklerini yapacağız*" diyecekti. Yani dini değil, politikti.

İkincisi, en azından bu ülkede, tüm yerli Amerikalıları bölme eğilimindeyiz. Onlara iyi yerliler veya köyü yerliler, asil vahşiler veya acımasız vahşiler diyoruz. Anlıyoruz ki bazı yerliler kötüydü. Aztekler kötü, diğerleri iyiydi. Kitap bunun saçma olduğunu

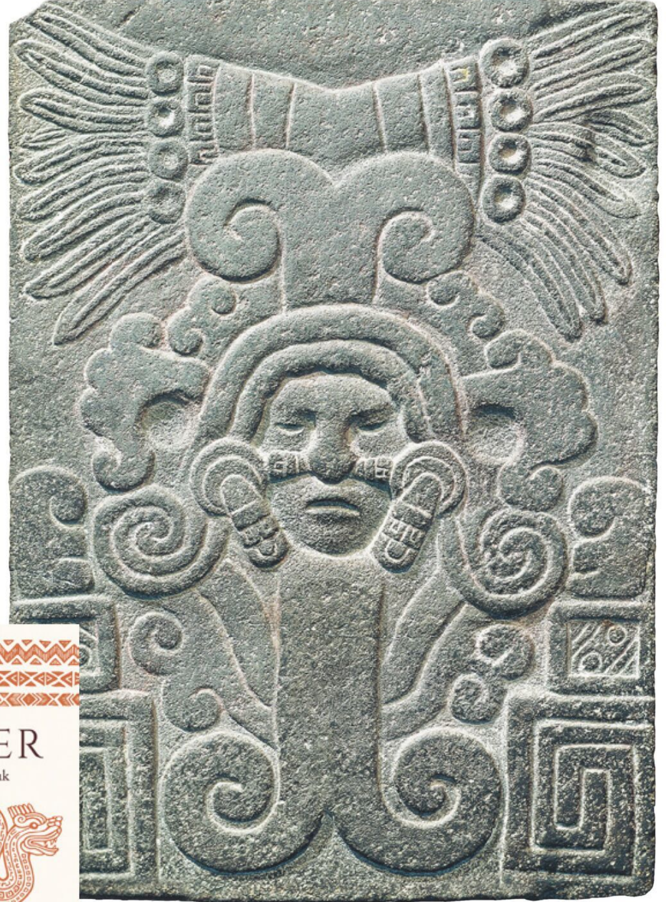
"Azteklerin insan kurban etmelerinin nedeni tanrıları mutlu etmek değil, realpolitikti."

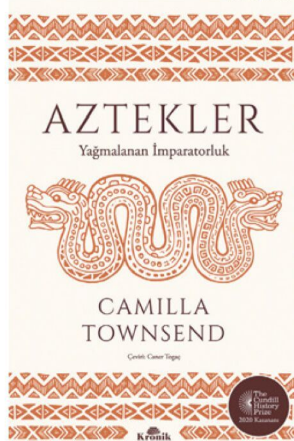
Tam teçhizatlı Mexica hükümet yetkilileri. Codex Mendoza, Bodleian Kütüphanesi.

savunuyor. Bu doğru değil. Bir kültür tamamen kötü insanlardan, başka bir kültür tamamen iyi insanlardan oluşmuyor.

Üçüncü olarak, Avrupalılara karşı savaşı kaybetmelerinin nedeni olarak kaderci, batıl inançlı olmaları gösterildi. Mantıklı olamazlardı, zeki olamazlardı, bu yüzden savaşamazlardı. Ancak bu da doğru değil. Kaybettiler çünkü aynı teknolojiye sahip değillerdi. Tek neden buydu. Dördüncüsü, en azından benim ülkemde hayatlarının fetihle sona erdiği ve ertesi yıl tamamen farklı bir dönemin başladığı fikri var. Hayır, böyle değil. Aynı insanların birçoğu ertesi gün ve sonrasında yaşıyordu ve hayatlarına devam etmek zorunda kaldılar. Ve bu, o kadar basit değildi. "*Tüm insanlar öldü ya da tüm insanlar değişti ve başka bir şeye dönüştü*" demek çok saçma. Ama biz her zaman böyle böldük. Aslında, fethi merkeze ve ortaya koyan başka bir kitap olduğunu sanmıyorum. Kitaplar her zaman fetihle biter veya oradan başlar.

Beşincisi, şunu biliyoruz ki, bugün onların kültürleri hakkında ne biliyorsak onların kendi insanları sayesinde. Onların âlimleri korumaya ve 1500'lü yıllarda yazmaya karar verdiler. Benden dolayı ya da arkeologlar nedeniyle değil. O dönemde kendi insanları dedi ki: "*Her şeyi unutacağız. Bunları yazmalıyız.*" Ve bunu yaptılar. Şimdi bu yazılar yeniden ortaya çıktı. Eğer onlardan öğreniyorsak; bu, onların insanların bir gün kendilerinden öğreneceğine karar vermelerindendir. Hata yaptık ve kanıtlar, onlar hakkında düşünme şeklimizi değiştirmemiz gerektiğini ortaya koyuyor.

Townsend'in "*Aztekler*" kitabı Kronik Kitap tarafından yayımlandı.

Son sorum. Günümüzde Nahuatl dilini 1.5 milyon insanın konuştuğunu söylüyorsunuz. Bugüne kadar yaşatmayı nasıl başardılar?

Bildiğiniz gibi , İspanyol kontrolü çok ilginçti. Türk halkının aşina olduğu 18. ve 19. yüzyıldaki sömürgecilik dalgasından çok farklıydı. 1500'lerde İspanyollar Amerika kıtasına yayıldığı zaman çok farklı bir dünya kurdular. Biraz Antik Roma'ya benziyordu. Şöyle dediler: "*Servetinizi verirseniz sizi rahat bırakırız.*" Bu yüzden Amerika'daki birçok insan dillerini konuşmaya devam etti. Örneğin İnka dili olan Keçuva'yı konuşan birçok kişi var. Bu durum bağımsızlığa kadar devam etti. 1800'lerin ilk döneminde İspanyollardan bağımsızlıklarını kazandılar. Ve ironik bir şekilde bu, yerli halkın gerçekten dillerini ve kültürlerini kaybetmeye başladığı dönemdir. Çünkü şimdi bu Meksikalı insanlar dediler ki: "*Hepimiz yasa önünde eşitiz. Artık okulda veya mahkemede Nahuatl dilini konuşmak yok. Hepimiz vatandaşız. Hepimiz İspanyolca konuşacağız.*" Birçok insan bu dili konuşmayı bıraktı. 20. yüzyılda çok az konuşan kaldı. Tüm kayıplardan sonra hâlâ konuşan 1.5 milyon civarı insan var. İspanyolca konuşuyorlar. Sadece Nahuatl dilini konuşan birini bulmak zor. Buna yaşlı insanlar da dahil. Üzücü olarak, internet çıktığından beri gençler ve çocukların çoğu Nahuatl dilini konuşmayı istemiyorlar. Ebeveynlerine İspanyolca veya İngilizce yanıt veriyorlar. Yani Nahuatl dilinin yok olacağından korkuluyor. Dili korumak ve kurtarmak için çaba gösteriliyor. Umarım ölmez ●

50. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE

ÂŞIK VEYSEL

DOSTLAR BENİ HATIRLASIN

Büyük halk ozanı Âşık Veysel (Şatıroğlu), 21 Mart 1973'te bu dünyadan ayrıldı. Geride onlarca ölümsüz eser bıraktı. UNESCO, vefatının 50. yıldönümünde 2023 yılını Âşık Veysel'i anma yılı ilan etti. İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Sanatçı Öğretim Görevlisi Süleyman Şenel ile Âşık Veysel'i konuştuk.

Sivas Şarkışla'nın Sivrialan Köyü'nde, 1894 yılında doğan Âşık Veysel, 80 yıla yaklaşan ömründe sazıyla, sözüyle ses verdiği türküleri gelecek kuşaklara taşıdı. *"Güzelliğin On Par'etmez"*, *"Uzun İnce Bir Yoldayım"*, *"Dostlar Beni Hatırlasın"* gibi türkülerle nesiller boyu hatırlanacak. Yarım asır önce sadık yâri kara toprağa kavuşan büyük ozanı Süleyman Şenel'e sordukx.

İBB için hazırladığınız kitapta Âşık Veysel için *"Doğup büyüdüğü toprakların sözlü varlığını geleceğe taşıyan güçlü bir hafıza"* diyorsunuz. Said Yaver Ataman, onu dinleyicilere *"Dünyası içine dönük bir halk âşığımız"* diye takdim ediyor. Yeni nesle Âşık Veysel'i anlatırken nereden başlamak gerekir?

Taşıyıcı şahsiyet, aktarıcı şahsiyet ya da kültürel varlıkların geleceğe bırakılmasında kaynak dediğimiz kimliğin ne olduğunu anlatmak gerekiyor. Âşık Veysel bunların hepsi çünkü. Âşıklık dediğimiz zaman ondan âşıklık mesleğinin gereklerini ararsınız. Nedir bu? Bir ustası olacak. Elinde sazı olacak. Gezecek. Söz söylemenin kurallarını öğrenecek. Bütün şiir türlerinin biçimlerini öğrenecek. Onları irticalen kullanmanın yol ve yöntemini öğrenecek. Sazı sözle birleştirmenin usullerini öğrenecek. Atışmanın, bir âşıkla karşı →

Süleyman Şenel'in, İstanbul Büyükşehir Belediyesi için hazırladığı "*Âşık Veysel*" kitabı Mart 2022'de yayımlandı.

karşıya gelip onu mat etmenin, söz ustalığıyla galip gelmenin yol ve yöntemini öğrenecek ve geçimini sağlayacak. Âşık Veysel böyle bir şahsiyet değil. Âşık Veysel'in birinci derecede kaynak kimliği, hafıza taşıyıcılığı ve yetiştiği coğrafyanın kültür temsilciliği onun en önemli vasfı. Ancak başka bir durum var. Âşık Veysel öyle bir coğrafyada yetişmiş ve büyümüş ki, doğal yollarla öğrenmiş olduğu geleneğinin, sanatının bir yerde sahibi gibi olmuş. Onun dilinden ancak bunlar dökülüyor ama Âşık Veysel dilinden bir tarla veya iş türküsü de dökülüyor. Çünkü taşıyıcı. Doğal yollarla bunu öğrenmiş, öğrendiklerini de söylemiş.

Geride bizlere bıraktığı kaç eseri var?

Âşık Veysel emsalleri arasında çok şanslı bir kişi, biz de çok şanslıyız. Âşık Veysel emsalleri arasında hiç olmayacak kadar ses kaydı bırakmış. 300'den fazla eser okumuş. Bir kısmı mükerrer. Bunları bir kenara bırakırsanız, birbirinden bağımsız 130-140 civarında müzik eseriyle karşı karşıya kalıyoruz. Bu kadar çok müzik malzemesini kendi yöresinden, âşıklık geleneğinin 18. ve 19. yüzyıl müzik mirasını, hafızasını taşıyacak kadar aktarıcı başka bir kaynak kişi kimliği yok. Bu anlamda çok önemli. "Âşık Veysel bir âşık mı?" diye sorulduğu zaman biraz önce saydığım vasıflara sahip bir insan değil. İrticali yok mesela Âşık Veysel'in. Doğrudan bir ustası da yok. Saz çalmayı tesadüfen birisinden öğreniyor. Söz söylemenin genlerinde olduğu kesin ancak bilinçlenmesi ve şiirin kendi kalıplarına uygun olarak söyleyecek şekilde belleğe yerleşmesi çok sonra. Bunların üretime dönmesi de çok sonra.

Âşık Veysel Kendi Sazından ve Sözünden plak kapağı (üstte). Âşık Veysel Sivrialan Köyü'nde (sağda).

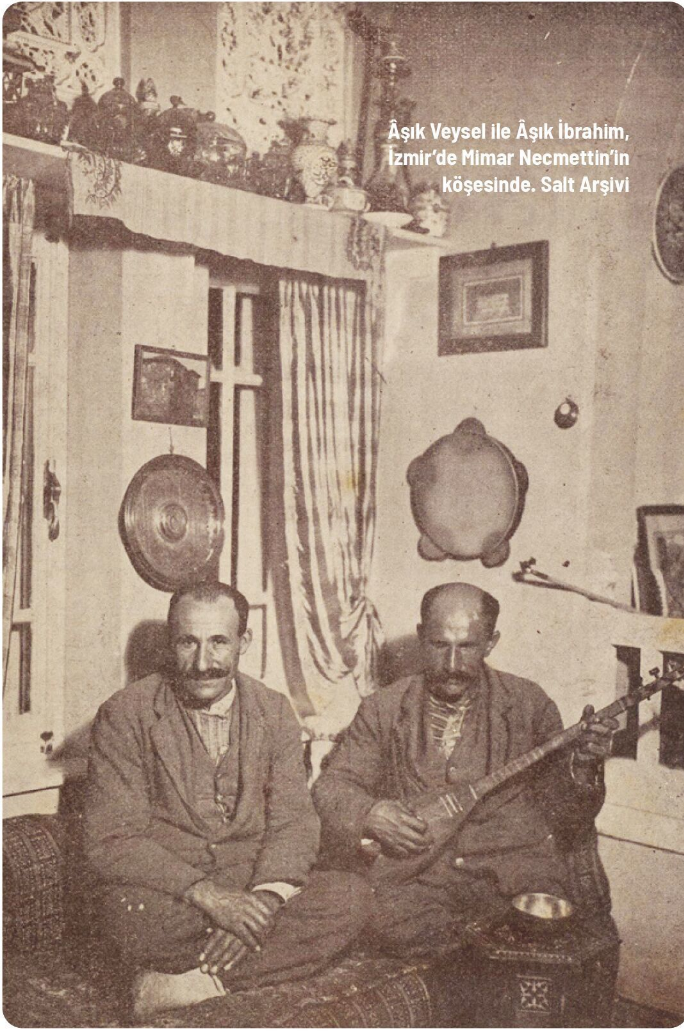

Sivas Halk Şairleri Bayramı'na katılan halk sanatkârları. Âşık Veysel önde, en sağda, 1931. Kubilay Dökmetaş Arşivi

"Âşıklık geleneğinin 18 ve 19. yüzyıl müzik mirasını taşıyacak başka kaynak kişi yok."

35-40'lı yaşları söylüyorlar halbuki o zamana kadar taşıyıcı bir şahsiyet. Biz, Anadolu'daki kültür varlığını, yaşadığı çevrede ustalarından, anasından, babasından, köylüsünden veya herhangi bir gezgin birisinden doğal şartlarda öğrenen kişilerin kültür varlığı temsilciliğini kaynak kişi olarak tanımlıyoruz. Âşık Veysel öncelikle bir kaynak kişi. Bizim için en önemli şahsiyet kaynak kişi. Biz hemen hemen bütün öğrendiğimiz eserleri bunlardan sağlıyoruz. Âşık Veysel bu anlamda kendi yöresinin, kültür çevresinin çok önemli bir taşıyıcısı. Kuvvetli bir hafızası dediğim nokta bu işte.

Çıkışı 1931 Halk Şairleri etkinliğine tarihleniyor. Yani orada 37 yaşında. Biz ilk orada mı duyuyoruz?

"1931 Türkiye'de "Âşıklar Bayramı"nın yapıldığı ilk tarih. Sivas. Bu, özel bir anlam taşıyor. Çünkü özellikle Azerbaycan'da dört Âşıklar Kurultayı yapılıyor. Âşıklar Kurultayı'nın Anadolu versiyonudur bu. İşin başında Ahmet Kutsi Tecer var. Ahmet Kutsi Tecer, Sivas İl Milli Eğitim Müdürü olduğu zaman yanı başında Muzaffer Sarısözen ve bir de Belediye Başkanı Hikmet Işık Bey'i alıp Halk Şairleri Koruma Derneği kuruyorlar. Sonra organizasyon yapıyorlar ve "Çevrenizde âşıklar varsa katılsın" diye haber gönderiyorlar. Âşık Veysel son anda katılıyor. Biz bunlara genel olarak halk sanatkârı diyoruz. Çünkü hepsi şair değil. Bir kısmı hikâye anlatıyor, bir kısmı şiir okuyor. Âşık Veysel türkü söylüyor. Sazı elinde türkü okuyuculuğu var orada; şairliği, âşıklığı yok. Âşık Veysel'e dört beş türkü okutturuyorlar, onlar da çok büyük ilgi görüyor. Âşık Veysel'in âşık kimliğiyle ortaya çıkması Cumhuriyet'in 15. yılına denk gelen "*Cumhuriyet Destanı*" ile oluyor. Ankara'ya gitmesi, Atatürk ile görüşmek istemesi, *Ulus* gazetesinde bu şiirinin, bir de resminin yayımlanması ile beraber tanınıyor. Âşık Veysel'in yine de şair kimliği bu şiirle beraber değil. 1937 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Sivas'ta yaptığı alan çalışmasında Âşık Veysel, "*Türk Milleti*" şiirini okuyor. Kendisinin şiiri. 1936 yılında Âşık Veysel, İstanbul'a geliyor. Daha evvel İzmir'e gidiyor. Giderken yanında hep kartvizitler götürüyor. Zannediyorum İstanbul Radyosu'na çıkıyor. Mesut Cemil'in öyle bir anısı var, kendisinin de var. İstanbul'a geldiği zaman muhtemelen radyoya intisap ediyor ki ayrıca dönemin İstanbul Konservatuvarı eski adıyla Dârülelhan Müdürü Yusuf Ziya Bey, Âşık Veysel'e üç plak yaptırıyor. Columbia firması →

Âşık Veysel ile Âşık İbrahim, İzmir'de Mimar Necmettin'in köşesinde. Salt Arşivi

tarafından yayımlanıyor bu plaklar. Âşık Veysel birkaç sene içerisinde 18 eserin topluma yayılması imkânına kavuşuyor.

Ülke ve sonrasında dünya çapında nasıl tanınıyor?

Âşık Veysel'in çok kısa sürede şöhret olmasının birinci sebebi galiba plaklar. İkincisi de radyo. İstanbul kendi bölgesel yayınını yapıyor ama Ankara Radyosu, 1938 yılında Avrupa'nın en büyük vericisiyle yeniden yayın hayatına başlıyor. Anadolu'nun her tarafına sesini duyurabilen bir vericiyle yayına girince, Âşık Veysel'e Ankara'ya gelişlerinde özel emisyon veriyorlar. 45 gün kalmış. Hiç kimseye nasip olmayacak bir hadise. Tabii ki şöhret yayılınca bir de gezmeler başlıyor. Yanında mutlaka arkadaşları var. İbrahim var, işte Küçük Veysel var. Bu şöhret zaman içerisinde Âşık Veysel'i "Madem âşıksın şiir de söylemelisin" zorlamasına getirmiş olmalı. Âşık Veysel'in Ahmet Kutsi Tecer'e bir teşekkürü var "*Ahmet Kutsi Tecer beni nasıl şiir yazmam konusunda sadece tavsiyelerle uyardı*" diye. Minnettardır Ahmet Kutsi Tecer'e Âşık Veysel.

Tekrarlarla beraber 300 eserden bahsettiniz ama kitapta, "Diskografisini oluşturmak mümkün değil" diyorsunuz. Neden?

Her an bir yerlerden bir kayıt çıkabilir. Firmaların yaptığı kayıtlardan, kataloglardan bunlar kısmen takip edilebiliyor ama kataloglarını takip edemediklerimiz var. Küçük firmalar, büyük firmalar var. Belli zamanlarda

Âşık Veysel, Küçük Veysel (Erkılıç) ile bir okul ziyaretinde (solda). Âşık Veysel, Erdoğan Alkan'la TRT stüdyolarında bir röportaj sırasında (üstte).

“Âşık Veysel çok zengin bir arşiv. Bu kadar eser kazandıran başka bir arşiv yok.”

özellikle 45'lik döneminde işler biraz karışmış. Çok sayıda eser var, bir de korsanlar var. Bu korsanların bir de yurtdışı versiyonları var. Âşık Veysel galiba kimseye hayır demeyen birisi. Gittiği yerlerde kayıtlar yapılmış. Kimden ne çıkacağı belli değil. Nereden ne çıkacağını bilmiyoruz. Âşık Veysel çok zengin bir arşiv. Bu kadar zengin malzemeyi kazandıran başka bir arşiv de yok. Çok malzeme, Âşık Veysel'in kendi hafızasının stabil olmadığını gösteriyor. Âşık Veysel her okuyuşunda ya melodi kalıplarını değiştiriyor ya sözler değişiyor. Dolayısıyla Âşık Veysel "*Benim bestem*" dediği eserlerde bile aynısını yapıyor. Çünkü geleneğin kendi kalıplarını kullanıyor. Hem sözel kalıpları hem sözü melodiye giydirme kalıplarını kullanıyor. Öyle olunca Âşık Veysel hem üretiyor hem güncelliyor hem aktarıyor hem taşıyor hem uygun yerlerde yeniden işlevsellik kazandırarak ona hayat veriyor. Yaşayan canlı bir varlık Âşık Veysel. Bu anlamda çok önemli. "*İçi kendi dünyasına dönük*" dediği Sadi Yaver Bey'in ki gerçekten de öyle. Bu iç dünyası içerisinde insanları hayrete düşürecek çok kuvvetli sezgileri var. İnsanların ne istediğini biliyor, anlıyor, hissediyor ve gösteriyor. İçi iyi beslenmiş ve ihtiyaç duyulan zamanlarda ihtiyacı ortaya koyabilecek kadar da yaratıcılığı, üreticiliği olan, çok yetenekli ve çok zeki bir insan.

Âşık Veysel, arkadaşı Veli Bozdoğan ile birlikte. Veysel Kaymak Arşivi

Özellikle 1960'larda âşıklar biraz daha politik. Ancak Âşık Veysel'de bunu görmüyoruz. Sanki bu kamplaşmanın biraz ötesinde. Herkesin bir şekilde birleştiği bir halk ozanından bahsediyoruz değil mi?

Kesinlikle doğru bu. Ortada bir yerde duruyor. Hiçbir zaman kendi gerçek inanç kimliğini ortaya koymuyor. Müthiş Cumhuriyetçi, Atatürk sevgisi çok derinlerde. Cumhuriyet'in kazanımlarını, Milli Mücadele kazanımlarını çok iyi özümsemiş. Kolay elde edilmeyen bu kazanımların korunması gerektiğini, toplumun birleşmesi gerektiğini düşünen bir şahıs. Sağ-sol insanları ayrıştırıyor. Alevi-Sünni insanları ayrıştırıyor. Ben "*Bana da Banaz'da Pir Sultan Derler*" albümünü hazırlarken çok ilginç şeyler yaşadım. Belki de o ses kayıtları birilerinin eline geçmişti ama kullanılmamıştı. İçlerinden bir iki tanesini kullanmışlar. Peki niye kullanılmamış? Çünkü birincisi Alevi deyişleri. İkincisi büyük ölçüde Arapça-Farsça terimlerden oluşan bir şiir. Üçüncüsü bunun alıcısı fazla yok. O kayıtlardan oluşan albümün adını "*Bana da Banaz'da Pir Sultan Derler*" koyarken de çok düşündük. Rahmetli Hasan Saltık da çok düşündü. "Acaba yanlış anlaşılır mı? Âşık Veysel'in o toplumu birleştirici kimliğine halel getirir mi bu?" diye çok düşündük. Halbuki bir de bu tarafın birleşmeye ihtiyacı var. Alevi cenahın da birleşmeye ve Âşık Veysel'in bu varlığıyla övünmeye ihtiyaçları var. Belki başka kayıp eserler de var. Bunlar da çıkacaktır yakında. Âşık Veysel'in kendi ürettikleri de çok güzel. Bu anlamda Cengiz Özkan'a teşekkür borçluyuz. Âşık Veysel'i yeniden dirilten kişilerden bir tanesi. Onun gibi çalan, onun gibi söyleyen, onun toprağından, onun dilinden söyleyen bir Âşık Veysel gibi Cengiz Özkan'ın yeri var. Onu da zikretmek lazım. Velhasıl Âşık Veysel her dönemde farklı şekilde keşfediliyor, yeni baştan doğuyor, çeşitleniyor, zenginleşiyor ●

ABDÜLHAK HAMİD'İN EVİNDEN KAHVEHANELERE

LONDRA'DAKİ TÜRK İZLERİ

Besteci ve müzik tarihçisi Dr. Emre Aracı, Manş Denizi kıyısında oturduğu tarihi Grand Otel'in kapısından çıkıp gezdiği Londra sokaklarında görüp duyduklarını kaleme aldığı yazılarını "*Londra'da Türk İzleri*" adlı kitabında topladı.

Esin Hamamcı

Emre Aracı'nın uzun yıllardır hazırlığını sürdürdüğü *Londra'da Türk İzleri* adlı çalışması sonbaharda Oğlak Yayınları tarafından yayımlandı. 35 yılı aşkın süredir İngiltere'de yaşayan Emre Aracı, hem saha araştırması hem de detaylı arşiv çalışması içeren *Londra'da Türk İzleri* adlı kitabında, arşivlerde, eski gazetelerde, sokak isimlerinde, resim galerilerinde, müzelerde, konser kayıtlarında, kayıp bestelerde ve yaşam öykülerinde Londra ile Türkiye'nin kesiştiği noktaların izini sürdü. Aracı kitapta yer alan "St. James semtindeki Türk centilmen kulübü Divan Club", "Sultan III. Selim'in Londra'ya tayin ettiği ilk daimi büyükelçi olan Yusuf Agâh Efendi'nin sefaret günleri", "1599 yılında Kraliçe I. Elizabeth tarafından Londra'dan İstanbul'a hediye olarak yollanan saatli mekanik orgun hikâyesi" gibi bazı yazılarını Atlas Tarih okurlarıyla da paylaşmıştı. *www.sanatkritik.com* editörlerinden Esin Hamamcı, Emre Aracı ile *Londra'da Türk İzleri* kitabı özelinde Osmanlı saray müziği ve Londra'ya yansımaları üzerine konuştu.

"*Londra'da Türk İzleri*" kitabının yazarı Dr. Emre Aracı.
Fotoğraf: Mustafa Köker

"1977 yılında gittiğim Londra şehri beni çocuk yaşımda etkilemişti."

Londra sevginizle müziğe olan ilginiz nasıl başladı ve ikisi nasıl birleşti?

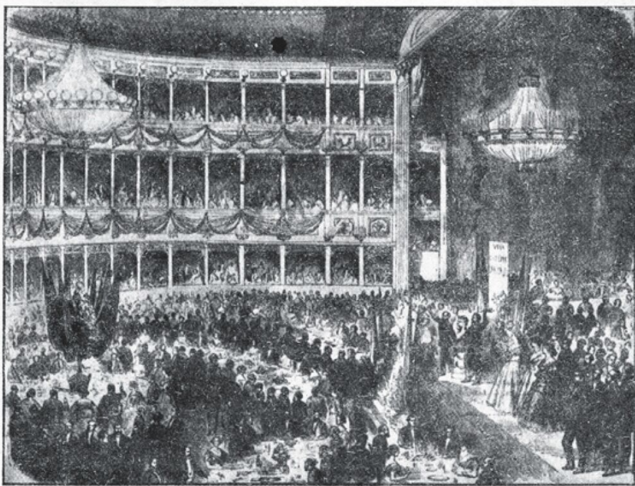
1977 yılında arabayla İstanbul'dan yola çıkıp bütün Avrupa'yı kat edip Londra'ya uğradık. Ondan sonra seyahatimiz bütün Britanya'yı kapsadı. Edinburgh'a kadar çıktık. Londra şehri, beni çocuk yaşımda çok etkilemişti. Ama esas beni etkileyen eğitim için gittiğim zaman, yani yaklaşık 10 sene sonra, 1987 yılında, bütün o çocuk yaşımda yaptığım yolculuğu bir yerde eğitimimde kat ettim. Londra'da okudum, oradan Edinburgh'a geçtim. 8 sene Edinburgh Üniversitesi'nin Müzik Fakültesi'nde okudum. Sonradan Folkestone kasabasına yerleştim. Şimdi geriye dönüp baktığım zaman, sanki gelecekteki hayatımın şablonunu o seyahatte görmüş gibi oldum. Dolayısıyla İstanbul'dan Londra'ya yaptığım bu yolculuk, bir yerde hayatımın da şablonunu oluşturmuş. *Londra'da Türk İzleri* de zaten benim için o seyahatle başlayan ve onun ardından şuurumda toparladığım bütün bilgileri yavaş yavaş bir araya getirdiğim ve en sonunda kaleme döktüğüm bir eser olarak ortaya çıktı. Tabii parkları, iki katlı otobüsleri, telefon kulübeleri, Londra'nın ikonik, kendine has o özellikleri, Big Ben'in Westminster çan sesi… Beni hep bunlar etkiledi. İstanbul'daki evimizde de ben zaman zaman kendimi BBC radyosunu dinlerken bulurdum. Oradan da Londra'nın bu seslerini hışırdayan kısa dalga radyomuzdan dinlerdim. Dolayısıyla herhalde böyle bir etkileşim oldu diye düşünüyorum, daha o yaşlarda…

Londra'ya Türkiye'den 1650'li yılların başında gelen kahve kısa sürede artık evlerde de tüketilmeye başlıyor. Öyle ki 1663 yılına gelindiğinde Londra'da 82 kahvehane olduğunu söylüyorsunuz. Londra'nın sosyo-kültürel yapısını da etkileyen bir gelişimden bahsediyoruz aslında. Londra'nın şehir kültüründe Türklerin bu denli yer almasının temelinde nasıl bir benzerlik yatıyor?

Dediğiniz gibi kahve, kitabımda önemli bir yere sahip. Çünkü etkileşimlerini hâlâ Londra'da görüyoruz. Bilhassa ne yazık ki İkinci Dünya Savaşı bombardımanı ve 1660'taki "Büyük Londra Yangını"nda yok olan bu kahvehanelere ait anı plaketleri görüyoruz. Örneğin 1652'de Cornhill'deki St Michael's Kilisesi'nin bahçesinde kurulan, Pasqua Rosée'nin açtığı ilk kahvehanenin bir plaketi var. Londra Borsası'nın da kurulması yine kahvehanelere dayalı. Çünkü buralarda -bu tabii sadece Londra'ya has değil; Viyana'da, Avusturya'da, pek çok yerde kahve kültürü mevcut- kahvenin dimağı açan etkisi, melankoliye, konsantrasyona iyi gelmesi bir moda oluyor. Bu tip kah-

1893'te Londra'da açılan "*Constantinople*" sergisinin broşürü (üstte). Londra kahvehanelerinden bir jeton. Naum Tiyatrosu (altta).

vehanelerde insanlar toplanmaya başlıyorlar. Londra'ya has centilmen kulüplerinin de yine temellerinde bu kahvehaneler yatıyor. Samuel Pepys, İngilizlerin en önemli günlükçüsü -ki hayranımdır onun günlüklerine, o kadar detaylıdır, tesadüfen, kaybolmadan ortaya çıkmıştır ve kısmen şifreyle yazılmıştır- neredeyse 100 kere gittiği kahvehaneleri anlatıyor. Londra'daki bu kahvehanelerde buluştuğu insanları anlatıyor. Buralar, onlara toplantı yapabilecekleri, fikirlerini paylaşabilecekleri bir ortam sağlamış. Bu çok önemli. Bastıkları jetonların üzerine sarıklı padişahların portrelerini koymaları, adlarını vermeleri de çok ilginç bir şey.

Sultan Abdülaziz, 15 Temmuz 1867 akşamı Covent Garden'daki Royal Opera House'ta Auber'in *Masaniello* operasını izlemeye gelir. Sultan Abdülaziz'in Covent Garden'da izlediği operanın Osmanlı'da yansıması nasıl oluyor? Ya da Londra'da Türk temalı temsillerin yapılmasına bu ziyaret bir kapı açıyor mu?

O akşam seyirciler arasında bulunan Ömer Faiz Efendi, İstanbul Belediye Başkanı Yardımcısı olarak görev yapıyor, yani şehremini muavini. Anılarını yazmış. Tarihçi Cemal Kutay bunları yayımladı. Maalesef orijinallerinin de evinde bir yangında yandığını yazıyor, çok üzülüyorum, büyük kayıp. Ömer Faiz günlüğünde diyor ki: "*Londra'da görkemli bir salonda opera izliyoruz ama İstanbul'daki saray tiyatrosu ne yazık ki enkaz halinde.*" Çünkü Dolmabahçe Sarayı'nın bir zamanlar mücevher kutusu güzelliğinde bir operası vardı. Bugün üzerinden altı şeritli bir yol geçiyor. Dolmabahçe Camii'nin hemen önünde yer alan opera binası Sultan Abdülmecid devrinde açılıyor ve onun için yaptırılıyor. Maalesef birkaç yıl içerisinde yangında orası da Naum Tiyatrosu gibi yanıyor. Benim bu bağlantıya kitabımda atıfta bulunmamın sebebi ise -Sultan Abdülaziz'in Londra seyahati başlı başına bir kitap konusu tabii, yine çok enteresan- pek kimselerin bilmediği bir şey olması. Bizim padişahımızın Londra'da bir opera izlediğini ve onun için bir gala düzenlendiğini, ağırlandığını pek bilen yoktur. Aynı şekilde VII. Edward'ın Galler Prensi'yken İstanbul'a gelip Naum Tiyatrosu'nda Giacomo Meyerbeer'in *L'africaine* operasını izlediğini de bilen pek yoktur. Yine bilinçlenmemiz açısından, karşılıklı etkileşim, diplomasi, bir devirde yaşananlar açısından önemlidir. Çünkü ben binaların cephesinde tarihi okumayı çok severim. Onların önünde insan sürüleri akar, akar. Ama onun arkasında yatan hikâye derseniz, duvarlarda saklı kalmış gibidir. Kimseler bilmez. Naum Tiyatrosu maalesef kül oldu gitti, 5 Haziran 1870'te, "Büyük Beyoğlu Yangını"nda. Külleri Yeşilköy'e kadar uçup gitmiş →

ne yazık ki, öyle yazıyor o zamanın gazeteleri… Ama onların sayfalarında kalan hikâyeler uçup gitmedi elbette. Onlardan heyecan duyacak insanlar yok değil. Bütün bunları kitaplaştırmamın sebebi bu bilinçlenmeye vesile olmak için.

1881-85 yılları arasında dört yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra sefaretinde ikinci kâtip olarak görev yapan *Sergüzeşt*'in yazarı Samipaşazade Sezai'den Abdülhak Hamid'e, Londra'daki mekânların, parkların Türk yazarları üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur? Genel olarak bahsetmek ister misiniz?

Kitabımın açılışında iki edebiyatçıdan alıntı var, bir tanesi Abdülhak Hamid. Şöyle yazmış: *"Londra'nın Leicester Square denilen bahçeli bir meydancığında Shakespeare'in heykeli vardır ki rengi siyaha mâlidir. Etrafı da, yani o meydancık, leylen [gece vakti] bir alacakaranlık içinde bulunur. Bu heykelden o şair-i kâinatın sanki bir sadâ-yı ruhu işitiliyordu: 'Karanlık yoktur, cehalet vardır'. Ben işte bunu düşünmek için o insan karanlıklarının içinde dolaşıyordum." (Hazırlayan: İnci Enginün, Abdülhak Hâmid'in Hatıraları, Dergâh).* Abdülhak Hamid'in bu gözlemi beni çok etkiledi. Ben de Londra'da o heykelin hep önünden geçerim. Üzerinde gerçekten de Hamid'in de gözlemlediği gibi *On İkinci Gece*'den "Karanlık yoktur ama cehalet vardır" sözü yer alır. Bu, Shakespeare'in dehasından müthiş bir söz ve çok da doğru. Bugün bu heykel temizlenmiş bir halde, bu kadar siyah değil rengi, pırıl pırıl beyaz mermerden karşımıza çıkar. Ben bu kitabımla beraber insanların Londra'yı dolaşırken buraları görmelerini ama o heykele bakarken bizden de bir şairin bu hissi duyduğunu, kaleme aldığını, anılarında, mektuplarında dile getirdiğini bilmelerini istiyorum. Benim en büyük arzum bu ve bu yüzden kitabımı bu şekilde meydana getirdim. Abdülhak Hamid öldükten sonra İngiliz gazetelerin kapak sayfasında *"Türklerin Shakespeare'i öldü"* şeklinde yazı çıkıyor. Nereden bilebilirdi bunu yazarken İngiliz gazetelerinde böyle bir ölüm haberi çıkacağını? Bunlar hakikaten düşündürücü, enteresan… Bence de bir yerde, bütün sıkıntının karanlıktan ziyade cehalete dayandığını gösteren bir husus. Londra ve İstanbul; her iki şehrin tarihi gelişimleri, coğrafi konumları tabii ki çok farklı. Ama sanatçıların, yaratıcı insanların bakış açıları da bir o kadar farklı. Bazen onların bu bakış açılarını görebilmek, hayallerine ortaklık edebilmek de insana yeni görüşler kazandırabiliyor. Örneğin Virginia Woolf, 1915'te yayımlanan *The Voyage Out* romanında Eski Waterloo Köprüsü'nden bakarken *"Bazen Westminster'daki apartman daireleri, kiliseler ve oteller İstanbul'un sisler içindeki siluetini andırır"* diye yazmış. Westminster'a bakıp da siste İstanbul'u görebilmek için elbette Woolf'un hayal gücüne sahip olmak gerekli. Ama

"Abdülhak Hamid'in Shakespeare heykeli gözlemi beni etkiledi."

Leicester Square'deki Shakespeare heykeli (solda). Churchill ve eşi Clementine bir dönem Morpeth Mansions'ta yaşamıştı (üstte).

Abdülhak Hamid'in oturduğu Victoria'daki Morpeth Mansions.

1942'de yenilenmiş de olsa, siz o köprüden yürürken, 1906 ve 1910'da geldiği İstanbul'un sislerinden bir hayli etkilenmiş olan Woolf'u yaşadığı Londra'da bu bağlantı üzerinden bir an düşünürseniz, gerçekten de bu bilgi doğrultusunda o manzaraya daha farklı gözlerle bakacaksınız. 1953 yazında Londra'ya gelen Tanpınar da İnci Enginün ve Zeynep Kerman'ın yayına hazırladıkları günlüğünde, Hyde Park'ın sisini "*Bir inci içinden dünyaya bakıyorsunuz*" şeklinde tanımlamış. Bir inci içinden dünyaya bakmak. Bu ne kadar da güzel bir tanım. Keşke insanlar dünyaya böyle bakabilseler. İşte ben de kitabımda, geldiğim toprakların yetiştirdiği yaratıcı insanlarla, Londra'nın yaratıcı insanlarını böylesine buluşturarak ve bir yandan da şehrin parklarını, tarihi binalarını, müze ve galerilerini, kalabalıklardan uzak, onların günlüklerinin izinde dolaşarak, geçmiş zamanın izinde bir flanör gibi anlamak ve anlatmak istedim.

Polisiye anlamında da Londra ve İstanbul'un yine alışveriş içerisinde olduğunu görüyoruz. Burada kitabın "*221B Baker Street'te Sherlock Holmes, Dr. Watson ve Gordon Paşa*" bölümünden söz açmak gerekir. Bu bölümden biraz bahsedelim mi? Gordon Paşa'nın katli Conan Doyle'u nasıl etkiliyor?

Bu, esasında Kırım Savaşı gibi güncel bir hadise o devirde. Gordon Paşa, Sudan Valisi. Orijinali bende de olan fesli portreleri yayımlanır İngiliz gazetelerinde. Sudan'daki ayaklanmada öldüğü için bir kahramana dönüşüyor. Heykeli de vardır Londra'da. Ben çocukluğumda BBC'nin Sherlock Holmes adaptasyonlarını televizyonda izlerdim; Baker Street'te Holmes ve Dr. Watson'ın oturduğu o hayali dairenin duvarında fesli bir adamın çerçeve içinde resmini görürdüm. Hem hayret eder hem de merak ederdim bunun nedenini. Sonradan benim satın aldığım gravür olduğunu anladım tabii. Bu da yine benim için küçük bir bağlantı olarak →

Bishopsgate'teki eski Türk hamamı.

başladı. Ama ondan sonra Arthur Conan Doyle'un İstanbul'a geldiğini, hatta geldiğinin haberinin *The Times* gazetesinde çıktığını öğreniyoruz. Sultan II. Abdülhamid *Sherlock Holmes* hikâyelerine çok meraklı. Doyle'un cuma selamlığını izlediğini biliyorum. Anılarında da bundan bahsediyor. Baker Street'i herkes bilir ama böyle bir bağlantı olduğunu herkes bilmez. Sherlock Holmes ve Dr. Watson'ın Türk hamamına gittiğini biliyoruz örneğin bir epizodda; çünkü Londra'da zamanında Türk hamamları bir hayli meşhurdu. Sonradan pek kalmadı ama mimarilerinden biz bunu bilmekteyiz. Bugün işlevini kaybetmiş olsa da bunlardan en şirini Bishopsgate'tedir. Şehrin camekân modern binaları arasında sıkışıp kalmış bir biblo gibi hâlâ durur.

"Sultan II. Abdülhamid, Sherlock Holmes hikâyelerine çok meraklı."

"Westminster Abbey'de Purcell'i Yâd Eden Ahmed Adnan Saygun" bölümünde Saygun'un Birleşik Krallık'a yaptığı ziyaretinin müziğine olan etkisinden bahsetmek gerekirse nasıl bir etkiden söz edebiliriz? Saygun'u Londra'daki konserler nasıl etkiliyor örneğin?

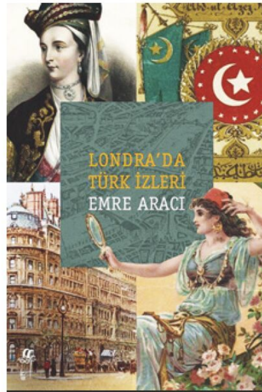
Saygun, *Yunus Emre Oratoryosu*'nu seslendirdiği zaman gündeme gelen çok kıymetli bir besteci olarak kariyeri ortaya çıkıyor. Eseri 1942'de yazıyor ama 1946'da seslendiriliyor ve hemen kısa bir zaman sonra British Council'in davetiyle Londra'ya gidiyor. Unutmayalım ki İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından oluyor. Kâğıt bulamadığı bir Londra'ya gidiyor, konserler devam ediyor ve oranın galerilerini dolaşıyor. Çok hoş bir günlüğü var, ben bunun üzerine birkaç makale yazdım. Orada İngilizlerin en önemli bestecilerinden -sonradan sir olacak- Michael Tippett ile tanışıyor. Onun da *A Child of Our Time* oratoryosu var, karşılıklı eserlerini destekleme kararı alıyorlar. Biri birinin eserini Ankara'da idare edecek, diğeri Londra'da ama bu hiçbir zaman gerçekleşemiyor. Seneler sonra ben tezimi yazarken Tippett'ın Saygun'a yolladığı, evindeki koleksiyonun içerisinde mektuplarını buldum. Hiç unutmuyorum ayakkabı kutusu gibi bir şeyin içine konmuş, zarflarında duruyordu. Tippett o zamanlarda hayattaydı ve ben irtibat kurdum, gittim tanıştım, onunla öğlen yemeği yedim. İngiltere tarihinin çağdaş müzik ekolüne damgasını vurmuş bir sanatçıyı böyle yakından, birebir, hem de Saygun vesilesiyle tanımak unutamayacağım anılarım arasındadır. Ama Tippett, o devirde Saygun'u hatırlamıyordu. 1946-47'deki ahbaplıkları, mektuplaşmaları tamamen hafızasından gitmişti. Fakat ben 1599'da açılıp 1950'lerde biten kitabımda, üç yüz seneyi aşkın etkileşim içerisinde buna da değinmek istedim; çünkü günlüğün içerisine notlar düşmüş. Cornhill'de St Michael's Kilisesi'nde dinlediği org re-

sitalinden de bahsediyor, şöyle diyor: *"Fakat buradaki hava hepsinden güzel, iyi bir org çaldı ama hava hepsinden güzel. Öğle yemeğinden sonra işlerine gitmeden önce bu konseri dinlemek üzere sessizce gelip bir kenara ilişenler ve zamanı gelince sessizce kalkıp gidenler… Ses yok, alkış yok, çıt yok… Sanki buraya herkes ruhunu yıkamaya gelmiş."* O sükûn, o huzur arayışı, o mütevazılık… Beni en çok bu etkiliyor. Bu popüler sosyal medya dünyasında insanların tanıtım amaçlı yolculukları içerisinde, sükûneti arayan alternatif, onların defterlerine düştükleri notlar, onları bugün benim, yarın başkalarının bulması herhalde benim yazdığım bu tür kitaplardaki felsefenin ana temasını oluşturuyor.

"*Savaş ve Barış: Kırım 1853-56*" adlı albümünüz var. Bu eser Kırım Savaşı ve iki ülkenin arasındaki müzik etkileşiminden bir esintiyle mi oluştu?

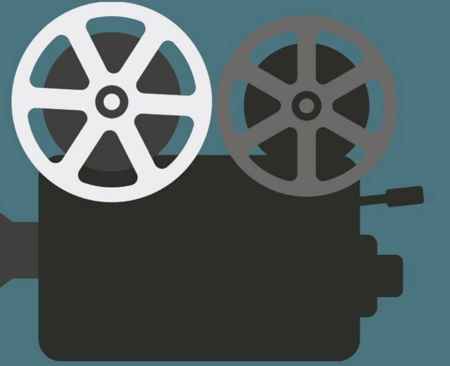
Kırım Savaşı, 1853-56 arasında yapılıyor. 1854 yılında İngiltere ve Fransa da Osmanlı'nın yanında, ittifak olarak katılıyor. O devirde tabii, güncel hadiseler sanatsal olayları da etkiliyor. Öncelikle insanlar için, evlerinde radyo-televizyon olmayan bir devirde eğlencenin en büyük parçası, bir müzik enstrümanı çalmak demek. Dolayısıyla her gün yeni bir eser besteleniyor. Bunlar popüler müzikler tabii. Ben yine bununla da sahaflarda tanıştım. O dönem birbirinden güzel, kapakları resimlendirilmiş harika notalar basılmış. Güncel olayların hikâyeleri hep bu notalara yansımış. Kırım Savaşı gibi bir gündeme oturan bir olay, o devirde de sanata ve birçok alana yansımış. Örneğin cephede savaşılırken, onlara yardım için verilen büyük balolar var. Burada savaş temalı, komutanının adı geçen eserler veriliyor. Örneğin Ömer Paşa'nın adını andık; neden eşinin marşı 1855 yılında Londra'daki bir gazetede basılıyor? Çünkü Ömer Paşa, Serdar-ı Ekrem, yani o dönemde, Kırım Savaşı esnasında Osmanlı ordularının başkumandanı. Ben de buradan hem bir konser teması hem de yine bahsettiğim popüler türden besteler buldum. İstanbul için yazılmış bir kadril var örneğin. Bryanston Square'de -bugün pek az kişi bunu bilir- kapısında mavi bir plaket vardır Mustafa Reşit Paşa için, *Londra'da Türk İzleri* kitabımda da bunun bir yeri var. Çünkü burası geçmişte Osmanlı büyükelçilik rezidansı idi. Kraliçe Victoria da savaşın sonunda burada verilen bir baloya gidiyor. Çok nadirdir kraliçenin baloya gitmesi. Sanıyorum ondan önce bir Fransız elçiliğine gidiyor, sonra da Osmanlı Büyükelçiliği'ne geliyor. Ben eski gazeteleri okumayı, taramayı çok seviyorum; çünkü gelecekteki bir tarihi geçmişte okumak demek, bir bilinmeyenden ziyade müneccim gibi o insanların başına ne geleceğini bildiğiniz bir tarihin eski sayfalarını okumak insana bir yerde güven veriyor, siz ne olacağını biliyorsunuz. O devrin gazeteleri ise inanılmaz detaylı. Gravürler haricinde görsel bir boyut olmadığı için, -yazılı basın bu açıdan çok çok önemli- her şeyi anlatmışlar; katılanlar, gelenler… O akşam o balonun açılışı, Rum asıllı Kostaki Musurus Paşa -çok önemli bir büyükelçiydi o devirde, uzun yıllar Londra'da kaldı- ile Kraliçe Victoria'nın dansı ile başlıyor. Ben de bunu tarihe bir not olarak düşmek istedim; çünkü tarih sadece savaşlardan ibaret değil. Ben bütün ömrümü, insanları ve milletleri birbirinden ayrıştırıcı özelliklerinden çok birleştirici yönlerine odaklamaya adadım ●

Dr. Emre Aracı'nın *"Londra'daki Türk İzleri"* kitabı Oğlak Yayınları tarafından yayımlandı.

TÜRKİYE'NİN İLK SENARYO YARIŞMASI

İpek Film ve Cumhuriyet gazetesi, Türk sinemasına yeni senaristler ve özgün hikâyeler kazandırmak için 1934 yılında bir senaryo yarışması düzenlendi. Otuz öykünün yayımlandığı yarışmanın birincisi "İş Birliği" adlı öyküsüyle Şevket Süreyya Aydemir'di.

Ali Özuyar
ozuyarali@gmail.com

KLAKET

Dijital video öncesi dönemde kimyasal film şeridi kullanılarak çekilen filmlerde sesin tamamen görüntüden ayrı kaydedilmesi sürecini takiben görüntü ve sesleri senkronize etmek için kullanılan bir alettir.

Türkiye'de yerli film yapımı, Kemal Film'in 1924 yılının sonlarına doğru yapımcılıktan çekilmesiyle birlikte kesintiye uğradı. Bu durum, 1928'de kurulan İpek Film'in, bir yıl sonra Muhsin Ertuğrul'un yönetmenliğinde çektiği *Ankara Postası* filmine kadar sürdü. Bu film ile birlikte modern Türk tiyatrosunun ve sinemasının kurucusu olan Muhsin Ertuğrul ile İpek Film arasında uzun yıllar sürecek bir iş birliği başladı.

Cumhuriyet

Senaryo müsabakası

Senaryo hulâsaları şubat sonuna kada kabul olunacak, iştirak ediniz!

İyi millî bir filim senaryosu yapmak için İpekfilm müessesesile müştereken bir senaryo müsabakası tertip ettik.

Bu müsabakanın şeraiti şunlardır:

1 — Müsabakaya her istiyen iştirak edebilir.

2 — Müsabıklar, senaryo mevzuunun bir hulâsasını bir küçük hikâye seklinde yazarak gazetemizde neşredilmek üzere idaremize göndereceklerdir.

3 — İdarehanemize gönderilen senaryo hulâsaları bir heyet tarafından okunarak ilk bir seçmeye tâbi tutulacak ve bunların içinde nesre lâyık olanlar sırasile gazetede neşredilecektir.

4 — Gazetelerde neşredilen senaryo hulâsaları hakkında karilerimizin reyi sorulacaktır. bunlardan en fazla rey alan on mevzuun senaryoları tam olarak bir hakem heyetine arzedilecektir.

5 — Bu on senaryodan hakem heyetinin birinciliğe lâyık gördüğü eserin sahibine 500 lira mükâfat ve telif hakkı verilecek ve bu senaryo filme alınacaktır.

6 — Senaryonun muharriri, eserini kitap yapmakta veya bir gazeteye tefrika ettirmekte serbest olacaktır. Yalnız bu senaryoyu İpekfilmden başka bir müesseseye filim yaptırmak üzere veremiyecektir.

7 — Gazetemizde intişar edecek olan senaryo hulâsalarına rey verecek karilere de mükâfatlar verilecektir. Bu hediyeler birinciliği kazanan senaryoya rey veren karilere takdim edilmek üzere üç tane birer senelik, üç tane altışar aylık, üç tane üçer aylık, üc tane de birer aylık serbest duhuliye kartıdır.

8 — Hakem heyeti, Yunus Nadi, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Namık İsmail, Vedat Nedim, İhsan İpekçi, Kemal Filim sahiplerinden Şakir ve Abidin Daver Beylerle. Seniha Bedri Hanımdan müteşekkil olacaktır.

Hakem heyeti azasından biri bir senaryo yazdığı takdirde, hakem heyetinden çekilecektir.

9 — Senaryo hulâsalarının gazetemizde intişar eden küçük hikâyelerden uzun olmaması şarttır.

10 — Senaryo hulâsalarının şubat nihayetine kadar matbaamıza gönderilmesi şarttır.

11 — Senaryo hulâsalarının daktilo ile yazılmış olması lâzımdır.

12 — Asıl senaryolar, son kararı verecek olan hakem heyetine verilmek üzere hazırlanacak ve bunlar gazetede neşredilmiyecektir.

13 — Millî filimden maksat, mevzuun millî hayatımızdan alınmış olmasıdır. Binaenaleyh Senaryonun büyük inkılâbımızdan mülhem olması şarttır.

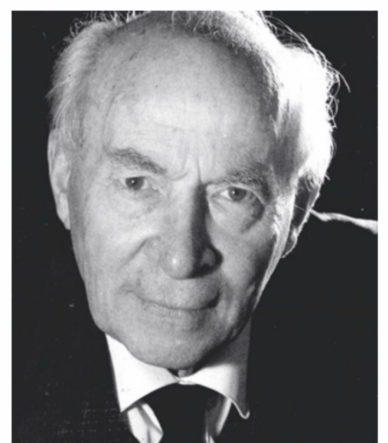
Senaryo yarışmasının ilanı (*Cumhuriyet* gazetesi).

1939'a kadar, Nâzım Hikmet'in yönettiği "*Güneşe Doğru*" (1937) hariç, çekilen tüm filmleri Muhsin Ertuğrul yönetti. Bu filmlerde onun güdümündeki Darülbedayi (İstanbul Şehir Tiyatrosu) oyuncuları rol aldı ve yapımlarını İpek Film üstlendi.

Kemal Film'in ilk yapımı olan "*İstanbul'da Bir Facia-i Aşk*" (1922), Muhsin Ertuğrul'un gerçek bir olaydan esinlenerek sinemaya uyarladığı bir filmdi. Olay her ne kadar gerçekse de filmin senaryosu özgün bir nitelik taşıyordu ve bu açıdan da Türk sinema tarihinde bir ilkti. Türkiye'deki yönetmenlik kariyerine özgün bir senaryo ile başlayan Ertuğrul'un bu filmden sonra yine aynı yapım şirketine çektiği *Nur Baba (Boğaziçi Esrarı), Ateşten Gömlek* ve *Sözde Kızlar* filmleri roman; *Leblebici Horhor* ise bir operet uyarlamasıydı. İpek Film hesabına çektiği *Ankara Postası* (1929) da Reşat Nuri'nin (Güntekin), François de Curel'in *Le terre inhumaine* adlı eserinden *Bir Gece Faciası* adıyla Kurtuluş Savaşı'na uyarladığı tiyatro oyununa dayanıyordu. 1922-1928 yılları arasında çektiği altı filmin beşi uyarlama senaryo idi. Ancak *Ankara Postası* filminden sonra uyarlama senaryolara uzun bir süre ara vererek ilk filminde olduğu gibi özgün senaryolar üzerinde çalışmaya başladı. İlk olarak *Kaçakçılar* filminin senaryosunu yazdı ancak çekimler sırasında yaşanan ve bir aktörün hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan bir kazadan dolayı bu filmin çekimleri askıya alındı. İkinci olarak da Türk sinemasının ilk sesli ve sözlü filmi olan *İstan-*

bul Sokaklarında filminin senaryosunu yazıp yönetmenliğini üstlendi. Ertuğrul'un 1934'e kadar çektiği *Bir Millet Uyanıyor*, Nizamettin Nafiz'in (Tepedelenlioğlu); *Karım Beni Aldatırsa* ve *Milyon Avcıları*, Mümtaz Osman müstear adını kullanan Nâzım Hikmet'in (Ran) yazdıkları özgün senaryolardı.

"Özgün senaryo" yazmak ya da bulmak hem Ertuğrul hem de İpek Film için büyük bir sorundu. Nâzım Hikmet ve Ertuğrul dışında sektörde senaryo yazan başka birileri yoktu. İpek Film ve Cumhuriyet gazetesi iş birliğiyle Şubat 1934'te "iyi bir milli film senaryosu" yazmak, sektöre yeni senaristler ve özgün hikâyeler kazandırmak için bir senaryo yarışması düzenlendi. Milli filmden maksat konunun milli hayatımızdan alınmış olmasıydı ve dolayısıyla da senaryonun inkılaplardan mülhem olması gerekiyordu. Yarışma şartnamesine göre katılımcılar, belirtilen maksat doğrultusunda, yazacakları senaryo öykülerinin bir iki

***Leblebici Horhor* filminden bir sahne (üstte). Muhsin Ertuğrul (sağda).**

BURÇAK EVREN ARŞİVİ

sayfayı aşmayacak kısa birer özetini (sinopsis) Cumhuriyet gazetesine gönderecekler ve bunlar arasından ön elemeyi geçenler gazetede yayımlanacaktı. Asıl senaryolar ise son kararı verecek olan hakem heyetine verilmek üzere hazırlanacak ve bunlar gazetede yayımlanmayacaktı. Okuyuculardan en fazla oy alan on senaryo öyküsü, hakem heyetince değerlendirilecek ve birinciliğe layık görülen senaryo sahibine 500 lira mükâfat ile telif hakkı verilecek ve bu senaryo İpek Film tarafından filme çekilecekti. Ayrıca oylamaya katılan okuyuculara da çeşitli ödüller verilecekti. →

Özgün senaryo yazmak ya da bulmak hem Muhsin Ertuğrul hem de İpek Film için büyük bir sorundu.

SENARYO MÜSABAKAMIZ

İş birliği

Numara: 28

Bu filim Türkiyede yeni bir neslin yeni bir vazife ile hayata doğuşunu tasvir eder ve tezi, memleketimizde kültür hareketinin, iktısadi kuruluş işlerile beraber ve aynı zamanda yürümesini müdafaa etmektir.

Vak'alar bir iç Anadolu kasabasile bu kasabaya yakın bir dağ köyünde cereyan eder. Evvelce mahalli bir dokumacılık sanayiine merkez olan bu kasaba bilâhare ucuz ve mebzul Avrupa emtiasının memleketi kaplamasile kendi sanayiini kaybetmiş ve fakirleşmiştir. Bu kasabaya yakın dağ köyü de keza evvelce mahalli dokuma sanayii için en ince ve en güzel tiftik iplikleri yapan sakin ve müreffeh bir yerdi. Fakat bu köy dahi kasabanın fakirleşmesile işsizleşmiştir. Ne ziraat, ne de diğer işler için toprağı müsait olmadığı cihetle işi evvelâ gurbetçiliğe ve sonra eşkiyalığa vurmuştur. Filimde vak'alar 1912 senesinde başlar. O sene, orta Anadoluda bir kuraklık yılıdır. Yanık ve ıssız bozkır ortasında düşe kalka ilerliyen bir yaylı arabanın içinde yorgunluktan yanan yolcular sallana sallana konuşurlar. İhtiyar bir yolcu bütün kuraklık afetlerini bir takım yeniliklerin ve bid'atlerin cezası olarak sayar. (Kuraklık sahneleri) Halbuki yaylıda kasabaya yeni bir mektep açmağa giden kırk yaşlarında bir muallim ile sekiz yaşlarında kızı da vardır.

Yaylı kasabaya girer. Kasaba henüz zinde ve hareketlidir. Gece handa, basit fakat hayirhah bir adam olan S.... Ağa ile bu muallim konuşur ve ona kasabanın yeni bir mektebe karşı menfi zihniyetini tamamile aksettiren sözler söyler ve esasen kasabanın bir de mükemmel mektebi olduğunu haber verir.

Ertesi gün S... Ağa muallimi eski mektebe götürür. Burada korkunç bir mezarlık arasında cereyan eden eski bir ders sahnesi vardır.

Sonra yeni mektep açılır ve bundan sonra filim ruhi inkişafı taassubun eline bıra-

tek adamın yalnız başına mücadelesi yerine bir neslin müşterek ve organize mücadelesini ikame etmelidir. Saniyen halkı okutmak kâfi değildir. Bununla beraber bilhassa onu iş sahibi kılmalı ve işi organize etmelidir.

Babasının taşlandığı ve öldürüldüğü kasabaya dönen genç kız, hatta Müslüman mezarlığına kabul edilmeyip mezarlık duvarları dışında kalan metrûk mezarı başında müessir bir ruh mücadelesinden sonra kasabaya girer. Kasaba artık işsiz ve fakirdir. Bir takım sahnelerden sonra S.... Ağanın evine gelir. S.... Ağa bu kıza da babasına söylediği şeyleri söyler ve ona insanların kendini sevenlere karşı zalim olduğunu ve kısmetini başka işlerde aramasını söyler. Fakat genç kız kararında sabittir (mistik sahneler). Kasabada yeni ihtiyaçlar üzerine modern trikotaj ve dokuma işleri yapan bir İş Yurdu açar ve kasabanın muhabbetini iş kanalından fetheder.

Bu sıralarda genç B.... de köye döner. Onun da rolü köyde işi organize etmek suretile yeni hayata vücut vermektir. (Köyde mücadele sahneleri).

B..., aynı zamanda köyün muallimidir ve köyde adeta hâkim olan eşkiya ile mürabahacıya karşı köylüleri bir kooperatif teşkilâtına bağlıyarak
girişmiştir.

S... ile B.... aralarında ta
ğine vücut vermişlerdir. (S
dan sonra filim kasaba ve
terek, fakat plânlı kurulu
devam eder. Mürabahacı
muş ve esasen işsizlikten
ran çete reisi ve avenesi y
operatif müesseselerinde y
renerek emin ve çalışkan
muşlardır.

Son sahneler tamamile
iş yuvası olan köy ve şe
geçer ve en son sahne yen
ne vücut veren ve ölen m
kasabada fabrika ile mek

Birinciliği kazanan senaryoya oy verenlere üç tane birer senelik; üç tane altışar aylık, üç tane üçer aylık ve üç tane de birer aylık serbest giriş kartı verilecekti.

Hakem heyetinde Cumhuriyet gazetesinin başyazarı Yunus Nadi (Abalıoğlu); dönemin popüler edebiyatçılarından Reşat Nuri (Güntekin) ve Mahmut Esat (Yesari); ünlü ressam Namık İsmail; bir zamanlar Türkiye Komünist Partisi'nin önde gelen isimlerinden biri olan ve tiyatro oyunlarıyla da tanınan Vedat Nedim (Tör); gazeteci Abidin Daver Beyler ile yazar ve çevirmen Seniha Bedri (Göknil) Hanım yer alıyordu. Heyette sinema sektörünü temsilen İpek Film'den İhsan (İpekçi) ve Kemal Film'den Şakir (Seden) Beyler bulunuyordu. Gazete yönetimi senaryo öykülerinin son teslim tarihi olarak 28 Şubat'ı ilan etmişti. Bu süre belki daha da uzatılabilirdi ancak yoğun bir katılımın olmasından dolayı buna gerek kalmadı. Ön değerlendirmeden geçen

CUMHURİYET

Senaryo Müsabakası

Rey pusulası: 28

Reyimi « ş Birliği» başlıklı yazıya veriyorum.

Adres: ....

....

....

....

Yarışmada birinci gelen *"İş Birliği"* adlı senaryo öyküsü (üstte). Gazetenin okuyucuları için yayımladığı oy pusulası (sağda). *"Ankara Postası"* filminden bir sahne (altta).

Öykülerin tamamı Mütareke döneminde başlıyor, Milli Mücadele'yle devam ediyordu.

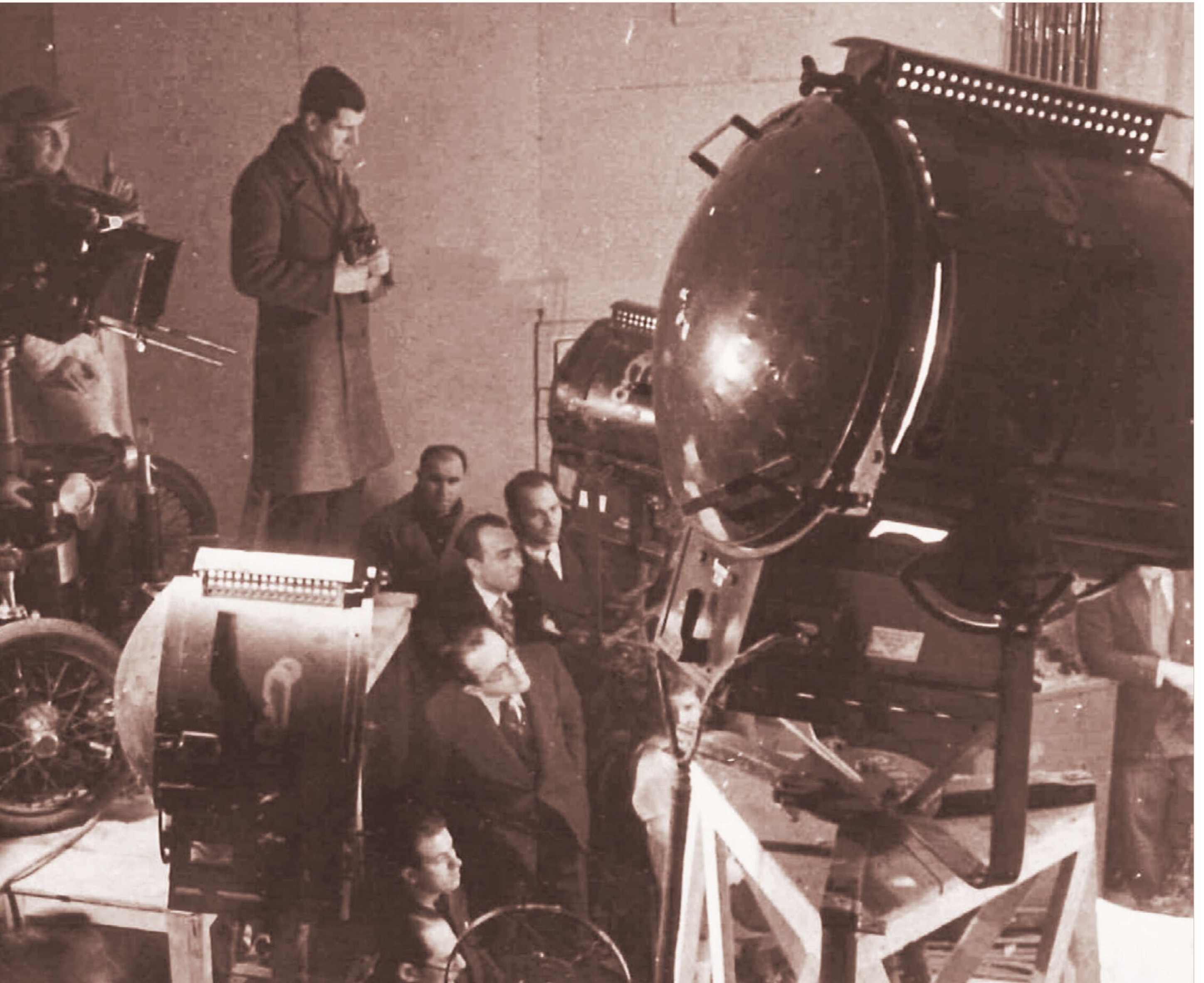
senaryo öyküleri 19 Mart'tan itibaren Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmaya başladı ve bu süreç Ant isimli otuz birinci ve son öykünün 26 Mayıs'ta yayımlanmasıyla sona erdi. Öykülerin tamamı Mütareke döneminde başlıyor; Milli Mücadele'yle devam ediyor ve kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme atılımlarıyla nihayet buluyordu.

Bir iki öykü dışında karakterler İstanbulluydu ve bunlar, vatan sevgisini her şeyin üzerinde tutan, bu uğurda karısını, çocuğunu, annesini ve sevgilisini geride bırakıp canlarını vermeye hazırlardı. Kadın karakterler, erkekler kadar baskın, mücadeleci, korkusuz ve bir o kadar da kahramandı. Öykülerde öne çıkan bir diğer ortak özellik de ana karakterlerin sıradan insanlar olmalarıydı. Milli Mücadele genelde bir çobanın, köylünün, çocuğun, muallimin, hemşirenin, mühendisin ve zabitin öyküleri üzerinden anlatılıyordu.

Son öykünün yayımlanmasından sonra iş okuyuculara düşüyordu. Okuyucular bunların arasından beğendikleri üç öykünün -bu bir ya da iki de olabilirdi- gazetede yayımlanan oy pusulalarını kesip, açık adresleriyle birlikte gazete idaresine göndereceklerdi. Oy pusulaları mutlaka bir zarfa konulacak ve üzerine de "senaryo müsabakası" notu düşülecekti. Oy pusulalarının son gönderilme tarihi 15 Haziran'dı.

Gazetede toplam otuz bir öykü yayımlansa da bu sayı gerçekte otuzdu. *Gazi Gençler* adlı senaryo öyküsünün iki kez yayımlanması (numara 12 ve 31) bu yanlışa yol açmıştı. Otuz öykünün tamamı da öykü ve öyküleme tekniğini bilen yazarların kaleminden çıkmış gibiydi ve bunların sıradan okur-yazar işi olmadığı fazlasıyla belli oluyordu.

Bu öyküler içerisinde içeriği, öyküsü, söylemi ve tekniği ile en farklı ve en dikkat çekici olanı gazetenin 11 Mayıs 1934 tarihli sayısında *İş Birliği* adıyla yayımlanan 28 numaralı öyküydü. Ancak bu öykü, bütün farklılıklarına rağmen devlet tekelinde olan ve →

devrim ideolojisine hizmet eden Sovyet sinemasından izler taşıyordu. *İş Birliği*, hamasetten uzak, son derece gerçekçi ve bir tezi ya da önermesi olan bir öyküydü. Metnin başında öykünün tezi şöyle ifade ediliyordu: "Bu film Türkiye'de yeni bir neslin, yeni bir vazife ile hayata doğuşunu tasvir eder ve tezi, memleketimizde kültür hareketinin, iktisadi kurtuluş işleriyle beraber ve aynı zamanda yürümesini müdafaa etmektedir."

İki bölümden oluşan bu öyküde İç Anadolu Bölgesi'nde bir zamanlar dokuma sanayisinin merkezi olan bir kasabanın 1912'den 1934'e kadar olan değişim hikâyesi tarihsel olaylar ve yaşanan inkılaplar üzerinden anlatılıyordu. Söz konusu kasaba Avrupa'dan ucuz ve bol miktarda ithal edilen tekstil ve dokuma ürünleriyle kendi sanayisini kaybederek hızla fakirleşmeye başlar ve 1912 yılında yaşanan kuraklıkla birlikte kasabada hayat daha da zorlaşır. İşsiz kalan ahalinin büyük bir kısmı, toprağın da tarıma elverişli olmaması sebebiyle göç eder ve bir kısmı da işi eşkıyalığa vurur. Son derece tutucu olan kasaba ahalisi yaşanan bu sıkıntıları yapılan yeniliklere bağlamaktadır. Aynı yılın başlarında bir muallim yanında sekiz yaşındaki kızı B ile birlikte bir okul açmak için kasabaya gelir. Muallimin kaldığı handa S. Ağa, ona kasabanın yeni bir mektebe karşı menfi bir zihniyette olduğunu ve esasen kasabanın mükemmel bir mektebinin bulunduğunu söyler. Muallim, ahalinin göstereceği tepkiyi göze alarak yeni mektebi açar. Ancak bağnaz zihniyet, yeni neslin doğuşuna karşı harekete geçer; okulu taşlar ve okul bahçesindeki bir futbol oyunu kasabada adeta

Semiha Berksoy ve Rahmi Bey, "*İstanbul Sokaklarında*" filminden bir sahnede (üstte). "*Ankara Postası*" filminin broşür kapağı (sağda).

BURÇAK EVREN ARŞİVİ

"İş Birliği" hamasetten uzak ve son derece gerçekçi bir öyküydü.

bir isyana dönüşür. Muallim, tüm bu baskılara karşı yılmadan mücadelesini sürdürür. Yeni okulda muallimin kızı ile eski okuldan gelen "S" isimli erkek bir öğrenci arkadaş olurlar. Bu ikisi yeni hayatı yaratacak olan yeni neslin temsilcileri olacaktır.

Muallimin bağnaz zihniyete karşı mücadelesi onu trajik bir sona doğru sürükler. Kasabanın yobazları tarafından taşlanıp öldürülür; naaşı Müslüman mezarlığına kabul edilmeyip mezarlık duvarları dışında kalan bir yere defnedilir. S. Ağa, bu olay üzerine muallimin kızını ve arkadaşını okumaları için Ankara'ya gönderir. Bu çocuklar on yıl sonra kasabaya dönerler. Muallimin kızı bir sanat okulundan mezun olmuştur ve şimdiki amacı babasının işine babasının bıraktığı yerden devam etmektir. Onun düşüncesine göre babası "yalnız başına" bir adamın mücadelesini yapmış ve yalnız halkı okutmak için çalışmıştır. Bu yeterli değildir. Tek adamın yalnız başına mücadelesi yerine bir neslin müşterek ve organize mücadelesini ikame etmelidir. Sadece halkı okutmak kâfi değildir, bununla beraber bilhassa onu iş sahibi kılmalı ve işi organize etmelidir.

Geçen 10 yılda kasabada hiçbir şey değişmemiştir; ahali eskisi gibi fakir ve işsizdir. Kızın amacı yeni ihtiyaçlar üzerine kasabada modern bir trikotaj ve dokuma işleri yapan bir iş yurdu açarak bu durumu tersine çevirmektir. S. Ağa, bu konuda kızı uyarır ancak o da babası gibi geri adım atmaz ve açtığı iş yurduyla kasabanın sevgisini kazanır. Bu sırada arkadaşı B, kasabaya döner. Onun da rolü köyde işi organize etmek suretiyle yeni hayata vücut vermektir. B, aynı zamanda bir öğretmendir ve köye adeta hâkim olan eşkıya ile tefecilere karşı köylüleri bir kooperatif teşkilatına bağlayarak mücadeleye girişir. S ile B arasındaki bu iş birliği sonucunda hem eşkıya hem de tefeciler tasfiye olunur ve esasen işsizlikten eşkıyalığa vuran çete reisi ve avenesi yeni açılan kooperatif müesseselerinde yazı ve iş öğrenerek emin ve çalışkan insanlar olurlar. Kasaba hızla kalkınıp modernleşir ve öykü katledilen muallimin anısına yaptırılan abidenin açılış merasimiyle sona erer.

Hakem heyeti, yayımlanan bu 30 senaryo öyküsünü, okuyuculardan gelen oy pusulalarına göre 10'a düşürdü. Ardından da bu 10 senaryo içerisinden birinciyi seçmek için çalışmalara başladı ve bu süreç yaklaşık yedi ay sürdü. Birinci seçilen senaryo öyküsü, diğerlerinden çok farklı bir yerde duran *İş Birliği* oldu. Öykünün yazarı, siyasi çevrelerin ve basının yakından tanıdığı bir isim olan Şevket Süreyya Aydemir'di. 1925-1927 yılları arasında Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi üyelerinden biri olan Aydemir, meşhur *Kadro* dergisinin kurucularından ve Kadro Hareketi'nin önderlerinden biriydi ve 1934 yılı itibarıyla Ankara Ticaret Lisesi'nde müdür

Cumhuriy

Senaryo müsabakamızın neticesi

Birinciliği Şevket Süreyyanın senaryosu kazandı

Bundan bir müddet evvel bir senaryo müsabakası açmış ve bu müsabakaya girenlerin, gönderdikleri 30 senaryo hulâsasını sırasile basmıştık. Okuyucularımız bu 30 senaryo hulâsası içinden hangilerini bize beğendiklerini bildirmişlerdir. Bu suretle hakem heyetine verilmek üzere on senaryo hulâsası seçilmişti.

Şevket Süreyya

Bu on senaryo hulâsasının sahib-

Yarışmanın sonucunu gösteren haber (üstte).

olarak görev yapıyordu. İyi bir milli film senaryosu yazmak ve sektöre yeni senaristler kazandırmak için İpek Film ve Cumhuriyet gazetesi iş birliğiyle yapılan bu senaryo yarışması büyük ilgi gördü. Hakem heyeti üç yüzden fazla senaryo öyküsünü titizlikle inceledi ve bunların otuzunu yayımlayarak ilk on senaryo öyküsünü okuyucuların oylarıyla belirledi. On senaryo öyküsünden birini de birinciliğe değer gördü. Bu süreç yaklaşık bir yıl sürdü ve yayımlanan senaryo öykülerinin tamamı filme çekilmeye değer bir nitelikteydi. Birinci gelen senaryo öyküsünün filme alınacağı da önceden belirtilmişti. Aydemir, sonuçlar açıklanmadan önce senaryosunu tamamlayıp heyete sunmuştu. Ancak sektörde daha sonra yapılacak senaryo yarışmalarında da olduğu gibi birinci olan eser filme çekilmedi. Şevket Süreyya Aydemir de yıllar sonra bu öykü üzerinde yeniden çalışmaya başladı ve senaryo olarak yazdığı bu eserini 1963'te *Toprak Uyanırsa* adıyla roman olarak yayımladı ●

GÖRSEL HAFIZA

Hazırlayan: Cengiz Kahraman

ARALIK VE OCAK AYLARINDAN KARELER

FOTOĞRAFLAR *ne anlatır?*

Sultanahmet'te açılan ilk sanayi sergisi, Şehzadebaşı Karakolu'na gece baskını, Taksim'de 1929 kışı, İstanbul'un meşhurlarından Cüce Simon ve II. Abdülhamid'in kunduracısı Yani… "Görsel Hafıza" köşemizde, tarihi fotoğrafların hikâyelerini anlatmaya devam ediyoruz.

28 Şubat 1863

Sultanahmet'te açılan ilk sanayi sergisi

1851 yılında Londra'da açılan uluslararası sanayi sergisinden sonra Avrupa'nın önemli şehirlerinde de peş peşe sanayi sergileri açılıyordu. İstanbul'da 1863 yılı başında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sanayi ürünlerini halka ve yurtdışından ziyarete gelecek yabancılara göstermek amacıyla bir sergi açılmasına karar verildi.

12 Aralık 1862'de başlayan sergi binası inşaatı kış şartlarına rağmen 65 günde tamamlandı. Padişah Abdülaziz, Sadrazam Yusuf Kamil Paşa, Hariciye Nazırı Ali Paşa, Serasker Fuad Paşa ve Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın katıldığı sergi, 28 Şubat'ta ramazan ayının ilk günü açıldı. Sergi binalarının mimarlığını Auguste Bourgeois, iç dekorasyonunu ise Leon Parville yapmıştı.

10 binden fazla ürünün sergilendiği, Sergi-i Umumi-i Osmani, cumartesi ve çarşamba günleri sadece kadınlara tahsis edilmişti. Hanımların ilgisi çok fazla olunca pazartesi günleri de kadınların oldu. Giriş ücreti cumartesi günleri 6, pazartesi ve çarşamba günleri 3 kuruştu. Nisan başında giriş ücretlerinde indirim yapıldı. Cuma ve cumartesi günleri 3 kuruşa, çocuk ve erler için 60 paraya indirildi. 15 Mayıs'ta ise giriş ücreti 1 kuruşa geriledi. Üç cilt olarak basılan Sergi-i Umumi-i Osmani eşya tarifnamesinin her cildi 7 kuruşa sergi içinde bulunan bir sahaf dükkânında satılıyordu.

Yaklaşık beş ay açık kalan sergiyi 150 bin kişi gezmişti. Temmuz ayında kapanan sergi İstanbul tarihindeki ilk büyük sergileme alanının özel olarak kurulması açısından günümüzdeki fuarların öncüsü olarak düşünülebilir. Fotoğrafta binanın önünde Dikilitaş ve örmeli sütun görülmektedir. Günümüzde Marmara Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan binanın önündeki cephesi iki yalancı kemerle hareketlendirilmiş, Sultan Abdülaziz'in sergiyi ziyaretinde kullandığı Daire-i Hümayun'dur.

16 Mart 1920

Şehzadebaşı Karakolu'na sabaha karşı baskın

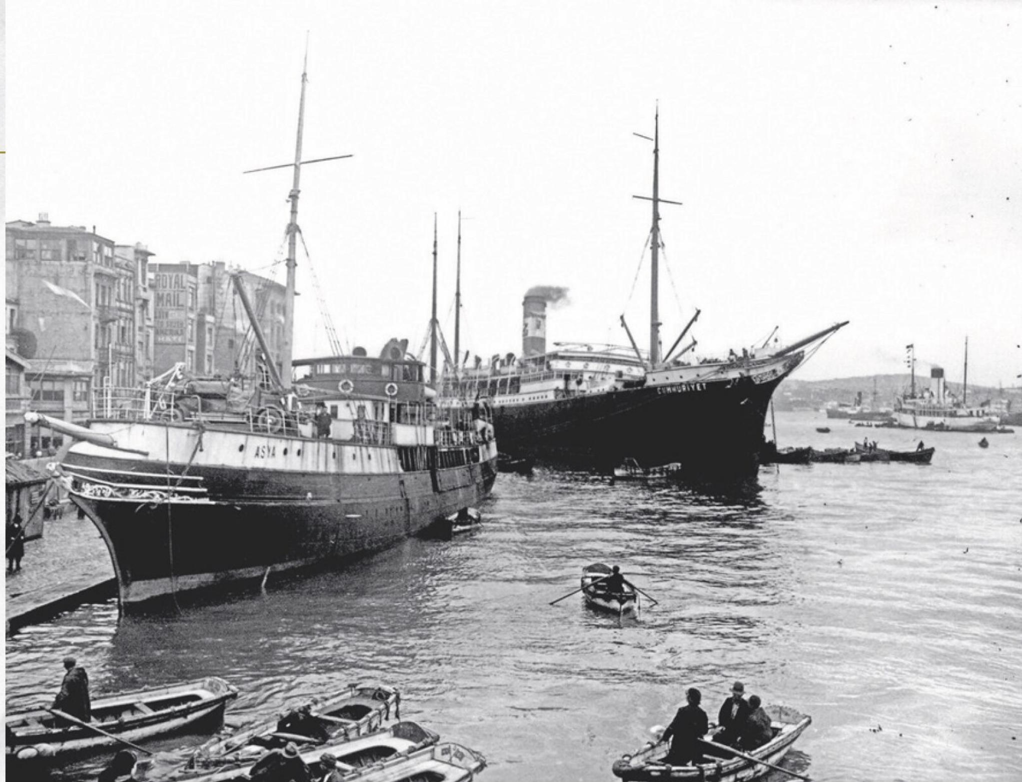
15 Mart 1920'yi 16 Mart'a bağlayan gecenin sabahı Şehzadebaşı Karakolu'na İngiliz askerleri tarafından yapılan baskında, uyumakta olan Türk askerlerinin üzerine ateş açıldı ve dört asker şehit oldu. Gazeteci ve foto muhabiri Velid Ebüzziya baskın sonrasında uykularında ölen askerlerin fotoğraflarını çekerek halkın işgale karşı gösterdiği tepkinin de örgütlenmesine büyük katkı sağladı. Bazı fotoğraflar çok acı ve üzücü olsa da tarihin değişmesine katkıda bulunur. Bu olay yıllar boyunca 16 Mart İhtifali olarak anıldı. 16 Mart şehitleri Eyüp'te Bahariye yolu üzerindeki mezarlığa törensiz ve gösterişsiz biçimde defnedildi. Baskın sırasında hayatını kaybeden dört askerin adları şöyledir: Fırka Karargâhı'ndan Onbaşı Veli oğlu Mehmed (Reşadiye), Fırka Karargâhı'ndan Çavuş İbiş oğlu Abdullah/Abdulkadir (Zile), Mızıka Efradından Ahmed oğlu Nasuh (Balıkesir), Mızıka Efradından Kadir oğlu Ömer Osman (Şehirkışla/Şarkışla). Şehzadebaşı Karakolu'na yapılan baskında şehit düşen askerlerin fotoğraflarının oluşturduğu kitlesel öfke ve tepki, fotoğrafın önemi ve gücü hakkında bize fikir veren belgelerdir.

8 Mart 1932

Galata Rıhtımı'nda iki vapur çarpıştı

İstanbul – Mudanya arasında sefer yapan Mustafa Nuri Bey'e ait Asya vapuru, 8 Mart 1932 sabahı Galata Rıhtımı'ndan hareket etti. Asya vapuru rıhtımdan ayrıldıktan kısa süre sonra Seyr-i Sefain İdaresi'nin Cumhuriyet vapuruna çarptı. Çarpışma sırasında Asya vapurunun bacası Cumhuriyet vapurunun direğini ikiye böldü. Kazadan sonra Galata Rıhtımı'ndaki vapurların fotoğrafı *Cumhuriyet* gazetesi foto muhabiri Namık (Görgüç) Bey tarafından çekildi.

12 Şubat 1929

Tramvay teli kopunca

İstanbul, 1929 yılında tarihinin en ağır kışlarından birisini yaşıyordu. Şehirde kış şartlarının getirdiği olağanüstü koşullarda yaşanan olaylar her gün gazetelerde haber oluyordu.

Taksim Meydanı'nda 12 Şubat 1929 Salı günü öğleden sonra tramvaylara elektrik veren tellerden biri koptu. *Cumhuriyet* gazetesinin 13 Aralık'taki haberine göre, Taksim'den Şişli'ye giden tramvay durağının yanından geçen seyyar sütçünün atı tramvay telindeki elektriğin çarpmasıyla olay yerinde öldü. Sütçü olaydan yara almadan kurtuldu. Bu feci ana şahitlik edenler büyük bir panik yaşayarak kaçmaya başladı. İzdiham sonucu bir piyango gişesinin camları kırıldı. Fotoğraf, *Cumhuriyet* gazetesi foto muhabiri Namık (Görgüç) Bey tarafından çekildi.

3 Mart 1930

Ramazan davulcusu

İstanbul'da mart ayı başında, ramazan ayının bitimiyle pazar gününe denk gelen Şeker Bayramı'nın ilk gününü halk büyük bir neşeyle kutladı. Ramazan davulcuları ev ev gezerek maniler söyledi ve bayram bahşişlerini aldı. Bayram ve Rumların geleneksel Apukurya eğlenceleri de aynı günlere denk gelince İstanbul'da eğlence daha da arttı.

Cumhuriyet gazetesi 3 Mart 1930 günü bayram eğlenceleriyle ilgili yayımladığı haberde, gazetenin usta foto muhabiri Namık (Görgüç) Bey'in çektiği fotoğrafı kullandı.

25 Şubat 1933

İstanbul'un meşhurlarından Cüce Simon

Hikmet Feridun (Es), *Akşam* gazetesinde 25 Şubat 1933 Cumartesi günü "*İstanbul'un meşhur tipleri*" yazı dizisinde İstanbul'un en kısa boylu adamı Cüce Simon'u *"20 buçuk kilo gelen Simon Efendi her yere merasimle gider gelir"* başlığıyla tanıttı. Hikmet Feridun yakın arkadaşı olan Simon'un başından geçen bir aşk macerası nedeniyle sahneye çıktığını yazdı: *"Onun küçük boyuna bakmayın. Başından fırtınalı bir aşk geçmiştir. Bir tiyatro kumpanyasının müdürünün kızına âşık olmuştur. Bu yüzden sahneye çıkmış, sevgilisini takip edebilmek için şen şen dolaşmış, birçok temsillerde rol almıştır."*

Soyadı kanunundan sonra Sevsay soyadını alan Simon Efendi zaten o yıllarda İstanbul halkı tarafından tanınır ve sevilirdi. Gazetelerin kendisinden sıklıkla bahsettiği Cüce Simon halkın uğurlu saydığı seyyar piyangocuydu. Fotoğraf, *Akşam* gazetesi foto muhabiri Faik Şenol tarafından çekildi.

Gümrükte ihracat hazırlığı... Cüce Simon ve padişahın kunduracısı Sakallı Yani...

4 Mart 1934

Haydarpaşa Gümrüğü'nde yolsuzluk

Cumhuriyet gazetesi , 4 Mart 1934 Pazar günü Haydarpaşa Gümrüğü'nde yaşanan bir yolsuzluğu haber yaptı:

"Takas yolsuzluğu tahkikatı. Suiistimalin birkaç çeşit olduğu anlaşıldı. Alakadarlardan biri kaçtı, diğerlerinin kaçmasına meydan vermemek üzere tedbir alındı. Takas yolsuzluklarını araştırmakla meşgul Vekaletlerin müfettişlerinden mürekkep komisyon dün de ticareti dahiliye gümrüğünde geç vakte kadar çalışmıştır. Şimdilik tetkikatın kereste ihracatı üzerinde yapılması dolayısıyla Orman Müdürü Emin Bey de mütehassıs sıfatıyla komisyonun mesaisine iştirak etmektedir. Aldığımız malumata göre komisyon, takasa taalluk eden ihracat beyannameleri üzerindeki tetkikleri on beş güne kadar bitirecek, bunu müteakip alakadarlar isticvap olunarak tahkikat derinleştirilecektir."

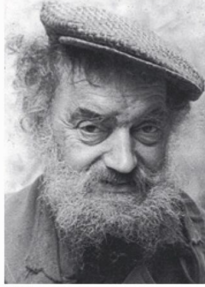
Haberde kullanılan fotoğraf, Cumhuriyet gazetesi foto muhabiri Namık (Görgüç) Bey tarafından çekildi.

19 Şubat 1935

II. Abdülhamid'in kunduracısı Sakallı Yani

Akşam gazetesi, 19 Şubat 1935 Salı günü son yıllarını Galata'da bir kilisede bekçilikle geçiren Barba Yani ile Hikmet Feridun (Es) Bey'in yaptığı söyleşiye yer verdi.

"- Kaç yıl, kaç yıl Abdülhamid"in ayakkabılarını yaptım? Saraya nasıl girdiğimi mi soruyorsun? Bu, uzun ve oldukça korkulu bir hikâyedir... Galata'da büyük bir dükkânım vardı. Fehim Paşa'yı çok eskiden tanırdım. Kendisini kadınlara pek sevdirmek isterdi. Kadınlara çok ehemmiyet verirdi. Onun bütün ayakkabılarını ben yapardım. Her ölçü verişte:

- Yani dikkat et, derdi, kadınlar erkeklerin en ziyade nerelerine bakar bilir misin?

Ben cevap vermeden o tamamlardı:

- Ayakkabılarına... Onun için çok iyi bir ayakkabı isterim."

Kunduracı Yani, bir gece evinden alınarak saraya götürüldü ve Fehim Paşa tarafından padişaha takdim edildi.

" – İşte efendimiz, dedi, bahsettiğim kunduracı budur... Sakallı Yani...

O zaman şimdikinden çok uzun, çok iyi kesilmiş bir sakalım vardı. Sonra çok da iyi giyinirdim. Böyle işi kalenderliğe vurmamıştım. Abdülhamid: - Demek paşanın kunduralarını sen yapıyordun öyle mi? Dedi. Şimdiye kadar hiçbir padişahla konuşmadığım için nasıl hareket edeceğimi bilmiyordum. Abdülhamid birdenbire ayağındaki üstü açık sarı pabuçlarını çıkardı.

- Ölçümü al... Dedi.

Siyah bir çorap giymişti. Korka korka metremi, kâğıdımı, kalemimi çıkardım. İşte tamam burada bir aksilik oldu. Kalemle ayağının şeklini bir kâğıda çizerken sağ ayağının küçük parmağına hızla dokunmuş olacağım ki, hemen çekti

- Dikkat et... Dedi. Nasırım var..."

O gün padişah, Sakallı Yani'ye hepsi siyah renkte ve kenarlarına kırmızı şerit konulacak üç kundura siparişi verdi. Ayakkabılar sarayda yapılacak ve dolayısıyla da kunduracıya özel bir oda verilecekti. Dört gün içerisinde ayakkabılar hazırdı. Astarlar padişahın gözü önünde yapıştırıldı.

Feza Kürkçüoğlu / fkurkcuoglu@gmail.com

Eski İstanbul kışları:

MART KAPIDAN BAKTIRIR...

Bu kış özellikle Avrupa için zor geçeceğe benzer. Avrupa'da doğalgaz kesintisi ile fiyatların artmasının yanı sıra ısınma ve sanayide de büyük bir enerji kriz yaşanacak. Tek umudumuz kışın çok soğuk ve uzun geçmemesi…

"Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır." Tecrübeyle sabit bir söz. Ülkemizin ılıman bölgeleri için değilse de birçok şehir, kasaba ve köylerinde neredeyse mart ayının sonuna dek sürer kışlar. Oysa kış mevsimi aralık, ocak ve şubat ayları olarak geçse de takvimlere, öyle yaşanmaz. Nisan başına kadar devam eden kış, birçok sıkıntıyı da beraberinde getirir: Yakacak ve yiyecek kıtlığı, evsiz barksız insanların donarak ölmesi, çıkan yangınlar ve hastalıklar…

Gazetelerin "100 yıldır böyle soğuk görülmedi" başlıklarıyla çıktığı bazı kara kışlardan söz etmekteyiz. Gerçi çok da eskiden değil, İstanbul'un kara, kışa teslim olduğu 1987 yılında "200 yıldır böylesi görülmedi" başlıklarını da okumuştuk.

İstanbul'un Bizans döneminde yaşadığı kara kışlara ait bilgimizin çok az olduğunu söyleyerek hızlıca mal ve can kayıplarına neden olan

Hayırlı Müjde

Kömürümüz az veriliyor diye düşünmeyiniz. Ona mukabil en son model Linyit Kok ve her nevi maden kömürlerini %30 ilâ %40 noksan sarfeden yerli EKONOMİK markalı sobalarımız yapılmaktadır. Erkenden sobanızı almanız menfaatiniz iktizasıdır. Soba hakkında tafsilât mağazamızda bir dakikada verilir.

En son model Avrupa Sobalarımız gelmiştir.

ŞIK SOBA Mağazası

Minas Şirakyan

Adres: Yeni Postahane karşısı Türbe So. No.6

İSTANBUL. Telefon: 23937

Eyüp İskelesi'nde yolcu taşıyan kayıklar, 1929. *"1929 Kışı Bir Şehir Efsanesi"*, Cengiz Kahraman, 2007, İş Bankası Yayınları.

1940'ların sonunda Minas Şirakyan'ın "Şık Soba Mağazası" ilanı: "Hayırlı Müjde. Artık sobalarımız daha verimli kömür yakıyor!" (solda). 1930'larda demir dökümden kalorifer petekleri (üstte).

1954 kışında İstanbul'dan manzaralar...

zorlu kışları sıralayalım. Osmanlı döneminde 1573 ve 1621 kış ayları çok sert geçer ve büyük kayıplara neden olur. İki ay kadar süren 1754 kışı da tarihe geçen kışlardan biri olur; Karadeniz'den kopup gelen buz parçaları Boğaz'a iner. Cumhuriyet döneminde İstanbul, 1929, 1954, 1963 ve son olarak da 1987'de çetin kışlar geçirir. Anadolu'nun sert kışlarını, aylarca yolları kapandığından dünya ile bağı kopan kasaba ve köylerinin yaşadıklarını unutmadan İstanbul'un kışlarından bahsetmeye devam edelim.

1929'da İstanbul, tarihinin en sıkıntılı kış aylarını geçirir. Ocak ayının başından mart ayının ortasına kadar sürekli yağan kar, soğuk, fırtına, tipi, heyelan, kıtlık, açlık… hayatı durma noktasına getirir. Avrupa da durum daha da vahimdir. Tuna Nehri'nden kopup gelen buz parçaları Boğaz'ı ve Haliç'i doldurur. Avrupa'da birçok ülkede karayolları kapanmış, trenler kardan, gemiler ise fırtınadan hareket edemez olmuştur.

İki ay boyunca yakacak ve yiyecek kıtlığı, hastalıklar yaşanır. İstanbul'da ise 4 Ocak günü başlayan kar yağışı ve soğuk, 12 Mart gününe dek devam eder. O yıl, 12 Mart Ramazan Bayramı'nın ilk günüdür ve İstanbullular çifte bayram kutlarlar.

Eski İstanbul'u ve hayatını en güzel anlatanlardan biri olan Sermet Muhtar Alus'a bırakalım sözü. Alus, 4 Aralık 1948 tarihli *Aydede* gazetesinde "İstanbul'da Kış ve Kar" başlıklı yazısında şöyle anlatır eski kışları: "Bizim çocukluğumuzda, son yıllardaki nisbetle, İstanbul'da daha şiddetli ve sürekli kış olur, kocakarı lokmaları lâpa lâpa yağar, haftalarca kar ortalıktan kalkmaz; harıl harıl yanan sobanın yanında, tepeleme dolu mangalın başında kahveyi höpürdeten, sigarayı

Sokakların kar tepeleriyle dolu olduğu 1987 kışından bir fotoğraf (üstte). Galata Köprüsü üzerinden geçenler, 1929. *"1929 Kışı Bir Şehir Efsanesi"*, Cengiz Kahraman, 2007, İş Bankası Yayınları (altta).

tellendiren yaşlı nineler keyifli keyifli, makamlı makamlı tuttururlardı:

Kar yağar ilim gibi, kilim gibi
Tel duvaklı gelin gibi
Tavucağım fola gelsin
Sepetçiğim dola gelsin

Saraçhanebaşı'ndaki evimizin karayel cihetine nazır pencereleri karla örtülür, hiçbir taraf gözükmezdi. Bir odadan öbür odaya giderken hırkalar giyer, atkılara sarılır, kapının pamuk perdesini aralayıp çabuk dışarıya atlardık. Mart dokuzu çıktığı, Nevruzu sultani girdiği, kırlangıçlar ve çaylaklar geldiği halde, köprüden karşıya geçerken Kayışdağı, Çamlıca, Anadolu Yakası sırtlarını karla kaplanmış görürdük."

İstanbul'un kararsız ve tutarsız havası nedeniyle kış aylarının nasıl geçeceğini bilememek yüzyıllardır şehrin sakinlerini hep tedirgin etmiş ve etmeye devam edecektir…

“Türkiye’nin İsviçre’si”

ULUDAĞ’DA KAYAK VE TATİL…

Şimdi olduğu gibi eskiden öğrenciler yarıyıl tatilini, eski deyişle sömestr tatilini dört gözle beklerlerdi. Yaz tatilinin tadı başka, kış tatilinin tadı başka onlar için...

Tıpkı yılbaşı, bayram tatillerinde olduğu gibi durumu iyi aileler -karnesinde zayıf olmayan- çocuklarıyla Uludağ’a gider, kışın ve karın keyfini sürerlerdi. Bugünlerde de yine tatil zamanları Uludağ otelleri dolmakta, bilen bilmeyen kayak yapmaya, temiz hava almaya ve doğa ile baş başa kalmaya gitmekteler…

Önce, kısaca Uludağ tarihi… Homeros’un “Olympos Misios” veya “Bithynik Olymp” olarak adlandırdığı, Antik Çağ boyunca “Olympos” olarak anılan Uludağ, ilk Hıristiyan keşişlerin dağda inşa ettikleri manastırlara çekilmesiyle birlikte “Keşiş Dağı” olarak anılmaya başlar. Cumhuriyet döneminde dağa Uludağ denilmesini öneren 1925’te Cumhuriyet tarihinin ilk tırmanışını gerçekleştirerek zirveye çıkan doktor, tıp tarihçisi Osman Şevki Uludağ -1934’te Uludağ soyadını almıştır- olmuştur.

Evliya Çelebi, 17. yüzyılda yazdığı “Seyahatnâme” isimli eserinde “Cebel-i Ruhbân” (Ruhban Dağı) diye adlandırdığı Uludağ’dan söz eder: “Bu dağa Keşiş Dağı denilmesinin sebebi, Ayasofya’daki patrik ve rahiplerin, perhiz ile uçarak gelip bu dağda dinlenmeleridir.”

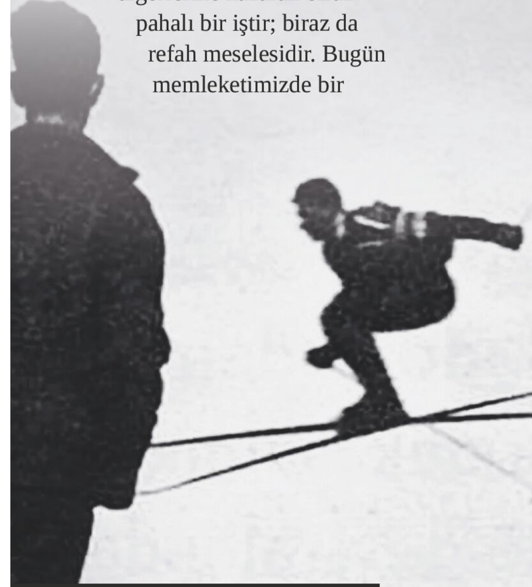
Günümüze kalıntıları kalan manastırlar hakkında çalışmalar yapan Bursa Fransız Kilisesi rahibi Bernardin Menthon, 1935 yılında yayımlanan “*L’Olympe de Bithynie*” kitabında otuza yakın manastırdan söz eder.

Uludağ’ın kayak sporu ile birlikte anılması 1930’ların başına kadar uzanmakta. İlk kez 1933’te Galatasaray Lisesi’nden bir grup öğretmenin Uludağ’da kayak yapmasıyla başlayan kayak sporu, 1934 yılından başlayarak Bursa, Ankara ve Erzurum Halkevleri ile Muhafız Alayı tarafından yaygınlaştırılır.

“Kayak Sporu ve Uludağ” başlığı ile *Foto Magazin* dergisinde 1 Şubat 1939’da çıkan bir yazı ile devam edelim. Uludağ’da kayak sporunun nasıl başladığını ve nasıl tatil mekânı olduğu şöyle anlatılıyor. “Kayak Sporu ve Uludağ” balıklı yazıdan kısa bir bölümü aktaralım: “Memleketimizde de kayak sporlarına karşı günden güne artan bir alâka uyanmaktadır. Bundan beş altı sene evvel Uludağ’da beş on heveskârın mevzii şekilde başladığı bu iş, bugün bütün memlekette şamil bir spor faaliyeti haline gelmiş bulunuyor. (…)

Uludağ, bu sporun en mühim bir merkezi haline gelmiştir. Kış mevsiminin bayram, yılbaşı ve diğer tatillerine rastlayan günlerinde Uludağ, en zevkli ve en neş’eli anılarını yaşamaktadır. Kadınlı erkekli yüzlerce sporcu bir, bir buçuk metreyi geçen kar tabakaları üstünde ve kızgın güneş ziyası altında hayatlarının en mes’ut günlerini geçirmektedir. (…)

Yalnız kayak sporları, diğerlerine nazaran biraz pahalı bir iştir; biraz da refah meselesidir. Bugün memleketimizde bir

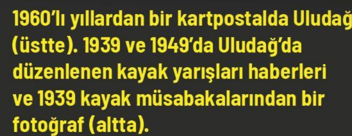

Eski bir kartpostalda Uludağ Cennet Kaya (altta).

kayak malzemesi tedarik etmek hayli külfete katlanmak demektir. Sonra İstanbul'dan ve civardan kayak yapmak için Uludağ'a gidip gelmek, orada iki üç gün kalmak da masraflı bir iştir. Bu malzeme fiyatlarını ucuzlatmak, gidip gelişi kolaylaştırmak dağdaki otellerde biraz daha ucuzluk temin etmek, muhakkak ki, her sene yeniden yüzlerce kayakçının yetişmesini temin edebilir."

Uludağ, sadece kayak yapmak ya da 2.543 metre yüksekliğindeki zirveye tırmanmak isteyen sporcuların yanı sıra tatillerini geçirmek isteyenlere de ev sahipliği yapmakta. 171'i endemik olmak üzere 1.320 bitki türünün oluşturduğu florasıyla, Milli Parkı ile dikkat çeken Uludağ; eteklerindeki köylere, yazın kurulan kamplara, yaylalara ve göller bölgesine yaz kış gelen ziyaretçileri ağırlamaya devam etmekte…

1960'lı yıllardan bir kartpostalda Uludağ (üstte). 1939 ve 1949'da Uludağ'da düzenlenen kayak yarışları haberleri ve 1939 kayak müsabakalarından bir fotoğraf (altta).

Uludağda büyük kayak müsabakaları tertib edildi

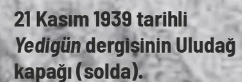
Şimdiden kayakçılar kafile kafile dağa çıkarak ekzersiz yapıyorlar

Müsabakalara girmek üzere memleketin bir çok yerlerinden müracaat vardır

7 GÜN

DAĞ.DENİZ.KAR.ORMAN

ULUDAĞ

21 Kasım 1939 tarihli *Yedigün* dergisinin Uludağ kapağı (solda).

Mesut Uyar | mesutuyar@gmail.com

1. DÜNYA SAVAŞI'NDA SİNA-FİLİSTİN CEPHESİ

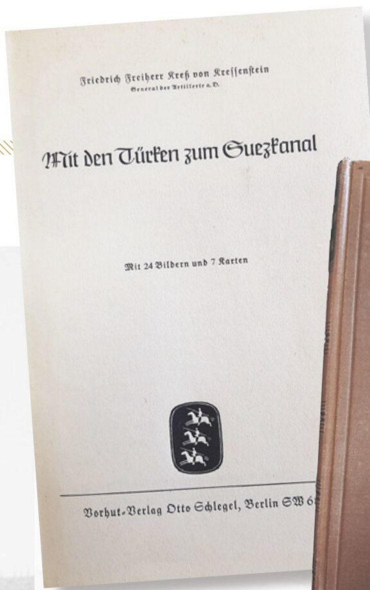
KRESS VON KRESSENSTEIN

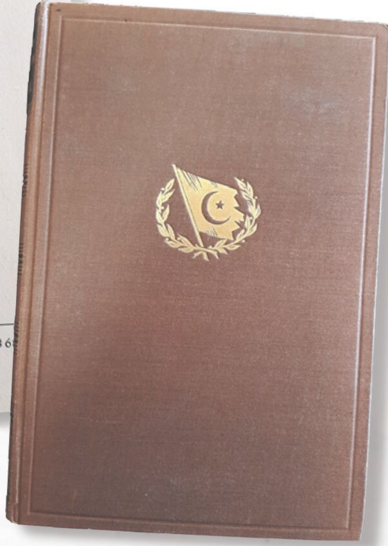
Geçen sayıda ihmal edilmiş bir Alman subayının kütüphanemdeki kitabını tanıtmıştım. Bu kez çoğu tarih okurunun bildiği bir Alman subayını ve iki kez Türkçeye tercüme edilen hatıratını tanıtmak istiyorum.

Topçu Kurmay Binbaşı Friedrich Freiherr Kress von Kressenstein (1870-1948), Sanders Askeri Yardım Misyonu üyesi olarak Aralık 1913'te İstanbul'a geldi. Çoğunluğunu Prusyalıların teşkil ettiği misyondaki üç Bavyeralı subaydan biri olduğu gibi, meşhur bir soylu aileye mensup bir barondu. Topçu Atış Tatbikat Talimgâhı (günümüzdeki Topçu Sınıf Okulu) Komutanlığı'na atansa da bu görevde yaklaşık üç ay kaldıktan sonra Süveyş Kanal Seferi planlarını hazırlaması için Genelkurmay 1. Şube Müdürlüğü'ne

Alman General von Kressenstein, 1916 (solda). Cemal Paşa ve von Kressenstein, Kudüs'te, 1917.

"Mit den Türken zum Suezkanal" (Türklerle Beraber Süveyş Kanalı'na) hatıratının cilt kapağı ve başlık sayfası.

getirildi. Von Kress, planları hazırlamakla kalmadı, bizzat uygulamak için Kanal Seferi için görevlendirilen 8. Kolordu Kurmay Başkanlığı'na atandı. Sina Yarımadası'nın aşılması için gereken lojistik hazırlıkları yaptırdı ve seferi kuvvetin zayiatsız Süveyş'e ulaşmasını sağladı. Ama idari ve lojistik konularda gösterdiği özeni harekât ve istihbaratta göstermediği için beklenenden daha kuvvetli bir savunma ile karşılaşıldı ve sefer başarısızlıkla sonuçlandı.

İkinci seferin hazırlığı için Filistin'de kaldı. Katya'da İngilizlere zayiat verdirdi ama 2. Kanal Seferi diye bilinen Romani Muharebesi'nde ağır yenilgiye uğradı. Von Kress, Osmanlı ordusuna asıl katkısını ilk iki Gazze Muharebesi'nde sayıca ve ateş gücü açısından üstün İngiliz Seferi Kuvveti'nin yenilmesinde yaptı. Ancak aynı başarıyı 3. Gazze-Birüssebi Muharebesi'nde gösteremedi ve 14 Kasım 1917'de kendisini Türkleşmekle (vertürkt) suçlayan Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Erich von Falkenhayn tarafından görevden alındı. Von Falkenhayn onun değerini bilmedi ama Berlin, von Kress'in Osmanlı subaylarıyla tesis ettiği güvenden istifade etmek için onu, 23 Haziran 1918'de yeni işgal edilen Gürcistan'a Kafkas Delegasyonu Başkanı olarak gönderdi. Almanya ile Osmanlı'nın Kafkas siyasetleri çelişmekteydi. Von Kress taraflar arasında büyük bir çatışmanın çıkmasını önledi. Ama müttefikler arası güven bunalımını sonlandıramadı.

Savaşın yenilgiyle bitişi sonrasında Almanya'ya dönen von Kress, çoğu arkadaşı emekli edilirken Alman ordusunun yeniden yapılandırılmasında önemli görevler üstlendi. Kaderin bir cilvesi sonucu Adolf Hitler ve emekli General Erich Ludendorff'un liderliğindeki Nazilerin 8-9 Kasım 1923'te Münih'te kalkıştıkları darbe

Kress von Kressenstein, Kanal Harekâtı'nın planlarını hazırlamıştı.

girişiminin bastırılmasında rol aldığı gibi mahkemede Hitler aleyhinde tanıklık yaptı. Oysa kendisi de aşırı sağcı "Asya Savaşçıları Federasyonu"nun (Bund der Asienkämpfer) kurucu başkanıydı. Fakat Naziler ve onların planlarına karşıydı. Zaten Naziler iktidara gelince ilk kapatılan örgütlerden biri de Asya Savaşçıları Federasyonu olacaktı.

Asya Savaşçıları Federasyonu siyasi ve standart dernek faaliyetleri dışında bir bülten ve "Kafkaslar ve Sina Arasında" (Zwischen Kaukasus und Sinai) isimli bir yıllık (Jahrbuch des Bundes der Asienkämpfer) da çıkarmaktaydı. Koleksiyonumda yer alan federasyonun 1921 tarihli ilk yıllığında von Kress, Sina-Filistin Cephesi hatıralarını 43 sayfalık uzun bir makale içinde özetlemiştir. Makaleyi Alman gaziler çok beğendiği gibi İngiliz Kraliyet Silahlı Kuvvetler Enstitüsü, İngilizce tercümesini yayımlattı. Bundan cesaret alan von Kress, hatıratını 1938'de "Türklerle Beraber Süveyş Kanalı'na" (Mit den Türken zum Suezkanal) adı altında yayımlattı.

Cumhuriyetin ilk döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri askeri tarihe büyük önem verdiği için von Kress'in anıları Türkçeye tercüme edilerek 1943'te Askeri Matbaa tarafından basıldı. Son yıllarda 1. Dünya Savaşı'na yönelik ilginin artması üzerine 2007'de yeni bir çevirisi yapılıp yayımlanmıştır. Ancak her iki tercüme de sorunludur. Aslına sadık kalınarak çevrilmemiş, bazı kısımları atlanılmış, bazı kısımları ise özetlenerek çevrilmiştir. Yani tercümeden ziyade nakil söz konusudur. Oysa içinde bazı hatalar bulunsa da von Kress'in hatıratı benzerlerine göre oldukça gerçekçi ve samimidir. Doğal olarak hadiseleri Alman bakış açısıyla anlatmakta ve kendi oynadığı role vurgu yapmaktadır.

Türk yayıncıları İngilizce çeviri konusunda büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak aynı şeyi başta Almanca olmak üzere diğer dillerde yayımlanmış eserlerin çevirisi için söylemek güçtür. Şimdiye kadar yapılan Almanca askeri hatırat çevirilerinin tamamında sorunlar vardır. Neyse ki Almanlar artık kendi askeri tarihlerine ilgi göstermeye başlamıştır. 2020'de Winfried Baumgart, von Kress'in yayımlanmış ve yayımlanmamış anı ve günlüklerini toplu olarak yayımlayarak büyük bir hizmet vermiştir ●

YACHT
TÜRKİYE
BENETEAU FIRST 44
Payzanoğlu Ailesi'nin Atlantik geçişi
60 metrelik zarif Hollandalı LUSINE
Avrupa'da yılın yatları seçildi
5 YELKENLİ
6 MOTORYAT

KİTAPLIK

Yeşim Pütgül / yputgul@hotmail.com

İKTİDAR, ZENGİNLİK VE İNANÇ

“Saray ve Kozmos” kitabı, yaklaşık 400 yıllık hâkimiyetleri sırasında İslam dünyasının sadece siyasetini ve demografik yapısını değil, sanatsal ve kültürel mirasını da şekillendiren Selçuklular ve ardıllarını sanatsal objeler aracılığıyla tanımamızı sağlıyor.

SARAY VE KOZMOS-SELÇUKLULARIN MUHTEŞEM ÇAĞI,
SHEILA R. CANBY, DENİZ BEYAZIT, MARTINA RUGIADI VE A.C.S. PEACOCK, YAPI KREDİ YAYINLARI, KASIM 2022

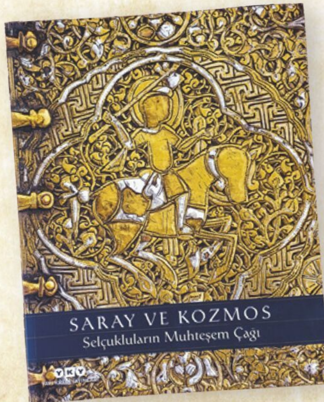
Yapı Kredi Yayınları, New York’taki Metropolitan Sanat Müzesi’nde Selçuklular hakkında 2016 yılında düzenlenen kapsamlı serginin kataloğunu “*Saray ve Kozmos: Selçukluların Muhteşem Çağı*” adıyla Türkçeye kazandırdı. Kitap, İran, Anadolu, Türkmenistan, Cezire, Suriye ve Anadolu’da 11. yüzyıldan 14. yüzyıla dek süren Selçuklu hâkimiyetinin bu bölgelerin sanat ve mimarisinde yarattığı kalıcı etkiyi gözler önüne seriyor. Kitabın girişinde Selçukluların, Selçuklu ardıl devletlerinin ve yönetimleri altındaki toplumların kapsamlı tarihi yer alıyor. Ardından gelen altı bölümde ise bu toplumlardan günümüze kalan miras, “*Doğunun ve Batının Sultanları*”, “*Saray Yaşamı*”, “*Bilim, Tıp ve Teknoloji*”, “*Astroloji, Büyü ve Hayvanlar Âlemi*”, “*Din ve Kitabet*”, “*Mezar Sanatları*” başlıkları altında okuyucuya sunulmuş.

Selçuklu çağına geniş çaplı toplumsal, dinsel ve sanatsal değişimlerin damga vurduğu belirtilen kitapta, bu değişimler şöyle anlatılıyor:

“İslamiyet’i benimseyenlerin sayısındaki artış, medrese gibi kurumların yaygınlaşması ve Sufiliğin giderek artan bir popülerlik kazanması, İslam dinine yeni bir çehre kazandırmıştır. Edebiyat büyük bir gelişme göstermiş, İran şiirinin Ömer Hayyam, Nizami ve Rumi gibi en önemli bazı isimleri Türklerin hamiliğinden yararlanmıştır. 12. yüzyıldan itibaren hem taşra saraylarının hem orta sınıf tüketicilerin yatırımları, sanatsal üretimin gelişimini teşvik etmiş, sanatta ve mimaride büyük yeniliklerin yaşandığı bir dönem başlamıştır. Dolayısıyla Selçuklular ve ardılları, İslam dünyasının sadece siyasetini ve demografik yapısını değil; sanatsal ve kültürel mirasını da şekillendirmiştir.”

SÜNNİ CANLANMA ÇAĞI

Eski tarihli çalışmaların Selçuklu devrini 10. yüzyılda Şiiliğin İslam dünyasına büyük ölçüde hâkim olduğu bir dönemin arkasından gelen bir “Sünni canlanma” olarak tanımladığı belirtilen kitapta, yeni araştırmaların ise Selçukluları Sünniliğin koruyucusu olarak yansıtan görüşe ihtiyatla yaklaştığı belirtiliyor:

“Şiiler Selçuklu topraklarında genellikle rahatsız edilmeden yaşamış, hatta bazıları yüksek mevkilere gelerek güç ve nüfuz sahibi olmuştur. Tuğrul Bey işine geldiğinde Şiiliğe göz kırpmaktan hatta camileri yıkmak gibi küfür niteliğinde eylemlerle bulunmaktan çekinmemiştir. Bununla birlikte Selçuklular asla halifelerden vazgeçmedi. Zira halifelerin Peygamber soyundan gelmeleri istilacılara bir dereceye kadar meşruiyet kazandırıyordu.”

EN İTİBARLI ARDIL DEVLET

Selçuklu hâkimiyetinin sona ermesinden sonra kurulan “ardılları” olarak, Anadolu ve Cezire’ye odaklanılmış. Cezire’de Büyük Selçuklu Devleti’nin bağrından iki Türk hanedanı çıktığı (Artuklular ve Zengiler) belirtilen kitapta, Anadolu Selçukluları’nın (1081-1307) ise Selçuklu ardıl devletleri arasında en “itibarlısı” olduğu belirtiliyor. Bu itibarlı örnekler arasında ise başta Konya Alaattin Camii olmak üzere çeşitli cami ve medrese yapıları anlatılıyor.

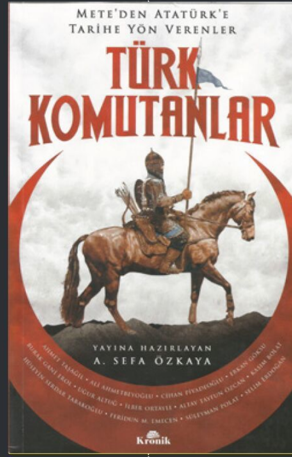
Kitapta, Selçuklarının saray yaşamından gündelik hayatına; askerlikte kullanılan araç gereçlerden bastırdıkları sikkelere; bilim, tıp ve teknoloji alanlarında kullanılan araç ve kitaplardan sanduka ve mezarlara; kitabelerden büyü ve astrolojiye; duvar resimlerinden seramiklere; giysilerden takılara; el yazması Kur-an’lardan muskalara 200’ü aşkın objeye yer verilmiş. Metropolitan Sanat Müzesi’ndeki sergiye pek çok koleksiyoner ve galeri katkıda bulunmuş. Ancak taşınabilir eserlerin çoğunun Metropolitan’ın koleksiyonundan olduğunu görünce, sergide; dolayısıyla kitapta yer olan objelerin çıkarıldığı topraklardan 12 bin kilometre ötede ne aradığı sorusunu merak ediyor insan. Üstelik de sunuş yazısında belirtilen “Saray ve Kozmos, Selçuklu eserlerinin Suriye ve Irak’ta hunharca tahrip edildiği bir dönemde, Batı Asya’nın büyük bir bölümünün kültürel mirasına Selçukluların katkısını yeniden hatırlama fırsatı sunuyor” ibaresine rağmen…

ASKERİ BİR DEHA VE RÖNESANS AYDINI

TÜRK KOMUTANLAR-METE'DEN ATATÜRK'E TARİHE YÖN VERENLER,
SEFA ÖZKAYA,
KRONİK KİTAP, KASIM 2022

Sefa Özkaya'nın yayına hazırladığı "*Türk Komutanlar*", harp tarihi bağlamında biyografilere duyulan ihtiyaçtan kaynaklanan bir çalışma. Pek çok uzmanı bir araya getiren kitapta, bozkırların ortaya çıkardığı ilk büyük hükümdar Motu (Mete) "güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar" hâkimiyet tesis edecek özelliklere sahip Attila, Malazgirt'te destan yazan Sultan Alp Aslan, büyük vezir Nizamülmülk, Türkleri denizcilikle tanıştıran Çaka Bey, kurucu hükümdar Osman Beg, Balkanlar'da dönemin en büyük ordularına karşı zafer kazanan I. Murad, bozkırların son göçebe fatihi Timur, İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmed, Preveze ile Akdeniz ve dünya tarihine damga vuran Barbaros Hayrettin Paşa, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'yu imparatorluğa katan Yavuz Sultan Selim, tarihe adını "Bağdat ve Revan Fatihi" olarak yazdıran IV. Murad, Türk İstiklâl Savaşı'nın başkomutanı Mustafa Kemal Atatürk'ün biyografileri yer alıyor.

İki kıtayı birleştiren Fatih Sultan Mehmed'in biyografisini İlber Ortaylı'nın kaleminden okuyoruz. Ortaylı, 49 yıllık yaşantısına 19 askeri sefer sığdıran; Osmanlı İmparatorluğu'nu Fırat kıyılarına, Ukrayna sınırlarına ve Tuna'ya ulaştıran Mehmed'i "Batı dünyasının en korkulan hatta nefret edilen Doğulu yöneticisi" olarak niteliyor ve ekliyor: "Fatih Sultan Mehmed, Batı ile Doğu'nun dengesini kuran; devlet ve milletimizi, özellikle de kültürümüzü Batı'ya açanların başında sayılmalıdır."

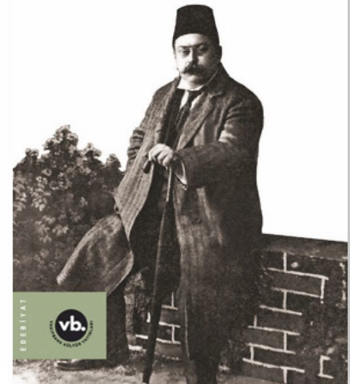

Ateşli silahlarla donatılmış modern bir ordunun komutanı olan Fatih'in askeri dehasının yanı sıra Rönesans münevverlerinde görülmeyen düzeyde eğitimi olduğunu belirten Ortaylı, makalesinde Fatih'in Hıristiyanlığı kabul edip etmediği ve İstanbul'un fethi sırasında gemilerin karadan yürütülüp yürütülmediğine ilişkin tartışmalara da açıklık getiriyor.

19. YÜZYILDA OSMANLI KADINI VE AİLE YAPISI

BİR SEFİLENİN EVRAK-I METRUKESİ, AHMET RASİM, VAKIFBANK KÜLTÜR YAYINLARI, EKİM 2022

Vakıfbank, 19. yüzyılın en verimli yazarlarından biri olan Ahmet Rasim'in bütün eserlerinin günümüz okuruyla buluşması için külliyatını yayımlamaya başladı. İlki 2021'de "*İlk Sevgi*" adıyla yayımlanan külliyatın ikinci kitabı, "*Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*" adını taşıyor. Yaklaşık 50 yıl boyunca romandan hikâyeye, denemeden hatıraya, çeviriden gramere pek çok alanda kalem oynatan Ahmet Rasim'in 100'den fazla eseri bulunuyor. Yazarın "*Mehalik-i Hayat*", "*Tecarib-i Hayat*", "*Afife*", "*Numune-i Hayal*", "*Bir Sefilenin Evrak-ı Metrukesi*" ve "*Hanım*" adlı eserlerini içeren ikinci kitap da dönemin atmosferini özgün diliyle okurla buluşturan kurmaca ve denemelerden oluşuyor. Özellikle Osmanlı'da kadının ve bir kurum olarak ailenin nasıl yapılandığını gündelik hayat pratikleri üzerinden anlamak isteyenler için eşsiz bir kaynak.

GEÇMİŞİ MÜZİK YARDIMIYLA OKUMAK

PORTEDE SAKLI TARİH-TOPLUMSAL TARİHİN MERCEĞİNDEN MÜZİK, NAMIK SİNAN TURAN, BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI, EKİM 2022

Prof. Dr. Namık Sinan Turan'ın *"Portede Saklı Tarih"* adlı çalışması, siyasi tarih alanında çalışan bir akademisyenin müziği, toplumsal tarih merceğiyle inceleme girişimi. Turan, bir tarihçi için portede saklanmış tarihin izini sürmenin, hem farklı yüzyıllar ve coğrafyalarda yaşanan sosyal ve iktisadi olayların müzik kültürü üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmak hem de üzerinde yaşadığı toplumu ve dönemi zihinde canlandırabilmesinde yardımcı olacağını belirtiyor ve ekliyor: "İnsanlar arasındaki en önemli iletişim araçlarından biri olan müzik, yaşamadığımız ve hiçbir şekilde yaşamayacağımız bir dönemin ruhunu anlayabilmemizi sağlayacaktır. Bunun nedeni, müziği şekillendiren şeylerin üretildiği toplumun kültürel özellikleriyle yakın ilişkisidir."

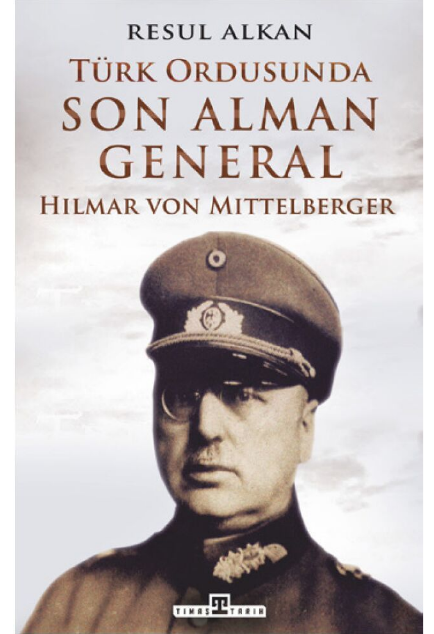
Fransız Devrimi'ni veya Napolyon'u anlatırken Beethoven'ı; Osmanlı diplomasisi üzerinde konuşurken cülus marşını dinlemenin o dünyayı tasvir etmede daha etkili olduğunu belirten Turan, akademik derslerinde uyguladığı bu yaklaşımı üç bölüm olarak tasarladığı çalışmaya döndürmüş. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e modern Ortadoğu'ya uzanan gelişmelerin müzik üzerindeki sonuçlarının incelendiği kitapta, müzik ve toplum arasındaki karışık ilişkiler ağı analiz edilmiş.

ÇİN'İ TANIMA VE ANLAMA KILAVUZU

ÇİN MUCİZESİNİN SONU MU? CEVDET K. KIRIMLI, İLETİŞİM YAYINLARI, OCAK 2023

"*Uyuyan Aslan, Kağıttan Kaplan*" alt başlığıyla yayımlanan kitap, Çin'de çalışmaya başlayana dek kendisini "İflah olmaz bir Batıcı" olarak tanımlayan Cevdet K. Kırımlı'nın bu kadim kültürü tanıma ve keşfetme yolculuğunun hikâyesi. Afyon Savaşları'ndan bağımsızlığa, Kültür Devrimi'nden "Mao 2.0"a, nüfus krizinden siyasi ve ekonomik durumuna Çin tarihinin yanı sıra bugününü de ele alan Kırımlı, "Çin'i anlama kılavuzu" olarak tanımladığı bu çalışmayı yapma nedenini şöyle açıklıyor: "Çin, hemen her gün medyada farklı haberler, olaylar ve konularla gündeme geliyor. Bunlar filin karanlıkta tutulan bir parçası gibi çoğu zaman bütün hakkında çok da fikir verici olmuyor. Özel olarak ilgilenmeyenlerin bile okuduktan sonra Çin hakkında bütüncül bir fikre sahip olacağı bir kitap olsun istedim."

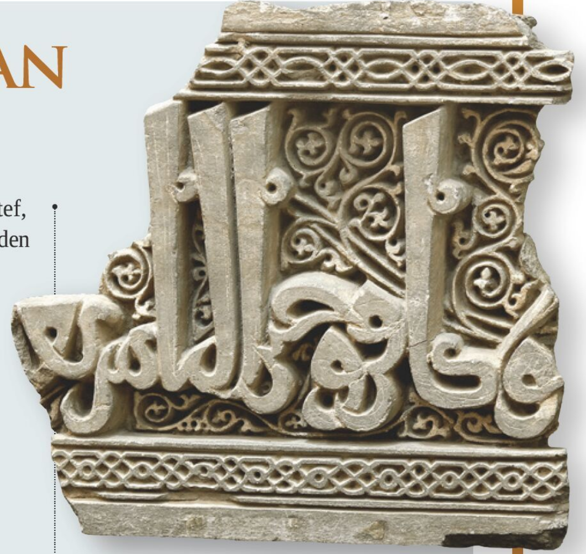

ASIRLIK GELENEĞİN SON TEMSİLCİSİ

TÜRK ORDUSUNDA SON ALMAN GENERAL HILMAR VON MITTELBERGER, RESUL ALKAN, TİMAŞ YAYINLARI, EKİM 2022

Resul Alkan "*Türk Ordusunda Son Alman General*" başlıklı çalışmasında, Osmanlı ordusunun ıslahında Alman geleneğinin son temsilcisi olan General Hilmar von Mittelberger'e odaklanmış. 1835'te Helmuth von Moltke ile başlayan ve Colmar von der Goltz Paşa ile devam eden yaklaşık bir asırlık Alman Paşa geleneği, 2. Dünya Savaşı sonrasında bittiyse de etkileri yıllarca devam etti. Alman generalin hem kendi hem de Türk ordusunda görevleri, Türkiye'deki altı yıllık eğitmenlik ve danışmanlık faaliyetlerinin aktarıldığı kitapta, generalin Türk ordusu ve kurmayları hakkındaki görüşleri ve Türk ve Alman siyasal sistemleri ve devlet adamlarının karşılaştırmalı mukayesesi de yapılıyor.

Sokak Çalgıcılarından Duvardaki Renklere

SOKAK SANATLARINDA İSTANBUL, BAHAR ÇUHADAR, İBB YAYINLARI, ARALIK 2022

İBB son derece ilginç bir çalışmaya imza attı. "*Sokak Sanatlarında İstanbul*", üç ana başlık; "Ses, Işık ve Hareket" üzerinden İstanbul sokaklarındaki sanatı anlatıyor. Birbirinden yetkin araştırmacıların imzasını taşıyan kitap, Bahar Çuhadar yönetiminde hazırlanmış. Çuhadar, kitabın bu kentin sokaklarının müzikli, resimli, hareketli öyküsünü anlatma ihtiyacından ortaya çıktığını belirtiyor. "Ses" başlıklı bölüm, Osmanlı'dan günümüze sokak çalgıcılarıyla başlıyor. Mesire yerlerinden sokak aralarına, kayıklardan meyhanelere, laterna, zilli maşa, dümbelek, kemençe, santur, tef, davul ve zurna ile sanatlarını icra eden müzisyenleri Gökhan Akçura kaleme almış. Daha yakın dönemi Murat Meriç ile Ilgaz Gökırmaklı anlatıyor.

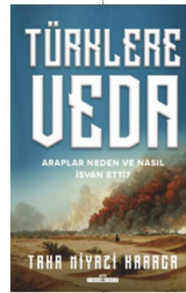
"Hareket" başlığı altında 1968'den günümüze İstanbul sokaklarında yaşayan tiyatro anlatılıyor. Meydanlarda, mitinglerde, grev alanlarındaki politik tiyatro ile kamusal alandaki her kesimden insana ulaşmayı hedefleyen sokak tiyatrolarının günümüzde festivallere uzanan dönüşümü, bu bölümde ele alınmış.

"Renk" başlığı "Duvarların İnsancıl Dili Afişler" makalesiyle başlıyor. Ardından şehre nefes aldıran seramik, mozaik ve rölyef sanatına odaklanılıyor. Ve daha sonra günümüz sanatı olan murallara ve grafitilere geliyor sıra. Yakın zamana kadar "Vandalizm" olarak algılanan bu sokak sanatının kent estetiğinin değişmez bir parçası olduğu belirtilmiş. Şehrin duvarlarının, balkonlarının, kamusal alanların kucak açtığı, bu renkli olduğu kadar estetik sanatın sokaktaki izlerini Fisun Yalçınka'ya ile Roxane Ayral sürmüş.

1916 İsyanı'na Öteki Pencereden Bakmak

TÜRKLERE VEDA-ARAPLAR NEDEN VE NASIL İSYAN ETTİ?, TAHA NİYAZİ KARACA, TİMAŞ YAYINLARI, ARALIK 2022

Taha Niyazi Karaca'nın son çalışması "*Türklere Veda*", Arap İsyanı'nın üzerinden yüzyıldan fazla geçmesine karşın imparatorluğun gölgesinin hâlâ Arapların üzerinde gezindiği fikrinden yola çıkarak hazırlanmış kapsamlı bir eser. Ürdün Kralı Abdullah'ın "*Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik?*" başlıklı hatıralarında bu ayrılığın hikâyesinin isyancılar gözüyle aktarıldığını belirten Karaca, yerli ve yabancı tarihçilerin yerleşik bilgileri sorgulamadan tekrar etmelerinin, pek çok yeni soruyu gündeme taşıdığını belirtiyor. Karaca, "Gerçekten de Türkler İslam dinine zarar verdikleri için mi, Arapları Türkleştirmek istedikleri için mi, Arapları hakir gördükleri için mi, Araplara zulüm ettikleri için mi, yoksa Arapların mallarını yağmaladıkları için mi Araplar isyan etti" diye soruyor.

1916 İsyanı'na bütün Arapların katılmadığını, örneğin Yemen'in İngiltere ile işbirliğini kabul etmediğini belirten Karaca, "İsyana fiili olarak katılanlar, 1916 yılı itibarıyla siyasi ve hukuki olarak Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Hicaz'ın tamamı ile Suriye, Lübnan, Filistin'de yaşayan Arapların çoğunluktaki kısmıdır" diyor.

Yani isyanın ne sadece Mekke Emiri Hüseyin ile sınırlı tutulabilecek kadar dar, ne de bütün Arap dünyasını kapsayacak kadar geniş olmadığını belirtiyor.

Can Barslan | *can.barslan@gmail.com*

